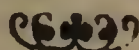
COMMENTARIA IN PROLOGOMENA SYNTAXEΩN MIRABILIS ARTIS,

Per quam de omnibus diſputatur habetúrque cognitio.

Authore P. Gregorio Tholoſano, iuris ciuilis in acade nia Cadurcenſi profeſſore.

VIRTVTE DVCE,

COMITE FORTVNA.

LVGDVNI,
APVD ANT. GRYPHIVM.

M. D. LXXV.

Cum Priuilegio Régiæ maieſtatis.

CLARISSIMO VIRO

vndiq; abſoluto, Nicolao à Bauffremōt, baroni & domino à Seneſcey, equiti Regio torquato, & à ſecretis regis cōſiliario digniſſimo, magno Galliarū domúſq; regiæ prætori, necnon baliſuo Cabilionēſi, &c. P. Gregorius, in Cadurcenſi academia iuris Cæſarei publicus profeſſor.

S. D.

Vum typis excudi curarem ſyntaxes artis mirabilis, Illuſtriß. didici nō tā ex relatione uirorum doctiorum, quanum ex tuiipſius colloquio, inter proceres eroéſque aulicos, te ſingulari quadam muarum familiaritate, & bonarum artium præſtantia, ut luna pollet inter ignes minoes, multis præclariſſimis uiris anteire. Mium quidem primum & ferè incredibile uium, hominem tot negotijs occupatum, cuiſq; grauioribus reipub. implicitum, literaum ſtudijs & ſcientiarum labyrinthis uel

aliquantulam impendere posse operam: tandem tamen, admonitus fui, quod cum maiori admiratione admirationem sustulit, te quas genio cæteri dant horas, musis & literis consecrasse, & à bellorũ strepitu defessam mentem, solitum continuata lectione reficere: ad hæc, tanto ingenij dotatum acumine, ut quæ alij, uelut sortis dißimilis seiungunt, ob laborem qui seorsum totum uidetur deuorare hominem, poßis exiguo tempore, & leui molestia, unà pertractare. Quamobrem cùm ob id, tum ob tuam in uiros literatos humanitatem, qua etiam me dignatus es, decreui hosce primos in artem nostram commentarios, qui tunc cùm te noui etiã prælum expectabant, oculis tui perpoliti ingenij subijcere, sperans, si tibi probentur, eo magis à cæteris eruditis probandos: neque parua laus mihi accedit, magnis placuisse uiris. uellem autem, eorum munus eo suscipias animo, quo is qui tui est obseruantißimus, offert. Vale. Lugduni, pridie Non. Nouemb. 1574.

Εἰς Μοῦσαν περὶ λαμπροτάτου καὶ ἐπιστημονικωτάτου ἀνδρὸς Πέτρου Γρηγορίου, ᾠδή.

Στροφή.

Μοῦσα παρνήσου τὸ ἄκρον
Ναιετῶσ᾽ ὄρος, πνοῦσα
ῥέεθρα πηγῆς κασταλίης
ἔθι δεῦρο, καὶ ἐμοὶ
Νῦν μέλος εὐλόγον δὸς, κῦδος αἰνῶν
ἕνεκα Γρηγορίου ἐσθλὸν δαιμόνιον,
ἔργον ἐστὶν, εἶδα καλῶς,
σφόδρα μὴν ἀγακλέον, τὸ σέλας
φῶς τε λαμπρὸν εὐρυχώρου
Γαλλίας, ὡς χρὴ, ἐπαινοῦς.

Ἀντιστροφή.

Ἀξίους ῥαίνειν, ὃς ἐντὶ
Ταῖς ἐπιστήμαις μέγιστος
Ἰδὲ θαυμαστὸς τελέθει
Ξυνετοῖσι τοῖς βροτοῖς.
Τῶν νομικῶν δὲ κρατεῖ τῶν νῦν ἁπάντων
Ἠδὲ παλαιοτάτων, ὡς ἠελίοιο
Ἀστέρας φάος σκοτίζει.
Εἶπέ ἀτὰρ γλυκύτητα λέγειν
καὶ μεγίστην ἀγχίνοιαν
λανθάνω αὐτοῦς, τὸ ἔργον.

 Εἰπὼ

Ἐπῳδή.

Τοῦτον με βάρος βάρυνε
Λίην, ἂν ἐμοὶ
ὡς δεινὴ οὐκ ἐπικουρεῖ.
Ταῦτ' ἐγὼ λιάζων τότε.
Φωνῆς ἄκουσα παρθένου
Μούσης λεγούσης τόδε ῥῆμα.
Εἰς κενὸν βούλει ἐμοῦ
Τὴν βοήθειαν, μάτην
Τὸν Γρηγόριον κελαδεῖν
Ὅδ' ἐῆς συντάγμασι
Γλώσσα τε δόξης τυγχάνει σφόδρ' ἀσπέτου.

Πέτρος Γέραρδος Βάξις.

N LIBRVM PETRI GREGO-
rij, erudiʃsiʃsimi Iuriʃconʃulti,
Epigramma.

regorius miraclum orbis,lumenq; coruʃcum,
Maximus in ʃophia,iuris & arte virûm:
regorius peperit quem clara Toloʃa, Garumnæ
Ob cuius famam lata fluenta tumens:
regorius librum hunc noctturnis atq; diurnis
Perfecit ʃtudiis tempore in exiguo.
uo lumen iuriq;,aliis atq; artibus adfert
Conʃpicuum ingenij dexteritate ʃui.
ui cupis ergo aliquid non tritũ addiʃcere,cultũ
Et lepidum aʃsiduo hunc volue labore librum:
ic etenim veterũ tibi erit vice,Lector,& inʃtar
Illorum quos nunc rumor ad aʃtra vehit.

In eundem.

hæbus vt exoriens,curruʃq; è gurgite Atlantis
Extollens,tenebras,lucidaq; aʃtra fugat:
ic liber hic fulgore ʃuo compluribus olim
Doctorum ʃcriptis quæ viguere nocet.

Petrus Gerardus Vaxis Cadurcus.

PETRO GREGORIO IVRIS
profeʃsori apud Cadurcos
conʃultiʃsimo.

i cultura dedit Graiæ Latiæq; camœnæ,
Vt veræ ʃophiæ dinumerentur opes,
Phœbe,lyræ pudeat,lauro nam cingere crines
Hæc,Gregori,tua pagina ʃola poteʃt.
Hoc illo maior,diffundens vindice fato,
Promerita ingenij flumina viua tui.

Io.Bapt.Bellaudus.

IO. MATTHÆVS TOSCANVS ad Lectorem.

Cùm iam Scæuola, cùm Papinianus,
Cùm Paulus, Iabolenus, ac trecenti,
Quos longum numerare ſit, Quiritum
Euoluant, referentq; iura chartis
Doctis ſcilicet, & laborioſis:
Quid noſce expediat nouum libellum
Quæris materia refertum eadem?
Illud Gregorij docet libellus,
Quod non Scæuola, non Papinianus,
Non Paulus, Iabolenus, aut trecenti:
Qui doctum faciunt modò, & peritum
Iuris diſcipulum: pium, bonumq;
Fingit Gregorius, Deoq; gratum.
Quò plus eſt igitur pium, bonumq;,
Quam iuris vocitarier peritum,
Hoc plus Gregorij dabit libellus,
Quàm det Scæuola cum Papiniano.
Dum Paulo Iabolenus, ac trecenti,

באורך נר נר את־אור

ELENCHVS CAPITVM horum Commentariorum.

***

COMMENTARIA In prologomena Syntaxeωn artis mirabilis.

***

De omnibus posse disputari, & omnium cognitionem quandam haberi.

CAP. I.

PRINCIPIORVM principio inuocato, atque artium, scientiæ, & bonorum omnium largitore placato Deo, suffragiis Deiparæ sanctissimæ, & aliorum piorum cælitum accitis; moneri, expedit, initio, Deum optimum, maximúmque, cunctorū creasse rerum thou & bahu, materiam scilicet & formam, ac vniuersi ornatum: Vltimum autem creationis sex dierum opus fuisse hominem: vt omnium, quæ in cælo quæ'ue in terra naturam & vim, in vnam veluti epitomem referret eximiam, non secus ac periti artifi-

ces faciunt, qui totius operis molem prius mente agitant partibúsq; conuenientibus distingunt, deinceps reípsa, consummatũ in lucẽ educũt opus. Vt non immerito in hoc homine & cœlestia, inuisibilia, & terrena, & visibilia, quæ'ue ex his componuntur, quodammodo naturam propriam recognoscant, eique vt affini & cognato inseruiant, sicuti latius, cùm de homne tractabimus, Deo inuante explicabitur. Quod in primis persuadere potest, omniũ rerũ cognitionem homini esse necessariam, quin etiam illi fuit imperatum seipsum nosse: & Moses olim quemque sæpe admonuit his verbis, attende tibi. Quæ quidem sui notitia, est rerum omniũ absolutissima disputatio, per quam paulatim & perfectiori certiori've ordinato tramite, ad Dei notitiam perueniamus, & si illa sit perdifficilis, quãdiu corporis huius pondere & vinculis de-
Sap.9.d. primimur. Corpus quippe, vt ait Salomõ, [a] quod corrũpitur, aggrauat animam: & terrena inhabitatio, deprimit sensum multa cogitantem, ex quo homo in turpe prolapsus delictum, contumax legi impositæ de non edendo fructu, ligni vitæ, caliginem ignorantiæ subiuit, vt nec minimum quiduis planè cognoscat: & quod anteà infusa cognitione perfectè nouisset, nunc nõ nisi
summo

nimo cũ labore diſcere,idq; imperfectè,
lippis oculis cernere poteſt. Proinde lu-
ubrationes & vigiliæ,quæ in ſtudia impẽ-
untur, ab Eccleſiaſte [b] dicuntur nomine [b] Eccl.1.
ccupationis peſſimæ.Et propoſui,inquit,
animo meo quærere & inueſtigare ſa-
ienter de omnibus, hanc occupationem
eſſimam, dedit Deus filiis hominum, vt
ccuparentur in ea. Additq;, quod in do-
rina & ſapientia, prudentia ſtultitiáque
ignoſcenda,nihil aliud verſetur quàm la-
or & afflictio ſpiritus: atque in multa ſa-
ientia, maximam eſſe indignationem: &
ddentem ſciẽtiam,addere laborem. Quã-
brem, in hac parte egemus neceſſariò ar-
aliqua & methodo, alioquin non poſſu-
ius à tam implexo labyrintho nos expli-
re, nec quæſtionem propoſitam diuo
anni Baptiſtæ à Iudæis diſſoluere. [c] Tu [c] Ioan.1.
is es? Porrò ſi ignoras te, ô pulcherrima
ima inter mulieres,hoc eſt,inter alia ope
Dei, egredere & expergiſcere à graui
norantiæ ſomno,& abi poſt veſtigia gre-
m tuorum,contemplare,inquam,ordinẽ
rum creatarum, in quibus diſces rationẽ
æ præſtantiæ, admirabilem rerum nexũ,
itudinem & profundum ſcientiæ & ſa-
entiæ incomprehenſibilis demiurgi vel
chitecti omnium Dei, vt admonet Sa-
lomon.

lomon. d Sic proprium dicitur hominis scire per causas, quas quidem probè cognoscemus si nos ipsos perfectè cognouerimus. Quod vt assequamur, nobis explicāda multis ante seculis incognita ars, certis legibus & præceptis concludenda erit. Verū antè remouendus est vulgi erroris scrupulus, dum nouum putant & ferè inauditum, artem & sciētiam aliquam esse, qua in omnibus erudiamur, & per quā ratio de omnibus aliqua reddi possit. Cùm scriptum sit, e Cunctæ res difficiles: nō potest homo eas explicare sermone. Et rursum, ego Ecclesiastes fui rex in Hierusalem, & proposui in animo meo sapienter inuestigare de omnibus quæ fiunt sub sole &c. Vidi cuncta quæ fiunt, & ecce vniuersa vanitas. Addit Plinius f, omnium rerum posse adferre causas, non minus mirum esse, quàm constare in aliquibus. Et Virg. g.

d Cāt.ca.1

e Eccl.c.1.

f li.2.hist. nat. ca.12.

g In carm. de Aethna.

Quæ mortali spes est, quæ amentia maior,
In Iouis errantem regno perquirere velle.

Suffragatur Saluius Iulianus, cognomento Seuerus, Mediolanensis iuris peritissimus, Iaboleni discipulus, qui inter responsa, frequentatum illud edidit h tritum apud iuris vtriusque studiosos. Nō omnium quę à maiorib. nostris constituta sunt, rationem reddi posse. Sunt aliorum testimonia qui subscri

h l.non omniū. l.19. de legibus lib.1. Pād. tit.3.

ıbſcribunt huic ſententiæ, non tam excu-
ındæ ignorantiæ gratia, quàm, quia ita re-
ım experientia cognouerint, ſerio de re-
us diuinis philoſophati: docuerū́tq́; mor-
ılium cognitionem, ad illum conſcendere
radum nō poſſe, vt omnia Dei opera imo
ec minima, poſſit plene indagare. Et, tan-
uam curioſam & extra cancellos infirmi-
ıtis humanæ, diſcendi nimiam cupiditatē,
otius mortalibus, inutilem & noxiā, pro-
ıl ablegauerunt. Suadet & ratio quæ eum
ui nō inuenerit omnium cauſam moneat
cogitare debare ſe hominem eſſe, Deo
ſo ſine proportione inferiorem, Deiq́ue
l menſuram ſapientiæ participem, nō illi
qualem, non ſimilem: tantoque Dei co-
ıitione minorem, quanto excellentia
ıturæ eius vincitur, & limitatam cùm ha-
ıat & circumſcriptam naturam cognitio-
s infinitæ nō eſſe capacem, vt doctè ſcri-
t D. Irenæus [i]. Accedit non tantùm vanū
e cognitioni rerū omniū ſe immiſcere,
l & impium de aliquibus diſputare velle:
luti de Dei eſſentia incompræhenſibili,
gmata velle ratione humana explicare:
n aliter quám ſi quis vellet mare omne
bro cōcludere: globum vniuerſi pugno
ıſtringere: Cùm finiti ad infinitum nulla
proportio. Stultè omnino hæc procul-
dubio

[i] Lib. 2. cōtra Hære. cap. 45.

dubio videtur quis moliri, ſtulti⁹ autẽ creaturam cum creatore de cognitionis ſimilitudine certare, dignúmque potius diuina animaduerſione & vindicta, ſcrutator enim diuinæ maieſtatis, opprimetur ab ea. Nec bonum eſt multum mel comedere: vt habetur in Prouerbiis hagiographis.[k] & omnis beſtia quæ tetigerit montem, ſcilicet celſitudinem Dei, lapidabitur: vt ait Deus in Exodo [l]. Sed neque ratio reddi poteſt, nec expedit quidem, de omnibus myſteriis actibúſve diuinis. Incompræhẽſibilia enim ſunt iudicia Dei: quod D. Paulus [m] admonuit, dum raptus ad tertium vſque cœlum ingenuè profeſſus eſt, ſe ibi diuina & arcana audiuiſſe, quæ non liceret hominibus eloqui, vt multò magis non liceat de his rationem veluti de dubiis reddere: cùm diuina, veluti indubitata credi debeãt & non agitari. Ideo idem D. Paulus, animo voluens ſupereminentẽ Dei eſſentiam, totus in admirationem raptus, exclamat [n]. ô altitudo diuitiarum ſapientię & ſcientiæ Dei, quàm incompręhenſibilia ſunt iudicia, & inueſtigabiles viæ eius: quis enim cognouit ſenſum domini! aut quis cõſiliarius eius fuit! hoc & Moſes, iuſſu oraculi erigens tabernaculũ Deo, figuris inuolutè explicauit, [o] dum duos cherubinos ad latera propitiatorij

k Prouerb. cap. 25. d.

l Exod. ca. 19. c.

m 2. ad Corin. ca 12 a

n Ad Roman. 11.

o Exod. 25. b.

rij adiecit, qui expāſis alis velabant ora-
lum: Et Ieſaias, p Seraphin dixit in thro-
altiſſimi, velare alis faciem & pedes do-
ini: indicantes per hæc adita, incompre-
enſibilem Dei maieſtatem eſſe. Diuus e-
m Ciryllus archiepiſcopus Hieroſol. q
oprietates, inquit, Dei eloqui non licet,
ec poſſumus: Et in his quæ de Deo dicun
r, hæc maxima ſcientia eſt, ignorantiam
teri. Magnus item ille Baſilius Cæſarien-
epiſcopus, r docendo Dei proprietates,
s eſſe ait humano ingenio incomprehen
iles, & arrogantiam ſummam de illis di-
utare: quæ rurſum alibi repetit, s Idq; ob
ſtrām mentis infirmitatem. Vnde & Dio
ſius Areopag. teſtatur, t non eſſe poſſibi-
aliter illucere diuinum radium nobis,
ſi per varietatem velaminum ſacrorum
agogicè circumuelatum, & niſi prius ſit
cundum nos vt ait, hoc eſt accommodā
prouidentia paterna connaturaliter &
oprie pręparatum. Additque v, idcirco in
ſionibus ſacroſanctis ſpirituum figuras
ingi imagine boum, aquilarum, rotarū,
num, volatilium, & huiuſmodi. Subſcri-
t D. Ioan. Damaſcenus, x ἄῤῥητον τὸ θεῖον
ἀκατάληπτον, θεὸν γὰρ οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε,
eſt, effari nequit vel comprehendi diui-
tas, Deum namque nemo vidit vnquam.

p cap. 6. a

q catech. 6. Illuminat.

r lib. 1. cōtra Eunomiū dequa li. Spir. ſan.

s Super Pſalm. 115 de ſubſtan.

t Lib. 1. de cæl. hyer. cap. 1.

v cap. 2.

x lib. 1. orthod. fid. cap. 1.

y 1. ad Timoth. ca. 6
z Psal. 96.
a Psal. 17. b
& 2. Reg. cap. 5. d.
b Exod. 19. b.
c Gen. ca. 15.
d Lib. de moribus German.
e In Cratylo.

Eo quòd vt ait D. Paulus,y Deus inhabitat lucem inaccessibilem,& nubes & caligo, vt Dauid z, in circuitu eius. Et rursum a, caligo sub pedibus eius. Cum hac & apparuit Mosi:b & in horrore magno & tenebroso, Abrahamo, pactum cum illo initurus.c Et quid diutius immorer in singulis persequendis, quæ sacrosanctæ narrant literæ, cũ nobiscum gentilium authores consentiãt? Inter quos insignis antesignan9 erit Corn. Tacitus. d Sanctius & reuerentius, inquit, visum est gentilitati, de actis deorum credere, quàm scire. Nemo autem dubitat scire, dictis philosophantibus, idem quod per causas cognoscere. Et ideo scientiam repel lendo, repulsam curiosam per rationes humanas disquisitionem, non cognitionem fidelem: Nulla enim est similitudo perfecta Dei, quia non nisi vnus, quamuis sit tri nus in persona, nulla causa originalis, à qua possit dici Deus, cùm sine principio: nullũ accidens in Deo, neque alia in eo sunt, quę alij conueniant: vnde per alia, nec per rationes alias, quàm per seipsum,& à seipso perfectè cognosci & sciri possit. Itaque Plato, e audacter sed verè, dixit, fatendum esse nos nihil de Deo cognoscere, neq; de ipso, neque de illius nominibus quibus seipsum vocat, quanquàm cõstet eum seipsum vero

nomine

nomine nuncupare: tractandumque de ipso, prout in lege homines acceperunt: quod de essentia Dei intelligendum est, vt nullis rationibus assequi illã possimus, nisi eatenus, quatenus nobis in lege & oraculis, & per ipsum dominum nostrum Iesum Christum reuelatum extitit. Cõsentit Proclus [f], dum ait, nos perfectè venari nõ posse Dei cognitionem, per sensibiles & compositas rationes. Quia si id fieri posset, accideret vt parem vim ingenij haberet homo ac Deus, imò maiorem, si ipsum vt est cõprehenderet: latius enim patet continens, contento, pro facultate & modo continendi: & ita animus, qui cõprehenderet Deũ, qui spiritus immensus & interminabilis & infinitus est, infinitus esset, & maior infinito, si infinitum vt est continere & complecti posset, & ita maior Deo esset, & ipse Deus quoque. Quod effari etiam præter blasphemiam, quam absurdum sit, nemo est qui non videat. Quandoquidem nullo modo fieri possit, vt infinitum quod est Deus, contineatur & comprehendatur: nam tunc non esset infinitus, sed finitus, si esset comprehensibilis. Neque fieri potest Deũ esse comprehensibilem, nam si esset comprehensibilis, illud quod eum comprehenderet esset potius Deus, tanquam maius &

f Loco quo tracta. de inuẽtio. patris.

præcipuum & antiquius & summum. Summum autem & supremũ quod est, quodq; per se est, & super essentiam, & ab alio non depẽdens, sed ex seipso & in seipso nec esse est vt sit Deus. Quod & nouit Sibylla Erythrea g ἀλλὰ θεὸς μονὸς ἅς πανυπέρτατος. Sed Deus vnus solus omniũ supremus: quod & citat D. Clemens.h Alphraganus etiam Arabs i voluit, res diuinas ac pura fide credibiles, altioris esse ordinis, à quarum comprehensione debilitentur rationes humanæ, nec illas eas assequi. Item Theophrastus k sic notat. μεχρὶ μὲν οὖν τινὸς δυνάμεθα διὰ αἰτίου θεωρεῖν ἀρχὰς ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων λαμβάνοντες, ὅταν δὲ ἐπ' αὐτὰ τὰ ἄκρα καὶ πρῶτα μεταβαίνωμεν, οὐκ ἔτι δυνάμεθα: εἴτε διὰ τὸ μὴ ἔχειν αἰτίαν, εἴτε διὰ τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν. quod est, hucusque ad aliquid quidem possumus speculari per causas, primordia à sensibus sumentes: Quando autem ad ipsa extrema & prima transierimus, nõ amplius possumus: siue eo quòd non habeamus causam, vel propter nostram impotentiam & mentis debilitatem. Nam eius rei cuius non est prius, demonstratio esse non potest vlla, & consequenter nec à nobis explicationem ex nostris suscipere potest. Quod & nouit Plato l. Sed melius atque omnino expresse versibus quatuor expressit Euripides m inducens

g Lib. 1. χρησμῶν oraculorũ.
h In protreptico.
i lib. quẽm de sciẽtiis scripsit.
k In suis metaph.
l In craty.
m In Troadib. actu 4. vers. 24.

ducens loquentem Hecaben his verbis.

Ω γῆς ὄχημα κἀπὶ γῆς ἔχων ἕδραν,
ὅστις ποτ' εἶ σὺ δυστόπαστος εἰδέναι
Ζεὺς, εἴτ' ἀνάγκη φύσεως, εἴτε νοῦς βροτῶν,
βαίνων κελεύθου, καὶ δίκην τὰ θνητ' ἄγεις id est,

ô terræ vehiculum, & in terra ſedem habens,
Quiſquis tandem es, inacceſſe noſtris animis
Iupiter, ſiue naturæ ordo ſic ferat, ſiue mens mortalium,
Te veneror: omnia enim ſecreta & ſine ſtrepitu.
Qui facis incedere via, & iuſto libramine mortalia & humana.

Quocirca cuique videri poteſt neceſſariò concludendum, artem generalem ad omnia enucleanda, inutiliter & vanè nos polliceri: Cùm nec omnia à mortali intelligi poſſint, ſitque id proprinm Dei, omnia ſcire & omnia noſſe, & extra illum neminē eſſe, qui id ſibi attribuere poſſit. Et ita etiam teſtantur, qui Deum vere non nouerant, vt & Sibylla Erythrea [n]

[n] Lib. 1. Sybyll. orac.

ἀθάνατος σώτηρ πανεπίσκοπος, ὅς μ' ἐκέλευσεν
ἀγγέλλειν ὑμῖν, ἵνα μὴ ἀφρεσὶν ἐξαπόλησθαι. id.

Omnia nanque nouit
Immortalis ſaluator, qui omnia prouidet, & me iuſſit
Nunciare vobis, ne mente pereatis.

 Firmat

o Sermone 31.a Firmat Maximus Tyrius o. Et apud Homerum p Menelaus Idotheam filiam Prothei marini senis alloquens, pro dea eam affatus sic ait: ἀλλὰ σύ περ μοι εἰπὲ, θεοὶ δέ τε πάντα ἴσασιν. Sed tu dic mihi, Dei enim omnia norunt & sciunt. Quod certè & defæcatius cecinit Dauid, q ecce Domine tu cognouisti omnia, nouissima & antiqua. Salomon oratione sua ad Deum r: Tu nosti, inquit, solus cor omnium filiorum hominū: quod etiam scribitur rursus alibi, s ne quis putet ea dicta temerè sed prouidè. atque Apostoli orātes repetunt, Tu Domine, inquiunt, qui corda nosti omnium, ostende quem elegeris. t Et Baruc v, qui scit vniuersa, nouit eam sapientiam, & adinuenit eam prudentia sua. Et paulo post, hic est Dominus noster, & non æstimabitur alius aduersus eum. Iterumq; Salomon, x rerū sapientia tua quæ nouit opera tua, quæ & adfuit tunc cùm orbem terrarum faceres. Nouit autem ille eo modo, vt omnia sciat & nouerit antequam fiant. Sic enim professa Susanna calumniis impetita apud Danielē y: Deus inquit æterne, qui absconditorum es cognitor, qui nosti omnia antequam fiant, tu scis quoniam falsum testimonium attulerunt cōtra me, & ecce morior, cùm nihil eorum fecerim, quæ isti malitiose composuerū t

p Odyss. vers. 379.
q Psal. 138. a. vers. 4.
r 3. Regum ca. 8. e. ver. 39.
s 2. Parali. c. 6. e. ver. 30.
t Act. 1. d. fol. 24.
v cap. 3. d. vers. 32.
x Sap. 9. b vers. 9.
y cap. 13. e vers. 42.

ſuerunt contra me. Neque quicquam ſimi le de hominum aliquo, quis niſi fuerit amens, efferre vnquam audeat, vt cuncta nuda & aperta oculis mentis eius ſint, vt omnia nouerit. Imò cōtrà, plures fuerūt, qui nec aliquid ab hominibus ſciri poſſe dixerunt, nihil percipi, nihil cognoſci, & anguſtos eſſe ſenſus, imbecilles animos, breuia curricula vitæ, & (vt ait Democritus) in profundo veritatem eſſe demerſam, opinionibus omnia inuolui, nihil teneri, nihil veritati relinqui, & in ſumma, omnia tenebris circunfuſa. Itaque Archeſilas, negabat eſſe quicquam quod ſciri poſſet, ne illud quidē ipſum, quod ſibi Socrates reliquiſſet. Sic omnia Socrates & alij latere cenſebant in occulto, neque eſſe quod cerni aut intelligi poſſet. Quod & Carneades & Plato, & tota vetus philoſophorum turba putauit, qui ideo omnia in vtramuis partem diſputantes, nihil certi reliquerunt, vt teſtis eſt Cicero [z]. Galenus etiam Pergamenus, [a] ſcientia, inquit, eſt cōueniens firma, & nunquam à ratione declinans cognitio: eam autem neque apud Philoſophos, præſertim dum rerum naturas perſcrutantur inuenias multò ſanè minus in re medica: Et vt breuius me expediam nec ad homines quidem vnquam venit. Atque idem [b], ſcientiā in

[z] lib. 3. acad. quæſt. in fine.
[a] tomo vlt. in Iſago. li. qui medicus inſcribitur.
[b] tom 4. & lib 3. de differ pulſ. in initio.

in dubium reuocat, nititúrque probare ex eo quod nõ omnibus idem videatur, neq; honestum, neque sapiens esse, neque verũ: Et inde necessariò existere contentionem. Nam etsi maximè fuerint ea definita, non tamẽ ideo scio: sed est in omnibus opinio, ex qua par est nasci controuersiam, vt sentiunt illi qui scientiam firmam esse & congruentem ducunt, sed non facilè inueniri. Pindarus autẽ rationem mihi reddere eximiè videtur.[c]

c Olymp. ode 7. strophe 2.

-ἀμφὶ δ' ἀνθρώπων φρεσὶν ἀμπλακίαι ἀναρίθμητοι κρέμανται. id. circa autẽ hominũ mẽtes, errores innumeri pẽdent.

Et Plato [d], nullum hominum, omnia scire posse cõtendit. vt Maximus Tyrius [e] humanum animum ait, mirum in modum imbecillem, facilémq; ratiocinationib⁹ in omnem partem flecti. Quod videlicet in hac secunda vita, densissima caligine circũdatus sit. Ideo & peritum etiam viatorem aliqua rupe, cœno, fouea'ue decipi: peritũ nauitam, non semper ritè gubernare: medicum terreri etiam peritum ignotis, & probat Lactan.[f] Quæ certè omnia vera sunt, & quæ nos pollicemur nihilominus verissima, nempe artem esse, per quam de omnibus ratiocinari poterim⁹, omnia'ue cognoscere. Verùm hæc cognitio & ratiocinatio non

d In Sophistia vel de ente.

e Serm. 26

f li. 3. fine de fal. scie.

nõ trãsgreditur humanas vires, sed secundum illas, quibus placuit Deo opt. maximo præditam fore hominis mentem, regitur. Quæ enim alterius cognitionis obiecta sunt, quæve alio modo, quam ratiocinatione, noscuntur, non veniunt in hanc tractationem, vt docebimus. Sic verissimũ est, neq; pugnat qđ scribitur g, altiora te, ne quæsieris: & fortiora te ne scrutatus fueris, sed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita semper, & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus. Non est tibi necessarium ea, quæ abscondita sunt, videre tuis oculis. In superuacuis rebus noli scrutari multipliciter, & in pluribus operibus eius, non eris curiosus. Plurima enim supra sensum hominum, ostensa sunt tibi. Multos enim supplantauit suspitio illorum, & in vanitate detinuit sensus illorum: Nos namque quid sit substantia Dei vel essentia, quæ sit eius perfectio, siue angelorum, siue cœlestium, siue reliquorum, perfectè, & vt sunt, inquirere non docemus: sed rationes & causas adferre, quare ita esse persuadeamus. rationũ quippe omnium cumulus eo pertinet, vt aliquid tale esse persuadeatur, atque tamdiu nostra ars locum habet, non vltra: vbi enim persuasum est, cessat ars, & remanet veritas, nota vel per se, vel firmiter

g Ecclef. c. 2. c. versu 22. 23. 24. 25. 26.

 credita.

credita, neque dubitatione amplius interpolata. Quin & rationes de diuinis, imò de inquiſitione circa eſſentiam Dei, traduntur: non quòd oſtendant omnẽ eſſentiam, ſed quia per conſiderationem deitatis, expellant de eſſentia inquiſitionem. Vt quia Deus eſt incomprehenſibilis, immenſus, infinitus, omnipotens, omnia in omnibus, & nihil eorum, in quibus virtutem exercet. Rationes quoque ſunt circa incomprehenſibilitatem eſſentiæ, non tamen docentes eſſentiam, niſi per cõſequens, nẽpe incomprehenſibilem, & ita Deum. Quibus infinitæ poſſunt addi per noſtram artem probationes aliæ: idem de ſecretis, admirabilibúſque Dei effectibus in creaturis, dicendum. Ex quibus etiam Dei cognitionem & eius admirandæ maieſtatis, admiranda & inuincibilia, colligimus cõtra incredulos, argumenta: Quæ ad cœleſtia, inuiſibilia, & immortalia, certa arte nos deducũt admirabili operum Dei connexu, & cathena, qua ordine, per noſtram artem veluti filo Ariadnes Theſeus, extra hæc caduca & inferiora tracti, ad ſuperiora euehimur, vſque ad illud ineffabile primum, quod Deus eſt. Et ita loquitur Paulus: [h] Reuelatur ira Dei de cælo ſuper omnem impietatem & iniuſtitiam hominum, eorum

[h] ad Rom. ca. 1. c. ver. 18. 12. 19. 20.

eorum qui veritatem Dei in iniustitia detinent: quia quod notum est Dei, manifestum est in illis. Deus enim illis reuelauit: & inuisibilia ipsius à creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta, conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus, & diuinitas: ita vt sint inexcusabiles: quia cùm cognouissent Deum, non tanquam Deum glorificauerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est cor insipiens eorum, & quæ sequuntur. Et Iob.[i] Interroga iumenta, & docebunt te: loquere terræ, & respondebit, & narrabunt pisces maris. Quis ignorat quod manus domini hæc fecerit? Adde sacra oracula, spiritus sancti reuelationes, sacras literas, quæ rationum nobis rerum diuinarum abundè suppeditant fontes, non quidem omnibus, sed iis qui animum adhibent & inquirunt & in lege meditantur, prout iubetur libro Iosuæ[k]. Veluti terra non omnibus fructũ producit, sed tantùm diligentibus agricolis, & assiduis cultoribus. Sic enim homini, qui labori addictus est, Dei sententia comparatum est, vt nihil optimi vel excellentis citra sudorem cõsequatur. Nec quis nucleum edit, quin decorticet: Aurique venas, non in præruptis montibus quisquam colligit, quin prius, immensis laboribus

i cap.12.a. b.ver.7.8. 9.

k cap.1.b. versi.8.

ribus cuniculos duxerit omni ex parte per viſcera terræ, donec ad venas per ſilices perueniat: eo modo maximus labor certè, in rerum veritate eruenda, inter tantas támque denſas hominum carnalium tenebras, & multas conuenit tentare vias, vt præcipitia falſitatis vitentur. Minor tamen labor itineris, ſi quis edoctus fuerit viam compendiariam, quæ, quo quis proficiſci velit, & ſe & alios leui negotio deducat, quam nos docemus. Quænam illa quæris? rationis inquã eſt diſcurſus, & cauſarum reſeratio, quæ duo nempe ratio & cauſæ, cùm aliæ ſint & diuerſæ à re ipſa, tamen ad rem ipſam, viam ſternunt facilem. Nihil enim in terra ſine cauſa ſui, vt ſcribit Iob [l]. Et Arbobius [m], quicquid geritur inquit, debet habere cauſam ſui, neque ita eſſe à ratione ſeiunctum, vt in operibus feratur caſſis, & vacuis ludat inanitatis erroribus. Et rurſus [n] quæcunque ab hominibus fiunt, maximéque in re ſacra, debent habere ſuas cauſas, neque ſine ratione eſt quicquam in negotiis omnibus, atque in omni adminiſtratione, faciendũ. Et laudatur Antoni. Pius Cæſar, quod omnium quæ geſſit in ſenatu, per edicta rationem reddidit, vt ſcribit Iulius Capitolinus [o]. Et miſerorum verè refugium eſt, imo certè

l cap. 5. verſi. 6.
m lib 7. contra gẽtes.
n eod. lib.
o In eius vita.

certè alienum ab interiori homine qui ratione vtitur, non posse rerum discernere causam aliquam. Et quanquam non possit causam essentialem reddere, quæ in omnibus à creatione Dei & virtute natiua consistit, brutum omnino est, si saltē vel quod ita placuit, vel vtile, vel honestum, vel conueniens sit, non ratiocinetur, vel à fine, vel efficiente, vel ab aliis mediis, quæ nos trademus. Mouet nos & ad id Dei illa prouidentia, qua quotidie audim⁹ & experimur, nihil temere, nihil sine ratione & causa, non fato, nō casu, in essentiis fieri. Excitat & nos particularis nostra prouidentia, quæ dicitur prudentia, non esse animalis ratione vtentis, res aliquas, negotia, aggredi, non actiones aliquas tētandas, sine examine prçponderantium rationum, in quibus consultatio difficilis, electio periculosa: cùm sit discretio bonorum à malis, & in bonis bono melius reperiri possit: & aliquando præsens bonum contemnere expediat, & à negotio rationabili ad rationabilius traduci. Nam vt ait Achilles apud Euripidem p. [p]

[p] In Ephige. act. 4. versi. 209.

Ἀλλὰ οἱ λόγοι καταπαλαίουσιν λόγους.

Rationes antiquant rationes & tollunt.

In summa intelligere possumus ab hominibus consultò omnia fieri debere, & rationem,

tionem, factorum esse debere animã. Quã si hîc non adhibeamus dum viuimus, futurum est à nobis à Deo exquirẽdã iri, quare non adhibuerimus. Dixit enim Dominus noster Iesus Christ*, q de omni verbo ocioso, quod loquuti fuerint homines, *reddent rationem in die iudicij: ex. verbis enim tuis iustificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis.

q Matth. capit. 12. c. vers. 36. 53.

Esse debere aliquam artem generalem, adhuc docetur. CAP. III.

Eò ergo deducta est oratio, vt intelligamus necessariò hominem scire & ratiocinari oportere, quod & latius, cùm se offeret locus, explicabitur. Et quia, vt ait Cicero a ἡδὺ γλυκύτερον ἢ πάν εἰδέναι. nihil est dulcius quàm omnia scire. Cúmq; hoc non aduersetur humanę conditioni de omnibus, dummodo non transcendamus humanæ sciẽtiæ limites, inquirere, præcepta particularia quædam distincta ab inuicem, vnica generali arte concludi posse, qua inter se communicent, possibile esse mihi persuasi: si attentius consideremus, in omnibus rebus vnũ semper reperiri genus, in quo species omnes participent & concordent, quanquam quibusdam proprieta-

a 4. Epist. ad Attic. epist. 10. ex Phocis.

tibus differant. Et per consequens satis superque constare, genere cognito plenè, & notionem specierum facilius se efferre: nõ secus ac facilè fluminum sectiones in riuulos, & partitiones cognouerimus, si à fonte ad loca separationis, sequẽtes alueũ, peruenerimus. Sic & non inconueniens & impossibile quis reperiet vnico instrumento, diuersa opera diuersarum artium, perfici: quia vsus illius commodus diuersis. Sicut & ex quatuor elementis, particularia corpora commiscẽtur, sed diuerso modo: vnica vegetandi vi, omnes plantæ & animalia omnia participant & crescunt, vnicoque corpore, sensus omnes continentur: vnica mente artes omnes & inuentiones cõprehensę: vnico supposito res corporales & incorporales cõsentiunt in homine, qui cõstat spiritu & corpore. Cœlum ipsum vltimum vno ambitu, motu, & influxu omnia inferiora naturaliter complectitur, agit, & mouet, & omnia in eo concordant. Et denique hæc omnia, Dei vnico intellectu & mente vna, creata sunt & reguntur: vt in sole, omne lumẽ participat stellarum: in iustitia, virtutes omnes: in summa, in fœlicitate, omnia cætera bona: in morte ęterna, omnis infœlicitas, & mala vniuersa: Deus tandem & homo conueniunt, & simul resident in

vna hypostasi, nempe Christo domino nostro, qui & filius Dei & filius hominis, verus Deus & verus homo. Quæ cũ ita se habeant, & cùm communia contineant particularia (veluti qui ponit hominẽ & statim ponere videatur particulares & indiuidua Socratem, Platonem, & alios, vt scribit Arist.[b]) proculdubio & mens hominis & ratio, ad omnes artes extendentur, si optima generali quadam sciẽdi & intelligendi methodo informentur, atq; facilè ad alias particulares peruenient cognitiones, veluti etiam in particularibus quibuscunque disciplinis, notiones sunt quædã præludia vniuersalia, ex quibus statim facilè ars conflatur & peritia. Quę per se certè arida & ieiuna, imo conficta sunt interdum, vel eiusmodi videntur: exẽpli gratia, mens humana in geometricis, lineas, puncta, circulos, paralellos, & figuras ex his compositas adfinxit demonstrationis gratia, vt aliud significaret, ad perficiendum artem. Musica, habet suas claues, notulas, lineas, spatia: Et singulæ ferè artes, quædam alia, quæ animum tantùm veluti ratiocinationibus quibusdam ad id quod intendunt, præparant. Nonne etiam videmus, vsum literarum veluti quandam rerum omnium communem custodiam, & vocum, & conceptuum, & natu-

b 4. de generа. anim. cap. 3.

naturarum proprietatumque rerum cœlestium,& supercœlestium,& terrestriũ præteritorum, præsentium, & futurorum? Si quis autem literas nõ norit,quæ tamen numero paucissimę sunt,nec omnium quæ illis cõtinẽtur sine interprete erit particeps. Et si forsan aliqua illorum sine his nouerit, cæteris erit priuatus,nõ alia ratione,quàm quòd tam exigua,sed communia omnium elementa scripturarum,literas dico,nõ nouerit coniungere, & miscere. Latent & in mente scientiarum semina omnium, vt dicemus,& elementa.nam,vt scribit Alex. Aphrodisæus [c], substantia,scientiæ,sortes vniuersę,animo insita sunt,quemadmodum igni calor insitus est,vnde putauit Plato,animum nostrum reminisci, nõ discere. Sed non omnes norunt, nec ea miscere didicerunt. Quocirca nec omnes ratiocinari pariter possunt.non pueri,nec ij qui spiritalibus prætermissis,cutem curant, epicuri de grege porci. Neque hi similiter, qui duobus vel tribus verbis compositis & conceptis,statim se arcem sapientiæ repugnasse, sibi persuadent: quiue omne studium in ornatu verborum & quadã phrasi corrasa desudant, vt queruli psitaci, & loquaces picæ, molæ ropalis circumquaq; agitatæ temerè,contempta rerum inquisitione. Qua

c lib. Problem. probl. 121.

in re Menedemi laudabo ſententiam, qui, vt Cicero ſcribit, [d] illas nugas rhetorum, & exordioru͂, & alia quæ pro nugis habebat, reiiciebat ab arte bene dicendi, & bene de rep.cōſultandi: Atq; vllā arte͂ eſſe negabat, niſi quæ cognitis penituſq; perſpectis, & in vnum exitum ſpectantibus, & nunquam fallentibus rebus, contineretur. Qua opinione adductus idem Cicero, teſtatur ſibi accidiſſe diſertos cognoſſe nonnullos, eloquentem neminem. Eloquentem exiſtimans eum, qui mirabilius & magnifice͂tius augere poſſet atque ornare quæ vellet, omnéſque omnium rerum, quæ ad dicendum pertinerent fontes, animo & memoria contineret. Iſtud viſus eſt idem Cicero ſibi comparaſſe in libris eloquentiæ ſuæ. Tamen nec is nec eius ſcholæ homines, vnquam vt exiſtimo conſequuti ſunt. Quanquam enim ij, vnam & eandem rem verbis pluribus variare potuerint, non equidem contigit verè dicere, ſed multum & variè dicere: potius eo ipſo à republica explodendi, quàm in cætu hominum recipiendi veluti impoſtores, faſcinatores, vel interpolatores veritatis, vmbratilium orationum & ſpectrorum artifices, hiſtriones & mimi & nugine͂duli, omittentes veram & propriam materiam oratorum

d 1. de Oratore.

torum dicendi, quæ, vt etiam testatur P. Corne. Tacitus, [e] consistit in iudiciis de æquitate, in deliberationibus de honestate, vel horum mixtione, de quibus, inquit, nemo variè, copiosè, & ornatè dicere potest, nisi qui cognouit naturam humanam, & vim virtutum, prauitatémque vitiorum, & intellectum eorum quæ nec in virtutibus nec in vitiis numerãtur. Olim pulsi vrbibus etiam meritò garruli & vaniloqui illi rhetores, & nostri Christianæ philosophiæ antistites, verborum solùm architectos explodunt. Inter antiquos D. Paulus, [f] videte ne quis vos decipiat, per philosophiam, & inanem fallaciam. Nam in multiloquio, non deest peccatum. [g] Et vir linguosus, non dirigetur in terra. [h] Qui enim multis verbis vtitur, lædit animam suam, vt scribitur in Eccles. [i] idest multiloquio falsum adumbrare nissus, seipsum perdit. Et ista est egestas præcipua, de qua loquitur sacra pagina. [k] Vbi sunt verba plurima, ibi frequenter egestas, & alibi, in Eccles. [l] stultus verba sua multiplicat. Multiplicat inquam, quia quod falsum & per se inuisum est, multis verbis persuadetur. Vnde Paulus ab hoc crimine expressè se purgauit, ne mendaciorum videretur annunciator. [m] Et ego cùm venissem

e Dialogo de Orat.

f Ad Col. c.2.b.vers. 8.

g Prouerb, cap. 10.c. vers.19.

h Psal.139 ca.versi.12

i cap.20.a. versic.8.

k Prou.c. 14.vers.23

l cap. 10. c.versi.14.

m 1.ad Corinth. 2.a. versic.1.

ad vos fratres; veni non in sublimitate sermonis aut sapientiæ, anuncians vobis testimonium Christi. Et postea. n Et sermo meus & prædicatio mea non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis. Et ad Ephesios scribens o eos admonet dicens, nemo vos seducat inanibus verbis: propter hoc enim venit ira Dei in filios diffidentiæ. Et rursum p discipulum admonet, formam eum habere sanorum verborum, quam ei tradiderat. Nam, vt scribit Iulius Rom. Pōtifex ad diaconum, Flacillum, Narcissum, & alios, q in rebus Ecclesiasticis, non specimen eloquentiæ, sed canones Apostolici requiruntur, operáque dari solet, ne quis ex pusillis scandalizetur. Et D. Basilius magnus: r Sacra inquit, schola, præcepta rhetorum aut instituta non sequitur, nudā rerum expositionem pro encomiis habet, quam & nobis & sanctis satis esse existimamus. Rursumqué idem: s non sectamur, inquit, eloquentiam verborum, quæ apud vos suscipitur: neque concinnæ verborum structuræ studemus. Apud nos enim non sunt qui verba tornando effingant, neque apud nos curæ est sonora vocum modulatio, sed vbiqué præfertur clara & expressa vocum significatio. D. quoque Bernard. t apertius

n vers. 4.

o cap. 5. b. versi. 6.

p 2. Epist. ad Timot. ca. 1. d. ver. 13.

q Epist. quæ legitur. in 2. Apol. D. Athana.

r In Serm. in Gordia. mili. marty. Cæsar.

s lib. Examer. hom. 6.

t 4. de consider. li. ad Eugenium Papam.

apertius eloquentiæ nudæ à rerum cognitione, corruptelam paucis explicat, dum ait verbosulum adolescentem & studentem eloquentiæ, cùm sapientiæ sit inanis, nihil aliud, quàm hostem iustitiæ repures. Atque vt manifestius doceam Christianos non tantùm verbis, sed etiam re ipsa istos psitacos, verbosósque inanes, abhorruisse, non piget referre historiam quæ scribitur apud Cassiodorum v ex Socratis historia ecclesiastica. narrat autem Eudoxium Arrianũ sub Valente Cæsare orientis, creasse quendam Eunonium sophistam & dialecticũ atheum dictum, in Cizico episcopũ & iussisse expellere Eleusinum. Illúmque, cùm illuc venisset, vsum more solito dialectica, quasi peregrinum aliquid auditoribus inferret. Quamobrem Cizici tumultus ortus cùm esset, eum vrbe ciues expulisse, cùm ferre non possent fastum verborum eius. Nos etiam vt cum tantis viris consentiamus, atque vt tempori parcamus quod multùm teritur in ampullatis & tumescentibus orationibus, verba venari & effundere sine ratione non docebimus, sed verba rebus inseruire. Siquidẽ methodus artis nostræ, scopum habet, vt res explicet, & artes. Artis autem omnis præcipuum est, vera cum ratione dicere. Quod & Ari-

v li.7.hist. trip.ca.19.

x 6. Ethic. cap. 4. stot. scribit x τέχνη, inquit, ἕξις τίς μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητική ἐστι. ἡ δὲ ἀτεχνία τοὐναντίον μετὰ λόγου ψευδοῦς ποιητικὴ ἕξις περὶ τὸ ἐνδεχόμενον ἄλλως ἔχειν, id est, ars est habitus faciendi vera cum ratione. Contrarium autem artis est, facere falsa cum ratione, circa id quod aliter se habere potest. Habitus autem & determinatio, in vna quaque arte, veluti certorum præceptorum collectio, consideratur. Hæc non ad particularia & indiuidua applicantur, sed ad vniuersalia. Sicuti, qui de medicinæ arte disputauerit & eius subiecto, non Petrum, non Ioannem cõsiderat, sed tantùm corpus humanùm. Nam de particularibus sicut de infinitis, sciently li. 1. Rhethor. ad Theod. c. 2 tia nulla est, vt tradit idem Aristot. y Et artem, eadem ratione vniuersalium cognitionem ait: sicut experientiam, particularium. z lib. 1. metaphy. c. 1. & lib. 4. polit. cap. . Et alibi, z in cunctis artibus, & scientiis, inquit, quæ non circa partem, sed circa genus aliquod perfectè existunt, satius est considerare, quid cuique conueniat generi. Sunt namque in singulis artibus & sciẽtiis, quædam generalia & præcipua subiecta, quæ posteà calculo exactiori in partes distribuuntur. Subiecta illa sunt veluti limites, quibus transcensis, ab vna in aliam artem vel scientiam traducimur. Vt arithmethices subiectum, numerus: astrolo-

giæ, cælum: geometriæ passiones, & corporum magnitudines: iustitia, iuris ciuilis, & sic de similib. quæ hæc omnia in nostra arte rationes sibi comparare possunt, sicuti & Arist. a earum omnium effectricē rhethoricam ratus est, in qua facultas discutiendi quid in vnaquaque re, probabilis videatur. Nam quod artes omnes communibus quibusdam inter se vtantur vinculis, vt idē Aristoteles tradit & Cicero, b videtur mihi causa vnita, communis mentis natura, quæ inest omnibus hominibus, & ratio, qua quilibet homo insignitur. Et si velis exemplo familiarius id discere, periculum licet facere in rusticis & imperitis alicuius artis, quibus si proponatur quæstio quædam artis ignotæ, conabuntur ex mentis notione communi hominibus, vtcumque ratiocinari, verùm confusè & impolitè & sine ordine, non tamen sine ratione: nam rerum experientia & animi exercitatio, superflua & incondita in animo disponit: vnde artes ortæ vt non tamē mens ex arte, & ratio, sed tantùm rationis ordinatio fiat, veluti aurum. Quod ab scoriis & fæcibus metallorum expurgatur, nō accipit ab artificibus naturam & essentiam, sed candorem & superfluorum repurgationem. Vt simile quiddam accidat animo,

a d. li. 3. ad Theod. c. 2

b Arist. 1. Elēch. c. 11. & Cic. pro Arch. poē

qui cum multis passionibus & opinionum erroribus obtenebretur, veluti fæcibus extra naturam ascitis, Dei potissimum lumine, cuius vultus lumen super nos signatum est, artificio quodam, ad puritatem & lucem suæ præstantiæ educitur, & purgatur. Et Galenus c fatetur, quandam esse artem, quam tamen non docet, quæ & reliquas cōstituat. Et persuasum habent Philosophi, vt tradit Aristoteles, d omnis entis ad vnū aliquid & commune fieri reductionem. & docet longa oratione Galenus e alibi sciētias & artes, alias aliis supponi. Legimus & apud iurisconsultos & alios, iuris prudentiam complecti diuinarum & humanarum rerum scientiam: in his autem omnia. item Arist. f Intellectus, inquit, siue mens, rerum intelligibilium est, itaque rerum omnium notiones, naturalis vna tenebit. Et Plato, g omnes scientias, sine dialectica cæcas dicit esse.

c li. de arte ciuitat. ad Thrasibulum.
d Metaph. 1f.
e ad Thrasib. de arte
f lib. 1 de part. anim. cap. 1.
g lib. Siue dial. de Rep. vel de iusto.

Quid sit ars nostra magna. CAP. III.

TRansacta enim & sopita controuersia, qua difficile, imò ferè impossibile esse de omnibus causas exhibere persuadebatur: cúmque iam docuerimus posse nos de diuinis, & per diuinas rationes, determinare,

nare,per viſibilia ad inuiſibilia, veluti certis quibuſdam ducibus peruenire: Reliquũ eſt vt quæ ſit illa ars, aperiamus,per quam ſcandere per mirabiles illos gradus tutò & breuiter, compendio temporis valeamus: quæ permaximè iucunda & optata diu ab ſtudioſis eſt: cùm vita ſit breuis, ars longa: & nõ ſolùm in medicina, vt aiębat Hippocrates a, experientia periculoſa, ſed etiam ferè in humanis omnibus actibus, quorum exigua experientia præcipiti volatu, caniciem cum periodo adiicit, vt fuerint plures qui naturam, non auſi dicere Deum, incuſauerint, quòd coruis diuturniorem & longiorem vitam, quàm hominibus dederit. Blaſphemi certè, & nimium queruli: cùm hominis ſufficiens ſit ætas, quantũuis breuis, pro neceſſariis exequẽdis: Quam tamẽ pleriqùe terunt, & ferè omnes, non in diſquiſitione veri, ſed in cõtradictionibus vanis, & inutilibus ſermonibus: alij voluptatibus, alij in parandis mammonæ miſeræ aceruis, quibus quidem ętas breuis eſſet nõ ſolùm ceruorum vel coruorum, ſed & totius æui & mũdi vniuerſi, inſatiabilis enim eſt cupiditatis ſitis. Vellent & ij lubentiſſimè corporis voluptatibus, & acquirendis diuitiis, & eorum curis, ſimúlque & ſcientiæ parandæ, tẽpus ex animi ſententia dari:

a In prin. aphoriſ.

cùm tamen fieri nequeat, vt qui implicitus est & irretitus numellis & retibus voluptatum, aut diuitiarum, bene vnquam philosophetur: vtque, qui animam habet his tumultibus cõspurcatam & dementem, probè possit de eximiis & altioribus dijudicare. Quocirca primus huius artis gradus & basis est, animum ab his sordibus & extraneis passionibus repurgare, & Deo coniungere, in quo vera scientia, quique dat omnib' affluẽter, pro modo dispositionis & purgationis animę. Non enim in maleuolã animam introibit sapiẽtia, vt ait Salomõ [b], nec in corpore subdito peccatis, & Plato [c] cuiq; etiam certi, facultatem à Deo tribui, certi cuiusdam operis, iudicandi, testis est. Sequitur deinde illud quod est cõfusionis mẽtis, & indispositarum cogitationum coordinatio, in quo latet tota artis nostrę methodus: docet enim omnium prçceptorum quæ diffunduntur per res, & scientias, artésque particulares, in certa capita reductionem ordinatam, ex cuius cognitione postea mens dispensat ordinatè & inconfusè propria vnicuique negotio oblato: dispu tando, tractando, consulendo, probãdo, vel refellendo, vel docendo, vel eligendo. hæc enim in omnibus locum habet. ars quippe omnis, vt ait Plato [d] de aliqua re persuadet,

b
c lib. 14. qui Io. vel de furore poëtico inscribitur.

d lib. 24. In Gorgia.

det, sed diuerso modo, causæ rerum diuersitate connectuntur & considerantur, veluti & vnum & eundem angulum rectum faber, & geometra, diuerso modo tamen inquirunt: fines enim sunt diuersi, sed media ferè eadem: & ita de angulo tradit exemplum Arist.[e] Et Galenus[f] scribit materiam non distinguere artes, quia & illa plerisque cõmunis, sed fines ad quos diriguntur præcepta particularia, & interdũ communia. Sic nostrum corpus quatenus naturale est, physicæ scientiæ subiectum esse quis dixerit: quatenus sanitatis, medicinæ: quatenus bono habitu præditum, exercitatoriç. Ideo qui hæc separatim discutit, diuersos fines cognoscere debet, & sic præcepta particularia ad finem tendentia, & idem Galenus ferè eadem alibi[g]. Qua ratione & nos in hac arte magna ne quid deesset particularium finium, singularum sciẽtiarum, veluti quoddam epitome cõtexuimus, vt Dei beneficio & nostro medio, quicunq; nostras habuerit lucubrationes, nullis aliis libris, vel certè paucissimis egeat ad scientiarum Encyclopediam addiscendam. Nam (quod vere admirandum est, & vnde ingẽtes gratiæ maioribus qui iter indicarunt artis, & ichnographiam tradiderunt, habẽdæ sunt) si bene animaduertas in hac quam tractamus

e 1. Ethic, cap. 7.

f lib. ad Thrusibulum ars tuendæ sanit. ad medicinã spectet. tom. 2

g In li. Hippocr. quiquæ in medicatrina fiũt, inscribitur communiter lib. 1. tomo 6. & tomo 8. li. de medicæ artis constit.

mus arte, omnes scientiæ particulares, & earum præcepta sub generalibus continentur expressa: tractantúrque in ea, physica, metaphysica, actiuæ, factiuæ & contemplatiuæ artes: vt meritò ars magna, seminarium magnum, & scientiarum omnium directio & probatio nominanda sit, & lapis quidam Lydius, per quæ verum à falso dogmate separatur, vt illo aurum ab aliis distinguitur metallis. Quâ melior certè nulla alia esse potest. Huic procedunt, singulorum intellecta distinctione, statim artium particularium distinctio. Siquidem cuiusque artis constitutio, ex discrimine propriorum à communibus oritur, vt ait Galenus. [h] Sic Plato [i] quicquid, inquit, artificiosum est, mensuræ quodammodo particeps esse apparuit: Quoniam verò quidam considerare nequaquam per singula genera diuisione eundo solent, hęc tam longè inter se differentia, statim conferunt in vnum similia indicantes. Sed & contrarium huius faciut, quę diuersa sunt, per partes minimè distingunt: cùm oporteat, vbi quis primò multorum percipit communionem, non prius desistere quàm differentias omnes, in ea quæ speciebus clauduntur, inspexerit: atque iterum, quoties dissimilitudines plurimas in multitudine

h In cõmẽta, in lib. de victus ration. i morbis acutis tomo 6.

i In lib. 16. vel ciuili siue de regno.

dine ſentit, & ægrè ſentit, non prius ab hac aſpectus moleſtia deſiſtere poſſe, quàm cuncta quæ cognata ſunt, intra cognationem vnam proprietatémque concludens vnius generis eſſentia veſtiat. Neque, vt ſcribit Maximus Tyrius k aliud, & ſcientia quàm ſtabilitas rationis, iiſdem ſemper veſtigiis hærentis, captantis primò cognatas quodammodo res, pòſt diſtinguentis quicquid in eis viderit diſſimile. Materia itaque circa quam verſatur noſtra ars, erunt omnes res & ſcientiæ, de quibus diſputandum erit, atque in his, veluti artificium quodlibet in ſubiecta materia, operatur, continens certa generalia præcepta in ſe, quibus ſingularia diſputantur, & diſtinguuntur à confuſione. De quibus Deo iuuante in alio libro tractabimus.

k Sermone 40.

De potentia & actu. CAP. IIII.

REpetamus interim, vt ordine viam ad grauiora ſternamus, omnia potẽtiam & actum reſpicere, atque potentiam ſine actu eſſe poſſe, actum autem non item ſine potentia præiacente. factum quippe nihil dicitur ab aliquo, niſi prius qui fecit, potentiam ſiue diſpoſitionem quandam faciendi, habuerit, quæ non fuerit ſemper actu, vt docet Ariſtoteles. [a] Sic principia, ſubſtan-

a lib. 1. de cælo. ca. fi.

substantiarum sunt semina, quæ se habent ad substantiam, sicuti potentia ad actum, vt scribit idem Aristoteles.[b] Non tamen actus potentia verè est, nisi solùm in potẽtia: veluti lignum, tripus, scapha & huiusmodi est, potentia non tamen actu, quia actus vt lignum tripus fiat, vel scapha, mediis aliis, scilicet arte aliqua & instrumento fabrili, ex potentia ad actum ducitur. Aliud exemplum familiarius, homo potentia rationalis est, hoc est ratione omnes actus suos moderari potest, actu tamẽ & re ipsa, semper non moderatur: veluti si furiosus, si infans, si affectionibus illegitimis ducatur. potentia namque rationis non deducitur ad actum, hoc est non moderatur actus. Et Galenus certè optimus philosophus[c] ait. Quod quale dicitur, tale autem nondum est, sed potest tale esse, id hoc esse, potestate, dicimus hominem, verbi gratia, qui modo natus sit, rationalẽ: & auem volatilem, & canem venaticum: & equum celerem, scilicet, quod eorum vnumquodque futurum omnino est, si nihil id extrinsecus impediat, hoc ceu iam id sit appellantes: vnde arbitror hæc esse potestate, non actu, dicimus. Perfectum namque est, atque iam præsens, ipsa energia vel operatio, siue quod actu est: quod

vero

b lib. 1. de part. anim. & earum causis c. 1.

c Tomo 1. li. 2. de tẽpera.

verò poteſtate eſt, imperfectum & adhuc futurum atque vt fiat quidem, id quod dicitur. Sciendum tamen eſt ex potentia deducta in actum, ex illo actu aliam potentiam oriri poſſe, ſicuti docet Ariſtot. d & tunc diuerſa eſt potentia ſecunda à prima, ſicuti & materia prima diuerſa eſt à ſecunda: prima namque informis, ſecũda autem materia cum forma in aliam formam tranſit, retenta prima forma: veluti aurum cõſtat materia communi metallorum, & forma, quia aurum: ex illo tamen alia forma accedente fit ſtatua, vel aliud quippiam: cuius tamen ſecunda ſemper materia formata, nempe aurum. Sed clarius de potentiæ ortu ex actu agamus exemplo. Diuerſo modo potentia, ſciens eſt qui diſcit, & qui iam ſcientiam habet, & non cõtemplatur. Cùm autem actiuum & paſſiuum ſint ſimul in actu, qui patitur à potentia, & agit alia potentia, euadit interdũ id quod eſt potentia, vt actu ſit tale, vt id quod diſcit, & ex eo, quod eſt potentia, fit aliud potentia rurſus. Qui namque ſcientiam habet & non contemplatur, eſt potentia quodammodo ſciens, ſed non vt erat, anteà quàm didiciſcet. Atque cùm ita ſeſe habet, niſi quid prohibeat, operatur ac contemplatur, vel in contradictione ignorantiaque

d li. 8. phy. cap. 4.

tiáque erit. Eſt etiam quædam potentia, alia, ſecundum naturam, alia præter naturã. Secundum naturam potentia eſt, cùm in ſeipſo aliquid tale principium habet, & non per accidens. Præter naturam contrà, cùm per accidens: veluti ignis potentia mouetur ſurſum, & graue deorſum: per accidens autem & vi exteriori ignis deorſum, graue ſurſum. Mouentur itaque actu naturaliter, cùm ſub potentia ſuos ad actus mouētur. has duas ſpecies potentiæ ponit Ariſt. Galenus latius tres conſtituere videtur. Prima illa eſt quæ maximè propriè ſola poteſtate eſſe dicimus, ea, in quibus natura ipſa ſuopte impetu ad abſolutionem venit, vtique ſi extrinſecus nihil impedimento ſit. Deinde materiæ continentes ea quæ facienda ſunt, propinquè, facienda poteſtate ſunt, ſicuti cùm ſanguinem poteſtate carnem appellas, quoniam minimam mutationem ad carnis generationem requirat. At non qui in ventriculo habetur concoctus cibus, carnis materia eſt, ſed prius ſit ſanguis oportet. Lougius etiam abſunt maza & panis, quippe quæ, vt caro fiant tres ſui mutationes, requirant: cæterùm hæc quoque omnia poteſtate, caro dicuntur. Etiam ante hæc aër, ignis, aqua & terra, etiam horum ipſorum communis materia, atque
hæc

hæc omnia, magis minúſve abuſiuè loquẽtibus nobis dicuntur. Dicitur autem & tertio in loco, poteſtate eſſe aliquando, & quod ei, quod ex accidenti eſſe dicitur, eſt ex aduerſo poſitum: vt ſi carnoſi quis iuuenis lauationem, corpus eius ex accidẽti non ex propria poteſtate calefacere dicat. Subiungam adhuc eius exempla, bitumen, reſina, ſæuum, oleum, & pix, calida poteſtate ſunt, quod vtique energia celerrimè calida fiant, etenim celerrimè inflammantur: præterea cùm corporibus noſtris amouentur, ea manifeſtiſſimè calefaciunt: ea autem non ſunt actu calida, ideo tactu non ſentiuntur talia, & ita differunt & à ſolis & ignis calore, quia illa actu calida, hæc tantùm potentia, eadem de frigidis potentia quis poterit colligere. Sed adhuc ἐμφατικωτέρως de potentiis cum Ariſtotele [e] dicamus, ne poſthac hæc omnia ſint à nobis ſæpius inculcanda. Potentiarum quædam nobis natura inditæ ſunt, vt diximus, veluti ſenſuum: quædam cõſuetudine, vt tibiis canendi: quædam doctrina, vt artium. Nam idem Ariſto. ait [f] omnes artes, & factiuæ ſcientiæ, potentiæ eſſe. Item potentiæ aliæ rationales, aliæ irrationales: nam quædam cum ratione poſſunt mouere, quædam ſine ratione. Rationales illas

e. li. 9. metaphy. c. 5.

f. eod. li. 9. metap. ca. 5.

potentias necesse est in animato corpore esse, has autem in ambobus. Quæ cum ratione possunt mouere, & potentiæ sunt eorum rationales: quæ autem sunt irrationalia, horum & potentiæ irrationales. Et notandum est potestatem quæ cum ratione est, contrariorum esse posse diuerso modo effectricem: potestatem autem irrationalem, vnius, vt calidum ipsius calefaciendi sola potestas. Medicandi verò potestas infirmitatis & sanitatis causa est, quia scientia, scientiæ ratio: Ratio autem eadem manifestat & rem & priuationem, quanquam id non faciat similiter. Sic enim quodammodo amborum est, sed magis eius quod existit: quare cùm potentia sit faciendi vel patiendi in ratione vel voluntate principium, fit quid vel patitur necessariò. Sed qualitates quæ adduntur benè aut malè non necessariò, sed ipsius benefaciendi vel malefaciendi potentiam sequitur solius agendi vel patiendi potentia. Potentia namque quædam est homini benefaciendi, nam si non esset illi hæc potentia, impossibile esset homini vnquam benè agere, nam quod priuatur potentia, impossibile est fieri: quod impossibile fieri est, actu esse nequit: cæterùm videmus & actus & bene fieri scilicet bene agere homines

mines, ergo in illis potentia, & malè: pariter ergò & poteſtas ab vno & eodem fonte voluntatis. Sicuti ex anima contrarij motus fiũt, quieſcere, & moueri, loqui, tacere, diuerſis temporibus. Quoniam quod poteſt, aliquid poteſt, & aliquando, & aliquo modo, & neceſſe eſt eſſe quiddam quod dominetur, ſiue appetitum ſiue electionem. Quæ interdum ad actum peruenire prohibentur, vel intrinſecus aliquo prohibente, vel modo non benè congruẽte & medio: ſicuti in potentia irrationali, ea ad actum non peruenit, ſi aliquo medio impediatur, vel medio, vel agente non benè diſpoſito. Quo fit vt, quia potentia non poteſt interdum omnino ſe explicare, propter reſiſtentiam mediam, qua ſublata poſſet, actus remaneat imperfectus neceſſe ſit. Ita ſemen interdum natura degenerat, & natura ex ſemine humano & animaliũ, monſtra producit, & animus extrinſecis & vanis & alienis à ratione, occupatus & obſeſſus, ſuo non fungitur officio. Et hæc hactenus de potentia prælibata, ſequentibus ſufficient: latius namque de ea poſteà cùm de principio poteſtatis tractabimus ſuo ordine libro 2.

Quo pacto in homine, scientiæ generalis semina potentia insita sint, cur'ue alij alijs doctiores: & unde animalibus quædam cognitio. CAP. V.

VTilitatẽ ex præcognitione illius potẽtiæ nunc accipe. Dicimus itaque in hominis dignitate, quod pertinet ad sciẽdi & intelligendi sagacitatem, considerari & aptitudinem siue potentiam naturalem, & pariter acquisitiuam ex doctrina & meditatione artificiali & labore expertium & prudentiorum paratam, quámve potentiam diximus quodammodo ex actu prioris potentiæ comparari. Hæc autem vnde originem habuerint, quáue ratione mentes hominum vniuersam scientiam perfectè per se nec explicitè omnia, nec omnes aliqua pariter, nouerint, aut quare alij aliis magis minúsque sciẽtes sint, cùm tamẽ æquè homines sint, narrare præsentis est instituti. Cúmque illud dignum sit & iucundum & vtile scitu, longior de eo nõ erit tædio narratio. Igitur in confesso omnibus ferè & pro verissimo creditum, tum ab iis, qui à sana fide exules fuerunt, tum ab iis qui verum & vnicum venerati sunt Deum, nullum animal natura immunem à cognitione

tione esse. Videmus namque animalia recèns nata, etiã priusquam perficiantur particulæ & instrumenta ad ea quæ agere debent, concessa, ea tamen agere conari: sic vitulus cornibus petere tentat, cùm nulla tamen cornua appareant: pullus equi calcibus teneris calcitrantem videas, & aprum quendam pusillum genis sese tueri conantem, magnos dentes nondum habentem: & catulum recenter natũ, mordere affectantem teneris adhuc dentibus. Vnde auté, nisi quadam indita facultate? omne enim animans suæ ipsius animæ facultates, ac in quos vsus partes suæ polleant maximè, nullo doctore præsentit, vt obseruauit Galenus [a], & Xenophon [b] animalia singula, inquit, norunt pugnam quandam, nec ab alio quopiam didicerunt, quàm ipsa natura: veluti bos cornu percutere, equus vngula, canis ore, aper dẽte: quæ quidem animalia etiam cauere sciunt, à quibus est cauendũ, sine vllius prorsus doctoris præceptione. Addendus eiusdẽ sententiæ Horatius. [c]

[a] lib. de vsu par. huma. corpo. cap. 3.
[b] li. 1. Cyri pædiæ.
[c] lib. 2. sermo. saty. 1. versu. 50.

Vt quo quisque valet suspectos terreat, vtque
Imperet hoc natura potens, sic collige mecũ.
Dente lupus, cornu taurus petit: vnde, nisi intus
Monstratum?

His adstipulatur, & Basilius magnus [d], docetq; multis exemplis: aliique permulti

[d] lib. exameron homilia 9.

authores confirmant, ducti quotidiana experientia. Ita agni inter numerosum gregẽ, matris vbera recognoscunt: vrsa vulnerib⁹ saucia, verbasto sibi medetur: testudo viperæ veneno morsa, sibi contra venenũ prouidet origani pastu: vulpes laricis lachryma, vulneribus seipsam curat: anguis fœniculi pastu lippitudinem à se propellere nouit. Et vt absoluam cum Plinio [e]. Pudendũ rursus feras, magistra natura quotidie inuenire, siue semper scire iudicemus, & omnia animalia quæ sunt salutaria ipsis nosse, præter hominem. Arist.[f] etiam scribit animalium munus esse, nõ solùm generare, quod commune omnium viuentium & plantarum est, sed etiam cognitiones alicuius. vnumquodque esse, aliud maioris, aliud minoris, aliud minimæ. Sensum enim habent, sensus autem cognitio quædam est. Et clarius alibi [g] statim à principio scribit, animantes habere vim quandam naturalem videri, in quauis animi affectione, hoc est prudentia, stultitia, fortitudine, ignauia, clementia, acerbitate, & reliquis habitibus generis eiusdem. Constant autem & hæc ex morum varietate animaliũ, de quibus eximios composuit libros Ælianus inscriptos de natura animalium. Aliæ namque, vt ait Arist.[h] animantes mites, remissæ, non per-

uica

[e] li.27. histo. natur. cap.3.

[f] lib. 1. de generat. animal. c. 6.

[g] lib. 9. de histor. animal. cap. 1.

[h] lib. 1. de histor. animal.

uicaces, vt boues: aliæ animosæ, peruicaces, brutæ omnino, vt sues syluestres: aliæ ingeniosæ ac timidæ, vt ceru, lepores, cuniculi: aliæ illiberales, perfidæ, insidiosæ, vt serpentes: aliæ liberales, fortes, & nobiles, vt leones: aliæ illiberales, feroces, insidiosæ, vt lupi: aliæ astutæ, malitiosæ, & callidæ, vt vulpes: aliæ animosæ, amatrices, assentatrices, vt canes: aliæ mites & mãsuetudini addictæ, vt elephantes: aliæ verecundæ & cautæ, vt anseres: aliæ inuidæ, & ornatus, & polituræ studiosæ, vt pauones. Sed quid vltrà? nónne omnes suis prouident natis, idque summa diligentia & solertia, vt scribit Cicero, natura docente? quin vt idem alibi [k], dedit eadẽ natura belluis, & sensum, & appetitum, vt altero conatum haberent ad naturales pastus capescendos, altero secernerent pestifera à salutaribus. Quis non astutiam pinnophylaces, & pastinacæ in quærendo cibo dixerit subtilem & scientificam cum Plinio [l]? Quis etiam cum Cicerone [m] plataleæ auis ingenium non miretur, quæ astu & vi cibum ex rostris marinarum auium extorquet? Quis non eximios apud Aristot. Theophrastũ, Ælianũ, Plinium animantium non videat mores sagaces, & doctrinam viuendi naturalem medendi, fugiendi, cauendi, & huiusmodi peritiam?

i 3. de finibus.
k 2. de nat. deor.
l lib. 9. ca. 42.
m 2. de natu. deo.

ritiam? Imo & rerum futurarum & incerta rum præſcia eſſe eadem legimus & nouimus: vt huic etiam homines non vereãtur exempla & cautionem ſibi, velut ex ſacrario conſtanti naturę vtilia depromere. Delphini tranquillo mari laſciuientes, flatum ex ea qua veniunt parte, imminere deſignant: & turbato mare ſpargentes aquam, trãquillitatẽ. Loligo volitans, conchæ adhæreſcentes, echini ſeſe affligentes aut cũ arena ſaburrantes, tempeſtatis ſigna ſunt: ranæ quoque vltra ſolitum vocales: & fulicæ matutino clãgore, item mergi anateſq; pennas roſtro purgãtes ventum. Cæteræq; aquaticæ aues concurſantes. Grues in mediterranea feſtinantes, mergi maria aut ſtagna fugientes, grues ſilẽtio per ſublime volantes, ſerenitatem, vt noctua in imbre garrula, at ſereno, tempeſtatem. Corui ſingultu quodam latrantes, ſeq; cõcutientes, ſi perſeuerent ventos, vt ſi carptim vocem reſorbebunt, ventoſum imbrem: Graculi ſerò à pabulo recedentes hyemem, & albæ aues cùm cõgregabuntur, & alia ſunt huius præcognitionis exempla apud Pliniũ. [n] Nónne & Hieremias [o] teſtis etiã? miluus in cælo cognouit tempus ſuum, inquit, turtur & hirundo, & ciconia cuſtodierũt tempus aduentus ſui. Nónne etiam in vſus ſuos inuenta

[n] li. 18. ca. fin.

[o] cap. 8. c. verſu. 7.

uenta & edocta ab animalibus, trāstulit homo? quis ignorat chelidoniam herbam, & eius alexipharmachum, contra oculorum tenebras ab hirundinibus inuentam? Inuenerunt & canes canariam, qua fastidium leuāt. Ceruę monstrauere elaphoboscon, itē seseli, enixæ à partu: & ad vulnera dictamnum, quo depasto à se excutiūt tela infixa, vt scribit idem Plinius, p & plura Arist. q Et alibi Plinius. r Nec referre opus est politiam & regnum apum & gruum, prouidētiam formicarum, aliáque innumera doctrinæ naturalis exempla: cùm & scriptum de animalibus sit, aliqua & docibilia esse, & imitationem quandam virtutis habere: alia in quibus (vt scribit Cicero, s non corporum solùm est similitudo vt in suibus: sed etiam animorum aliqua ex parte motus quosdam videmus, veluti in leonibus, canibus, & equis, & huiusmodi, & disciplinę plures animantes capaces esse docuit Arist. a Vrsæ cùm fugiunt, suos catulos propellūt, susceptósque portant: cùm ab insectante iam occupantur, arbores conscendunt. Herinaceus in cauernis habitans commutat sua cubilia aquilonū, & austrorū mutatione: hirundo confingit nidos implicito luto festucis, ad normam lutariæ paleationis, mira prouidentia natis impertit cibum, ob-

p li. 25. ca. 18.
q lib. 9. de histor. animal. ca. 6.
r li. 8. cap. 27.
s 5. de fini. bonor.
a 1. de generat. animal. & lib. 1. metaph. cap. 1.

seruans ne qui acceperit, bis accipiat: excrementa pullorum foras parentes eiiciunt, póstq; adultiores iam natos circumagi, foráſque illos eiicere edocent. Turtur non alium quàm vnum marem superinducit Arist. teste.[b] Prudentiam gruum nemo ignorat, nec quis sit pudor elephantum, qui nunquam nisi in abdito coëunt, nec adulteria nouere, vt notat Plinius[c], qui & huic generi animalium tribuit[d] cum humanis sensibus affinitatem, intellectum sermonis patrij, religionem, cultúmque syderum, solis ac lunæ venerationem, æquitatem, probitatem, obedientiam, & officiorum quæ didicere memoriam, ad permulta namque officia eruditur, & intelligit. Id quoque narrat Arist.[e] cùm enim hęc bellua cęteris sit prudentior (vt ait Cicero) illa visa est aliquando Romanis habere cum humano genere societatem, vt idē Cicero scribit. Legimus etiam tanta puritate esse camelos, vt nunquam cum matribus coëant, & admissos in matres opertas, postquam velo sublato cōperissent, conscientia admissi sceleris, camelarios occidisse, vt scribit Arist.[h] Nemo non admirabitur artem scarabei pillularij, dū ex fimo in orbiculos agitato & effosso posteritatem profert: nemo non alias infinitas belluarum, tum delphinorum, remorum

b lib. 9. de histo. animal. cap. 6. & 7. & ca. 10

c li. 8. cap. 5.

d li. 8. cap. 1.

e lib. 9 de histo. animal. cap. 46.

f 1. de natu. deorū.

g ad Mariū lib. 7. epist. fam. epist 1.

h li. 9. histo. anim ca. 47.

m,polyporum aſtutias: necnon aliarum
tes conſpicuas, & ante oculos poſitas nõ
ebitur. Et his omnia natura docuit ſin-
lis,& à natura poteſtatem hãc agendi ita
nnatam habent. Nec iuriſperiti ſuis in
ponſis ab his abhorrent. Siquidem Do-
itius Vlp. Papinianeæ doctrinæ auditor,
Phænicia prouincia natus, aliquando
agiſter ſcriniorum ſacrorum Alexandri
eſaris, [i] ſcribit ius naturale extendi ad
lluas,quadam,vt intelligendum eſt, par-
ipatione:ius,inquit, naturale eſt, quod
tura omnia animalia docuit: idque fir-
it exemplis, hinc deſcendit maris & fæ-
næ coniunctio, quæ in coniunctionibus
minum legitimis dicitur matrimonium:
ic liberorum procreatio, educatioque.
demus enim iſtius iuris cętera animalia,
rita cenſeri,feras quoque beſtias.Hoc &
ſtea qui anacephaleoſim iuriſconſult..
uius cõtexuerunt & inſtitutiones iuris
ilis collegerunt, iuſſu Iuſtiniani,nempe
ibonianus, & ſocij, iiſdem fere verbis
que exhibuerunt legum tyronibus [k].
iud autem ſit hæc natura, quæ hæc do-
t, Dei prouidentiam qua ſingula ſibi à
o præſcripta peragunt exiſtimo omni-
s palam eſſe. In geneſi quippe vniuer-
rerum rebus cunctis Deus propria di-
ſtribuit,

[i] in li quæ eſt ordine 2. de iuſt. & iu. lib. 1. pand tit. 1. in §. ius naturale.

[k] in § 1. de iure na tu. gen. & ciui. lib. 1. inſtit. iur. ciui. tit 2.

ſtribuit, cùm, quæ generationis ſunt, tum ea quæ ad conſeruationem geniti neceſſaria erant, quæ quanquam minima videantur, ſunt tamen ſapientiſſimæ & indeficiẽtis prouidentiæ & generaliter & particulariter certiſſima argumenta: vt non tantũ rerum omnium generalis in Deo admirãda ſit cura, ſed & minimarum ſolicitudo, quæ non ſecus ac malum granatum vno ambitu corticis, & omnia incluſa nutrit, & acinos etiam domũculis diuiſos alit pa-

l Math. 6. verſ. 26. ri cura. Reſpicite inquit Chriſtus [l] volatilia cæli, quæ non ſerunt, neque metunt, neque congregant in horrea, & pater veſter

m Pſal. 103. b.c. cæleſtis nutrit ea. Et Dauid [m] produxit iumentis fœnum, & herbam ſeruituti hominum, & ſaturabuntur ligna campi, & in cedris libani quas plantauit paſſeres nidificabunt: herodij domus dux eſt eorum: montes excelſi ceruis, petra refugium herinaciis, fecit lunam in tempora, ſol cognouit occaſum ſuum. Poſuit tenebras, & facta eſt nox: in ipſa pertranſibunt omnes beſtiæ ſyluæ, catuli rugientes, vt rapiant & quærant à Deo eſcam ſibi. Et paulò poſt dante te illis colligent: aperiente te manum tuam omnia implebuntur bonitate, auertente autem te faciem, turbabuntur: auferes ſpiritum eorum, deficiẽt, & in pul-

rē ſuum reuertentur. Et rurſum n oculi
anium in te ſperant domine, & tu das eſ-
m illorum in tempore opportuno: ape-
tu manum tuam, & imples omne ani-
al benedictione. Et vis adhuc vltrà tibi
obari naturæ animalium, vt reliquarum
rum, authorem eſſe dominum Deum?
cordare literis conſignatum, animalia
rbo Dei tanquam ad domini vocem o-
diſſe, & naturam pro eius nutu tempe-
ſſe vel exuiſſe, & ſeruis eius pepercíſſe.
tuere Danielem in lacum famelicorum
onum ferociſſimorum depoſitum, remā-
ſe illæſum.[o] Et Ionam Prophetam è vē-
piſcis prægrandis, vbi tribus diebus &
bus noctibus manſerat concluſus, viuum
euntem, quando dixit piſci Deus vt eum
littore deponeret. [p] Contemplare om-
a genera ferarum, etiam earum quæ do-
ari non poſſunt, iuſſu Dei cum Noacho
arca ferè per annum pacificè victitaſſe [q]
inde [r] in hæremo magna ac terribili, in
a erat ſerpens flatu adurens ſcorpio &
pſas, magnum apparuit in virus eorum
ei imperium. Scimus & viperam, quæ
uaſit manum Pauli in Mytilenæ inſula,
ntra eius feræ naturam & barbarorum
ſulanorum expectationem, nihil nocuiſ-
[s] Scimus & aſinam Balaami contra eius
naturam,

n Pſal. 144 c. verſ. 16. 17.

o Daniel. 14. c.

p Ionæ 2.

q Geneſ. 7. cap.

r Deutero. 10. cap. 8.

s vt ſcribitur actuum cap. 28. a. verſ. 3.

naturam, iuſſu Dei authoris naturæ, & diſpenſatiuè loquutá.[t] Omitto pleraque huiuſmodi exempla ex hiſtoria patrum Lauſiana, Abdiæ, & Theodoreti, Hieronymi, & aliorum recenſere, cùm indubitatum ſit inter Chriſtianos, poteſtatem datam à Deo hominibus in eius nomine conculcandi leones, dracones, ſerpentes & ſuperandi lęthalia huiuſmodi,[v] quā nemo dicet ab alio dari potuiſſe, quàm ab eo, qui naturā ſingulorū in ſua manu haberet. Nouerunt & Ethnici inter cęteros Plinius [x] dum ait, hic eſt ille qui plurima in vita inuenit Deus, hoc habet nomē: per quē & intelligitur eadem & parens rerū omniū & magiſtra natura. Ideo reſpiciens ad authorem naturæ, ſic rurſus ſcribit. Idē Plin. [y] mihi contuēti ſe perſuaſit rerum natura, nihil incredibile ex ſtimare de ea. Et Cicero [z] naturæ rationem dixit diuinam legem. Et alibi [a] nos naturam optimam ducem, tanquamq; Deum teſtatur ſequi debere, tanquam inquā Deū, non quòd natura Deus ſit, vt rati plerique antiquorum ſunt, ſed quia natura nihil aliud eſt, quàm diuinæ prouidentiæ inſtrumentum, quæ vbi videtur prouide incedere, non ducit ſeipſam ipſa, ſed ab ipſa prouidentia ducitur, fines omnium ordineſque & in ſeipſa præſcribente, & naturę prout vult

t Numer. c. 22.
v Lucę ca. 10. c. verſ. 19.
x li. 25. hiſto. natu. c. 3.
y li. 11. cap. 3.
z tertio of.
a In dial. Lælij vel de ſenect.

vult inscribente: Quocirca Plato [b] ponit duas causas rerum omnium effectrices, diuinam & humanam: diuinam quidem naturæ omnium effectricem: humanã autem artificialium. His consentire videntur Epicurus & Lucretius, nisi quod ipsi naturam ipsam diuinam putarunt, decepti quòd nescirent naturam tam certam & admirabilem esse, quòd à Deo regeretur. Sic enim de Epicuro Lucretius testatur: [c]

[b] lib. 15. in sophista vel de ente.

[c] lib. 3. de rerum natu. ver. 14.

Nam simul ac ratio tua (scilicet ô Epicure) cœpit vociferari.
Naturam rerum diuina mente coortam:
Diffugiunt animi terrores: mænia mundi
Discedunt: totum video per inane geri res.
Apparet diuum numen, sedesq; quietæ:
Quas neq; concutiunt venti, nec nubila nimbis
Aspergunt, nec nix acri concreta pruina
Cana cadens violat: semperq; in nubibus æther
Integit, & largè diffuso lumine ridet.

Sunt & alia philosophorum, & Ethnicorum testimonia, qui causam & vim efficacem naturæ ex Deo pendere docuerunt. Cæterum cùm & rerum omnium creatio ad Deum omnino, certius nunc referatur, ut & forsan aliàs, si se offerat locus, dicem⁹, non egemus vt existimo pluribus testimoniis pro superiorum probatione. Ex quibus etiam & non obscurè ratio apparet, vnde & quare animalibus quædam doctrinæ natura-

turalis ineſt capacitas & potētia, aliquibus tamen magis, aliis autem minus, ſicut Deo omnium opifici ſapientiſſimo placuit. alia namque extra communem generis animātium potentiam, aliam habent potentiam præſtantiorem, ſuntque docibilia animalia, alia nequaquam arte hominum ſicurari queūt: vt in volucribus hirundines ſunt indociles: è terreſtribus mures: cùm elephanti iuſſa faciant, leones iugum ſubeant, in mari vituli totque piſciū genera miteſcāt, vt notat Plinius [d] eo modo non ſolùm naturali ſed etiam acquiſititia 'doctrina fiunt mirabiliora: ſicuti & videmus aues varij generis, arte plura, quàm natura doceat potentia tamen præcurrente, addiſcere: vt pſitacos, & picas, & coruos voces humanas imitari, ob linguæ craſſitudinem, & continuam illarum in his quæ docentur meditationem ſiue conſuetudinem. Quod induſtriæ hominis, vt ſibi aliquid victus cauſa compararent tribuit Perſius.[e]

d lib. 10. cap. 45.

e In prolo. ſatyra. ver. 8.

Quis expediuit, inquit, pſittaco ſuum χαῖρε?
Picáſq; docuit noſtra verba conari?
Magiſter artis, ingeniiq; largitor
Venter, negatas artifex ſequi voces.

Scribit & Plinius [f] cardueles minimas omnium ferè aues, imperata, nec voce tantùm, ſed & pedibus pro manibus facere, & turdum

f li. 10. ca. 42. & 43.

turdum Agrippinæ coniugis Claudij Cæſa
ris,imitari voces hominum.Et habuiſſe Cę
ſares ſturnum, & lucinias Latino & Græco
ſermone dociles.Romæ etiam coruum vi-
ſum,nominatim ſalutantem Tyberium &
Germanicum,& Druſum,& populum.Nos
quoque tales videmus Tholoſæ,quin & a-
pud nos nutritæ duæ fuerunt aliquando
auiculæ,quas vocant Græci ægitos, Latini
ſalutes, Galli linotes, quæ miras cantio-
num modulationes percurrebant, hinni-
túſque equorum, & ſiquid aliud audiebāt,
imitabantur, tantæ erant docilitatis. Sunt
& in quadrupedibus quædam aliæ, ſupra
naturæ propriæ opera, potentiæ: veluti
traditur elephantes ad prælium edoceri,itē
funambules alios factos. Et nos ſæpè vrſos
vidimus ſaltare ad rithmum tibiarum, ha-
ſtam erectos ad iuſſum hiſtrionis in hume-
ros iactaſſe,deferre, & mouere: ſimias lu-
dicra infinita mimorum voce adactas facti
taſſe: ſunt & his pleraque ſimilia à multis
viſa, quæ docilitatem & adeptam doctri-
nam animalium indicant, atque admirabi-
lem naturæ, & per conſequens Dei autho-
ris natutæ, ſapientiam, vſque adeò præ-
ſtantem, vt plerique ex animantium ſingu-
lorum collatione cum homine facta reuo-
cauerint in dubium, num bruta ratione

g Libello qui inscribitur num brutis ratio insit, inter Vlissé, Circem, & Grillum.

vterentur. Qualis extat docta certè & accurata controuersia apud Plutar. g Quod & constat vt hactenus docui, omne animal brutũ natura à Deo optimo infusa, ad certam doctrinæ speciem potentiã accepisse, non absurdum videri debet, per eandẽ naturam, homine qui cum anamalibus participet, eandem cognoscendi vim ac potẽtiã inditam, & quia etiam is supra animalium naturam præstantior, aliquid maioris potentiæ & facultatis ei tributum esse à Deo.

h lib. 2. de finib. bono. & malo.
i lib. de mundo.
k Saty. 15. versi.

Sicuti enim vt scribit Cicero h equus ad cursum, ad arandum bos, ad indagandũ canis: sic homo ad duas res, ad agendum & intelligendum est natus. Estque omnium animalium longè sapientissimus, vt ait Aristot. i Et Iuuenalis k loquens de natura hominis ait:

-Separat hæc nos
A grege mutorum, atque ideo venerabile soli
Sortiti ingenium, diuinorumq; capaces?
Atque exercendis capiendisq; artibus apti
Sensum à cælesti demissum traximus arce:
Cuius egent prona & terrã spectantia mundi.

l In Prolog. lib. 1. de animal.

Atque Claudius Ælianus Prænestinus l his verbis à brutis hominẽ distinguit scribítque ἄνθρωπον μὲν εἶναι σοφὸν, καὶ δίκαιον, καὶ τῶν ἐκγόνων παίδων προμηθέστατον, καὶ τῶν γειναμένων ποιεῖσθαι τὴν προσήκουσαν φροντίδα, καὶ

τροφὴν ἑαυτῷ μαςεύειν, καὶ ἐπιβουλὰς φυλάττεσθαι, ὰ τὰ λοιπὰ ὅσα αὐτῷ σύνεστι δῶρα φύσεως, παδοξον ἰδεῖν οὐδέν. καὶ γὰρ λόγου μετείληχεν ἄνπος τοῦ πάντων τιμιωτάτου, καὶ λογισμοῦ ἠξίω: ὥσπερ ὃν ἐστι πολυμηχάνατος τε, καὶ πολυωλέστατος, ἀλλὰ καὶ θεοὺς αἰδεῖσθαι οἶδε καὶ σέν. Id eſt,

minem quidem eſſe ſapientem & iuſtũ, opriorum liberorum prouidentem,& faorum gerere conuenientem curam, & i inquirere cibum,inſidiáſque cauere, & tera in eo eſſe naturæ dona, non eſt valparadoxon: eſt enim rationis particeps tus homo,qui eſt omnium honorabiliſa creatura atque ratiocinatione digna ita:pluribus in rebus ſeipſum iuuare & mouere poteſt,& Deũ venerari & co-. Aliorum hac de re etiam nobis ſuppeteſtimonia,quæ Deo fauẽte fuſiùs pro- loco tractabimus: ſufficiet autem in ſentiarum proſequi vnde & à quo ſcien im natura hominis ortũ habuerit. Qua e contemplemur oportet initio homi- à Deo creatũ eſſe perfectum, & omni arte rerum omnium peritum. creatus que eſt ad imaginem & ſimilitudinem quod ad animæ pertinet præſtantiam, idem ratione animæ nõ corporis,iman accipienda, vt errantes hæreticos m Gen. 1.

quosdā declinemus, vt docet D. Chrisost. [n] Componitur etenim homo duabus partibus potioribus, corpore inquam & anima, Primæ partes animi, secundæ corporis, vt ait Cicero, [o] & Aristot. [p] homo vt animal constat anima, inquit, & corpore: quorum vnum imperat secundum naturam, nempe anima: aliud paret, nempe corpus. Quæ & sequitur Plutar. [q] Quamobrem duæ in homine cognoscendæ naturæ, animæ vnam, corporis alterā, quas sola discernentes intelligentia, & distinguentes contemplatione subtilissima velut etiam imaginatione animi continentes, non sequestramus adinuicē: nec eas reciproca virtute partimur, sed vnius esse prorsus animaduertimus: ita vt iam duæ, non amplius duæ sint, scilicet quod vnaquæque secundum se subsistat, quinimo vtraque vnum animal faciat, vt scribit D. Cyrillus [r] Alexandrinus. Sic anima rationalis & corpus vnus est homo, vt ait Athanasius, [s] & vtrūq; Deus creauit in vno supposito, iustissimis rationibus. Atq; vt probat D. Greg. Naziāze. [t] homo & corpore & cælesti spiritu compactus, vt quando propter imaginis formæque præstantiā efferremur, luti materiæque humilitate deprimeremur. Ex luto enim Deus creauit corpus, [v] sed tanta admirabiliq; præstātia, vt

[n] tom. 1. oper. homi. 8. in Gen.
[o] 2. & 5. li. de fini. bono. & malo.
[p] lib. 1. politic. cap. 3
[q] Libello de virtu. morum.
[r] epist. vlt. ad Successum Isaniæ Episcopū.
[s] In symb. fidei.
[t] oratio. de pauperib. amandis.
[v] Genes. 1.

vt ſapientiæ & ſcientiæ eius, ex opificio perpetuo nobis relinquatur admiratio, tam cōcinnæ compoſitionis mirabilem Deum fuiſſe ſolum opificem, vt latè docet D. Cyrillus [x] Hyeroſolimitamus Epiſcopus. Sūt enim in hominis corpore certè tam admirandæ partium connexiones, & vſus membrorum inſignis diuerſorum, ſubtiliſſima ſtructuræ colligatio membrorum, vt ſcribit Irenæus, [y] tercētorum viginti quatuor, vt non niſi ſupernaturalem artificem horum authorem credere cogāt. Iūgitur huic theſaurus, anima ſcilicet, corporis infinitus, quæ vaſis fictilibus vt ait Paulus [z] continetur. hinc opus eximiè formatum & affabre factum, miro decore & pulchritudine celebre, à Deo, qui quidem homine non indigebat, ſed vt haberet in quem cōferret ſua beneficia, vt ſcribit idē Irenæus. [a] huius pars vna, nempe anima creata initiū habuit, finem vitæ tamen habitura non eſt, quod ad ſubſtantiam pertinet, immortalis: corporea autem altera pars hominis eſt mortalis, animata, & ſuffulta, ex indita anima. Ideo eius pars nobilior hominis, anima inquam, homo verè dicitur: quoniā Deus inſpirauit ei animam quæ operatur, & inſufflauit ei ſpiritum vitalem. [b] Et rurſum formauit Deus hominem de limo ter-

x catach. 4. illumin.

y li. 1. contra hęreſes cap. 14.

z 2. Cor. c. 4. c. ver. 7.

a lib. 4. cō tra hære. cap. 28.

b Vt ſcribitur Sap. cap. 15. c. verſi. 1.

ræ, & inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ, & factus eſt homo in animam viuentem. [c] Et inde pendet nobilitas illa hominis, ſupra reliquas creaturas. Planta ſiquidem cæleſtis homo, quæ quantum figura formáque corporis cæteris antecellit, tantum dignitate animæ præſtat: hic caput animalibus cunctis ad humum pronum ad ventrem reſpicit, voluptatē omnibus modis proſequitur: caput hominis ſurſum in cælum exſurgit, oculíque ſupera non terreſtria contemplari accommodi. Vt ſiquãdo aliquis carnis, & corporis ſtimulis ſuccumbat, ventrique & his quæ ſunt ſub vētre inſeruiat, comparabitur meritò iumentis inſipientibus, quia ſimilis factus eſt illis, vt magnificè ſcribit verè regius antiſtes Baſilius magnus.[d] Et vt ait D. Auguſt.[e] duę ſubſtantiæ quidē in homine ſunt, vna corporis cum ſuis ſeñſibilibus, alia animę cum ratione: ſed corpus nihil operatur ſine anima, ſine corpore autem anima ratione ſua agit. Quare & Plato [f] exiſtimat nihil aliud eſſe hominem, quàm animam. Et alibi [g] idem Plato ait, ἡμεῖς ἐσμὲν ψυχὴ ζῶον ἀθάνατον, ἐν θνητῷ καθειργμένον φρουρίῳ, id eſt, nos ſumus, anima immortalis quæ incluſa eſt in mortali loco minuto. Cui adſtipulatur Arnobius, [h] quid, inquit, aliud ſumus,

c Geneſ.c. 2.b.ver.7.

d homil.9. li. examer.

e li. de eccleſ. dogmat. ca. 20

f lib.5.in Alcib. 2. ſiue de natura homi.

g lib.37.in axiocho.

h lib.2.contra gētes.

ſumus, quàm animæ corporibus incluſæ. Atque etiam Hæbræorum præcipui, partem immortalem hominis, nempe animam præcipuam, verum eſſe hominem arbitrãtur, córpus verò quaſi hominis eſſe indumentum, vt ſcribit Euſebius Pamphil. i & Ariſtoteles. k Sed clarius ſacræ literæ in homine duplicia conſiderant, id quod exterius apparet, quod carnalem dicunt & exteriorem hominem: & quod interius eſt, nempe animam, quã vocant interiorem hominem. Ad imaginem Dei homo interior, nempe anima, creatus eſt, non homo exterior. Cùm Deus ſit ſpiritus, íſque omni mole corporis careat, inquantum Deus, vt notat D. Ambroſius. l quanquam aliter alij, ſed alieni ab eccleſia catholica pro hæreticis iudicati, ſenſerint: corpus ſcilicet ad imaginẽ Dei creatũ, quę eſt Anthropomorphitarum hæreſis introducta ab Andeo quodã & genere & lingua Syro, vt ſcribit Nicepho. Caliſt. m dixit porrò ſacra ſcriptura cautè ad imaginẽ Dei & ſimilitudinẽ Dei, factum hũc hominem, vt doceret nõ ex natura Dei illũ eſſe, quia ad imaginẽ, hòc eſt ad ſimilitudinẽ imaginis Dei: imago autem Dei vera eſt filius Dei, Deus ipſe, vt ait Paulus. n Nos autem non imago Dei, ſed ad imaginẽ & ſimilitudinẽ

i lib. 2. de præpar. euang. ca. 2.
k li. 4. politic. ca. 4.
l tomo 1. li. de inſtitut. virginis c. 2. & 3.
m li. 11. ca. 14.
n ad Coloſ. ca. 1. verſ. 16.

Dei, facti & creati, nõ geniti. Anima nãq; à Deo facta, nec ex substãtia Dei est vel procedit, sed ex nihilo facta, vt latè docet D. August. [o] & D. Ambrosius. [p] Homo, inquit, non est imago Dei, sed ad similitudinem factus: alia autem est imago Dei inuisibilis primogenitus vniuersę creaturæ, per quem facta sunt omnia: ille non ad imaginem sed imago: tu non imago, sed ad imaginem. Habes ergo aliquid in tua substãtia de imagine & similitudine Dei, quod sit diuinæ simile imagini: Audiamus & Athanasium qui ratione aliqua explicat facilius. Is enim ait, [q] Homo (scilicet purus, de Christo namque non loquitur qui & verus Deus & verus homo est) in sua & vnica hypostasi & subiecto, ad similitudinẽ Dei factus est, non tamen est homo Deus: non enim quod alteri simile est, id idem est cũ ipso cuius similitudinem gerit: veluti simile est regnum cælorum sagenæ & semẽti, nec tamen est quicquam eorum regnũ cælorum: sed similis Deo homo in aliquo. Quod autem in aliquo factus sit similis, illud ex insufflatione quam Deus fecit in faciem hominis ortũ est, illud adhuc est participatio Spiritus sancti: nõ tamen insufflatio illa anima est, sed id quod animæ præstantiam dedit. Et aliud est efficiens, aliud effectus,

[o] lib. 1. de Orig. animæ ad Hieron. ca. 28. & lib. 1. de anima. c. 4. & lib. Soliloq. animæ cap. 30.

[p] tomo. 2. super psal. 118. sermo. 10.

[q] In refutat. contra hypocri. Meletij, & Pauli Samosaten.

effectus,& quod patitur,vel in quo aliquid operatur.Docentq; nos id verba [r] ea:Et insufflauit in faciem Adam Deus,& factus est homo in animam viuentem. Non enim dixit,& facta est insufflatio anima viuens,sed factus est homo in animam viuentem. Et ne in tam seria re sine authore loqui videamur, erit sententiæ istius assertor eximius, Diuus Cyrillus patriarcha Alexandri. [s] Nō potuit,inquit,homo ad imaginē esse creatoris,nisi Spiritusancto participaret:si quis enim,vt ait Paulus, [t] Spiritum Christi non habet,hic ipsius Christi non est. Notandū itaque illam Spiritus sancti participationē expressiorem Dei docere imaginem, quā tamē deturpamus peccato. Quod latius & melius idē Cyrillus explicat [v] his verbis, formato ex terra homine sufflasse in faciē ipsius Deum,Moses ait,spiritum vitæ,& factum hominem esse in animam viuentem: spiritum autem ita per sufflationem homini datum,non dicimus animam esse hominis:esset enim immutabilis tanquam ex diuina progressus essentia,sed Spiritus sancti participationem,animæ hominis impositā credimus. Creaturarum enim per spiritum perfectio est.hunc ad imaginem Dei factū asserimus, quoniā participatione Spiritus sancti ad Deū formatus sit.Sed quē spiritū

r cap. Genes.2.

s lib.4. Thesau. cōtra hæret. ca.1. to.2.

t ad Rom. cap.8.ver. 9.

v lib.13. thesau.contra hæret. cap.3.

Moses per sufflationẽ datum homini asseruit, hunc rursus Deũ per resurrectionẽ renouans in nobis insufflauit discipulis suis, dicens, accipite Spiritum sanctum: vt reformati ad pristinam imaginem, creatori conformaremur per participationem Spiritus sancti. Hactenus Cyrillus Alexandrinus patriarcha. Mandarunt etiam literis Ethnicorum philosophi animum hominis quiddã esse diuinum, in quo rerum pene infinitarũ essent cognitiones, & diuinationes, vt scribit Cicero. x tum Plato y voluit homini cum Deo esse appellationis parilitatẽ, consortiumque naturæ, vt ob hanc participationem dij homines in sacra scriptura dicti sint participes eorum quæ Dei sunt, idest agentes quæ Deus agere solet, cùm tamen vnus sit Deus natura. Eadem & ferè cẽsuit Apollon. Thianeus, z vt scribit Philostratus. sic enim ait, quòd sit hominib⁹ cũ Deo quædam affinitas per quam solum in animalibus Deum homo cognoscit, & de propria natura philosophantur, & in quo diuinitatis est particeps, formaq;, vt aiunt, Deo similis est: virtutesque à Deo colligit hominibus prouenire. Hac nos imagine etiã capaces sumus scientiæ, imò scientes: & quantò quis puram nitidamque hanc conseruat, tantò præstantius cognoscit,

x lib. 2. de fin. bonor. aut malor.

y In Timæo.

z lib. 8. de eius vita cap. 3.

diju

dijudicat, & altiora & secretiora penetrat, veluti quadam cum Deo omniscio, familiaritate consuescens, & ab illo hauriens: cò radiorum diuinitatis capacior, quò puritate Deo magis coniungitur. sicuti in cœlesti illa hierarchia teste diuo Dionysio Areopagita,[a] proximiores ordines Dei contẽplatione, Deo proximiores, secretiora, à Deo veritatis rerum speculo & prototypo perfecto, hauriunt & cognoscunt: quare & Deo viciniores, rursum Seraphin dicũtur, id est, scientes vel ardentes. Constat etiam antiquos, qui mundam & impollutam transegerunt vitam, non eguisse doctoribus vel literis, siue scientiarum scripturis, sed literarum loco gratia Spiritus sancti vsos. Nã & Noacho & Abrahæ, Iobo, & Mosi, per semetipsum locutus Deus, non per literas, quia scilicet munda eorũ corda repererat. Postquam autem populus Iudæorum, in vitiorum ima delapsus est, necessariò iam inde litteræ datæ ac tabulæ, & ea, quæ per eas tradita est admonitio. Et hoc non tantùm probis viris prioris sacrosancti testamenti, sed etiam noui, accidisse legimus. Siquidem nec apostolis scriptũ aliquid tradidit dominus noster Iesus Christus, sed litterarum loco Sancti spirit⁹ gratiam, se illis daturũ repromisit. Ille, inquit Spiritus paracletus,

[a] lib. de cœl. hierar. cap. 7.

cletus, quem mittet pater, suggeret vobis omnia. [b] Et rursum, ante reges & principes ducemini propter me in testimonium illis, & gentibus: cùm autem tradent vos, nolite cogitare, quomodo aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini: non enim estis vos qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis, vt scribitur apud D. Matth. [c] & apud Lucam [d] Spiritus sanctus docebit vos, quid oporteat vos dicere. Quomodo autem docuerit illos, habetur in historia Apost. [e] dũ in die Pentecostes repleti sunt discipuli & Apostoli domini nostri Iesu Christi spiritu sancto, & cœperunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis. Quocirca & D. Paul. [f] an experimẽtũ quæritis eius, ait, qui in me loquitur Christus. Et D. Lucas [g] scribit Christum aperuisse discipulis sensum, vt intelligerent scripturas, hæcq; longè antè facienda Deus pollicitus erat etiam. Is enim cùm parcere peccatis, & lapsum primi hominis reparare decreuisset, infirmitatem etiã imaginis stabilire decreuit, & obscuratum intellectum purificare, suã absque meritis nostris gratia. Sic enim scribit Hieremias, [h] hoc erit pactum quod feriam cum domo Israël, post dies illos dicit dominus:

b Ioan. ca. 14. d. versi. 16.

c cap. 10. b. versi. 18. 19 20.

d cap. 12. b. versi. 12.

e Act. c. 2. a

f 2. ad Cor. epist. capit. 13. a. versi. 3.

g cap. 24. g. versi. 45

h cap. 31 f. versi. 33.

dominus: dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit vltrà vir proximũ suum, & vir fratrem suum, dicens, cognosce dominum: omnes enim cognoscẽt me, à minimo eorum vsque ad maximum, ait dominus: quia propotiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non memorabor amplius. Quod & D. Paul. impletum testatur, [1] Vos epistola, estis Christi, ministrata à nobis & scripta, non atramento, sed spiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Vidimus etiam Apostolos anteà piscatores, vel telonio, vel pellibus addictos, eo spiritu repletos & edoctos, mentéque purgatos, supereminentis doctrinæ gratia facundiáue repletos: atque tantæ doctrinæ præstantia, omnium dogmatum errores, gentiliũ, Græcornm, Persarum, Chaldæorum, Indorúmve detexisse & perdidisse, arcanorúmque incognitorum adyta reserasse: & toto orbe terrarum breui tempore, omniũ philosophorum sectas superasse, & ad sanctissimam verámque philosophiam, calcatis erroribus, impiis, cælesti veritatis lumine illustratos, adduxisse, ac simul & per vniuersa latissimi orbis loca, doctrinam atque

[1] epist. 2. ad Corin. ca. 3. a. ver. 3.

que

que philoſophiam veram ſuam firmis radicibus plantaſſe. Non alia ratione, quàm quod ſemina doctrinæ illius, ab illuſtrata mente & purgata, recepta fuerint, poſt miſſionem ſpiritus ſancti, & reparationẽ imaginis per Chriſti paſſionem, veritate ipſa ab ea eximia potentia hauſta, quæ verè per ſe, apud omnes homines rationis capaces, viſa eſt eiuſdem efficaciæ: veluti & quæ vera ſunt apud omnes, non aliter quã vt ſunt, ſe habere poſſunt. Quod non antè illud lumẽ ſpiritus ſancti receptũ cõtigerat apoſtolis noſſe: quibus & Chriſtus dixit: [k] Adhuc multa habeo vobis dicere, ſed non poteſtis portare modo: cùm autẽ venerit ſpiritus ille veritatis, docebit vos omnẽ veritatem. Vis autem ſcire hunc ſpiritum ex Dei imagine eſſe, audi quid his ſubiungatur, [l] Non enim, inquit, Chriſtus Deus, loquetur à ſemetipſo, ſed quæcunque audiet, loquetur, & quæ ventura ſunt annũciabit vobis. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet & annunciabit vobis. omnia quæcunque habet pater, mea ſunt. Propterea dixi vobis quia de meo accipiet & annunciabit vobis. Et forſan hoc in loco non inutiliter D. Bernardus citabitur, [m] Homo, inquit, ad imaginem Dei creatus eſt & ſimilitudinem, hoc eſt ad intellectum &

k D. Ioan. euãgel. ca. 16. B. ver. 12. & 13.

l in d. cap. 16. D. Ioan.

m in medit. ſuarũ princip.

& meditationem filij, per quem intelligimus & cognoſcimus patrem, & acceſſum habemus ad eum. Mens ſiquidem noſtra eo ipſo imago eius eſt, quò eius capax eſt, particépſve eſſe poteſt. Nec tam ſimile eſt illi ſummæ ſapientię, quàm mens rationalis, quæ per memoriam, intelligentiam & voluntatem, in illa trinitate ineffabili conſiſtit. Ex quibus duo colliges, noſtram imaginem eſſe ad intellectum & contemplationem filij: ſecundò trinitatis ſanctiſſimæ in noſtra mente eſſe imaginem. Quid autem eſt quæſo Dei contemplatio, & filij Dei, quàm rerum omnium cum eius cognitione, dilucida cognitio? omnia enim pater cum filio nobis donauit. α

α. ad Rom. c. 8.

Et in mente diuina & in Deo ipſo, omnes res veluti in idearum omnium prototypo & authore, relucent, vt in ipſiſſima veritate. Vndè qui Deum cognoſcit, cognoſceréue poteſt, qualis eſt noſtra mens, ſtatim in illo omnia perfectius quàm ex qualibet alia arte cognoſcet: & per conſequens, verè ſapientiæ & ſcientiæ fundamentum eſt, Deum noſſe. Et tunc non tantùm exiſtentia ſed & non exiſtentia, nempe præterita & futura aſſequetur: quia cognoſcendo Deum qui perfectè res nouit antequam ſint, & illas etiam in eo vt

ſplendido & nitidiſſimo ſpeculo videbit. Quare aliquando Prophetæ vocabantur videntes, [n] quòd Deum ita videntes, ad conſulta reſponderent. Et olim vnuſquiſque, inquit textus, in Iſraël ſic loquebatur ſi conſuleret Deum, Venite & eamus ad videntem: qui enim propheta dicitur hodie, dicebatur tunc videns, & prophetia viſio: vt [o] viſio Eſaiæ prophetæ. Et rurſum, [p] nunquid non populus à domino requiret viſionē? Et iterum, [q] Prophetæ eius non nouerunt viſionem. Et alibi, quia locutus eſt dominus in viſione ſanctis ſuis. [r] Nec reticenda præſtantiſſimi viri ſententia, qui expertus, locutus eſt, ferè omnino analphabetus, ſed omnium rerum & futurorum apprimè ſcius. Is fuit Beatus Antonius, ſummus vir & heremi cultor. Hic enim virtutem vllam non eſſe docuit futura prædicere, quòd è diuerſo in vitio non ſit poſitum futura non noſſe, vt ob hanc rem quis pœnam metuat: Cæterùm vnum illud beatitudin s verè exiſtimabat: Ritè Deum alere, legéſque eius & mandata inuiolata ſeruare: ſi cui autem amor futura cognoſcendi inceſſat, puram, inquit, modo habeat animam, & futuri perſpectio eū conſequetur, Deo veluti per ſpeculum aliquod, cognitionem exhibente. Exiſtimabat

n vt ſcribitur 1 Reg. cap. 9. b. ver. 9.

o Eſaiæ. 1.

p cap. 8. d. Ieſa.

q Threnorū. cap. 2. c, ver.

r vt Pſal. 88. d.

mabatque vanum, quod in præsciendo ponebatur studium, cùm tamen ille valde ea prædictione polleret, vt etiam multò antè prædixerit Arrianorum persequutionem, vt hæc omnia de illo scribit Sozomenus,& posteà Nicepho. Calist.ſ Cassiodorus.t Et meminit de eius prædictione D. Chrisost.v Itaque puritas hæc mētis ad Dei cognitionem ex terræ fęcibus subleuata, prophetas & secretorum & futurorum scientes reddidit. Et Paulum plenè docuit, qui non ab hominibus neque per hominem, sed per reuelationē Iesu Christi se accepisse testatur. a Notusque Saul Dauid ex pastoribus vates facti, cognoscitur Salomon, vnicà infusione secreta omnium edoctus: agnoscuntur & reliqui vates ex pastoribus & agricolis facti. Illustris Dauid subito incognitorum interpres. Nonnè & primus homo Adam ante peccatum rerum omnium cognitionem habebat? Neque de eo quisquam dubitat: vel si illud nesciat, discat ex Genesi eius. Scribitur namque de eo b, hominem creatū vt præesset & dominaretur piscibus, & aliis rebus à Deo creatis. item rursus omnia ad Adamum istius imperij confirmandi, & veluti obedientiæ præstandæ vel firmandæ causa à Deo vel angelis ducta, vt videret quomodo vocaret ea.

ſ lib. 8. Eccle. hist. ca. 40.

t In histo. tripar. li. 1. cap. 11.

v tomo 2. operū homil. 8. in Math.

a Epist. ad Gala cap. 1 c. versi. 12.

b Gen. ca. 1. versi. 28.

Nomen namque rei cuiuſque tale eſt, quale Adam impoſuit. Quæ duo, nempe gubernare imperare'ue, & nomina ſingulis impo nere, non niſi eximiam & perfectam notionem demonſtrant. Fuit autem conceſſa gubernatione & poteſtate neceſſarium, vt ſcientia gubernandi tribueretur. Nec enim aliter ſine ea præeſſe bene potuiſſet, ſi quæ ſingulis expedirent, non noſſet: non enim eadem regula omnia regũtur, ſed ſecundũ cuiuſq; naturam, propria cuique applicantur & conuenientia. Denique nominũ ſubſtantialis ratio haberi non potuit, ſine cognitione ſubſtantiæ, alias enim temerè & extra vim nominis quod rem indicat, dicta nomina fuiſſent. Quod quidem lõgè abeſt à priſca primaq; nominis impoſitione, quę ſtatim apud Hebræos naturam demõſtrat: apud Hebræos dico, quia hi vtuntur idiomate, quo vſus creditur Adam. Et ita probat Euſebius Pamph. [c] Et hoc etiã nuncupandi more accommodato rebus, vſi ſunt poſteri eius lingue. Exempla penè infinita, id nos docere poſſunt. Ipſe namque Adam, quia ex terra creatus, Adam dictus, quòd Adama, Hebræis ſignificet terram rubram. Et prima fœmina, eo quòd mater ſit omnium viuentium, Cheua dicta eſt, id eſt vita. [d] Abel, qui occiſus, luctum ſignificat.

[c] lib. 11. de præpar. Euang. c. 4.

[d] Geneſ. 1. & 2.

Seth,

Seth, quaſi poſitus in locum Abel, quia Sathach, id ſignificat, dictus Enos quaſi vir dictus. Nohah, quaſi conſolans, quia ipſe conſolauit populum: id eſt, in diluuio, per illum genus humanum ſeruatum. Quid? nonne Abraham, pater gentium: Iacob, ſupplantator: Beniamin, filius dextræ: Ioſue, ſaluator: Barionas, filius Ionæ: Cephas, petra vel Petrus, & alia huiuſmodi in ſacra pagina oſtendunt? hoc etiam obſeruatum fuiſſe nemo ambigit ab aliis in linguarum idiomatibus, qui Hebræos imitati, vel rationem hominis, rebus nomina ſecundũ idiomatum proprietates, pro cuiuſque rei natura, impoſuerunt. Plato [e] id oſtendit etiam, ſtatimque ab initio ait, neceſſarium fuiſſe eum, qui rebus nomina impoſuit, ſcientem fuiſſe quales res fuiſſent. Nã ſecundum qualitates earum, nomina impoſita multis exẽplis demonſtrat, quæ quiſq; videre apud illum poterit, & apud D. Athanaſium alia.[f] Ex quibus conſtat Adamum notitiam rerum omnium habuiſſe cumulatiſſimè, mente iam recenter edita, atque munda, à Deo creata, capaci omnium earũ. Nec te moueat ſcriptura [g], Deum vetuiſſe Adamo, ne de arbore ligni ſcientiæ boni & mali comederet: quod plerique ignorantiæ tutandæ gratia contorquent vt, auertant

e Dialo.23 in Cratylo.

f lib. de definitio.

g Gen. c. 2.

rerum cognitionem. Siquidem prohibebat mali actionem, nõ mali cautioné: mali auté actio scientia non est, imo ignorantia: nam si quis nosset malum quid sit, non declinaret à bono: Turpe enim & odibile malũ, & naturaliter à quolibet reiicitur si illud præ-noscat: sicuti bonum pulchrum est, & cùm agnoscitur, concupiscibile est. Quinimo & ex prædicta prohibitione ne ederet ex ligno scientiæ boni & mali, tantum abest, vt fateamur sublatam boni & mali cognitionem, quin potius vtriusq; tunc concessam. Nàm cùm datum esset liberum arbitrium Adamo edendi, & mortis pœna fuisset imposita si ederet, consequenter datam dicimus notitiam mali (quia quod mors sequeretur sciret,) & boni, si obedisset præcepto, & non manducasset Neque aliter tã graui pœnæ mortis reus, nisi id sciuisset, quia ignorãter facta, veniã vtcumq; meré-tur. Sed dicet aliquis, cur posteà peccato cõmisso cognouit se nudũ, cùm anteà non ita nouisset: videtur namque accessio facta scientiæ, nec omniũ notitiam habuisse Adamum anteà. Respõdeo, illam cognitionem nuditatis esse potius ignorantiam, ortam à peccati tempore: nam quòd tunc cognouit se nudum, certè crassa ignorantia est, quod etiam anteà se nudum fuisse non recordaretur

retur

retur, si de corporis nuditate intelligamus. Sin autẽ de innocẽtiæ statu intelligam⁹, & eum eo se nudũ esse dicamus cognouisse, ignorantiam certè ex peccato acquisitã & casum, & sic imperfectionẽ imaginis & denigrationem fateamur expedit. Vt autẽ explicem supinam illam & rudem ignorãtiã, quæ ei post cõtumaciam obtigit, cõsidero pœnam impositã præcepto prohibitionis, & sententiæ executionem: dixerat namque Dominus, in quacunque hora comedetis, morte moriemini. Moriemini, priuationẽ vitæ indicat, separationem animæ & corporis, quibus cõstat homo: vita autem animæ est Deus, quia insufflauit, & participes facti sumus Spiritus Dei, modo quo docuimus. vnde & Paulus,[h] vita vestra abscondita est cum Christo in Deo, cùm autem Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria. Atq; Deus vita dicitur, sic enim ipse de se testatur, Ego sum via veritas & vita. vitáque Deus omnium, quod viuere omnes ab ipso accipiant. vita autem illa quæ eius, omni vita superior, nullius indigua. Nam & ipse vita dicitur & super omnẽ vitam, vitæ author, excelsiórq; vita, vt ritè philosophatur D. Dionysius Areopa.[i] Et D. Ioannes euangelio,[k] quod factum est in ipso, vita erat, & vita erat lux

h ad Col. 3. a. vers. 3. & 4.

i lib. de [illegible] nominib.

k cap 1. a. vers. 4.

l Iohan 6. m 1. Ioan. 5. n Deutero. 30. D. ver. 20.

hominum. Et rursum, [l] Ego sum panis vitæ. Et iterũ, [m] qui habet filium Dei, habet vitam, qui [n] non habet filium Dei, etiam vitam non habet. Sic Moses, [n] Diligas dominum Deum tuum, atque obedias voci eius, & illi adhæreas: ipse enim est vita tua. Et alibi, [o] in ipso, inquit Paul. viuimus & mouemur. Quod ante ipsum, vnus gentilium Aratus, [p] dixerat. Et omnia quæcunq; sunt, viuunt, eo Dei fulcimento, & præsidio eius, [q] subsistũt. Cùm spiritus domini repleuerit orbẽ terrarum, & omnia in essentia contineat, sicuti dum aufert Deus rebus spiritum suum, omnia in puluerem suum, & ad nihilum reuertuntur. [a] Eodem & spiritu verbi domini, omnis virtus: [q] replet namq; omnia. [r] Sic enim hymnographus, quo ibo ab spiritu tuo? si ascẽdero in cælũ, tu illic es: in infernum, ades. Et Virgilius: [s]

o actuum 17. f.

p in Phænomenon princ.

q Psal. 33.

a Psal. 103. r vt Psal. 138.

s Aeneid. lib. 6. vers. 724.

Principio cælum ac terras, cãpósque liquẽtes,
Lucentémque globum Lunæ, Titaniaque astra
Spiritus intus alit, totámque infusa per artus
Mens agitat molẽ, & magno se corpore miscet.
Inde hominum, pecudumque genus, vitæque volantum,
Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus:
Igneus est ollis vigor, & cælestis origo
Seminibus:

Quod & apud alios, qui aliquod numen venera

venerati sunt, constat, vt Platoni & sequacibus, iisque potissimũ, qui vitæ autorem norunt. Porrò non æqualiter vis diuina, nec pari modo omnibus inest, sed aliter rebus corporalibus non viuentibus aliter plantis, aliter hominibus, aliter brutis: & alia præ aliis Dei maiore beneficio potiũtur, prout nobiliorem sortita sunt & capaciorem naturam, & vltra naturalem quandam & realem subsistentiam, egent ad illius naturæ perfectionem, Dei adhuc continuo auxilio. Sic anima, cùm immortalis substantiæ sit, tamen ad viuificandam & nutriendam illam substantiæ efficaciam, ad actus ad quos à Deo creata est, eget Dei perpetua gratia, vt eius ope actus exequatur. Vt enim corpus quantumuis animatum sit, sine cibo non potest diu viuere corporali, eóque sublato obnoxium est interitui, neque quicquam probi operari valet, macie medullis & corpore debilitatum, & sic non fungitur suis actionibus, pro mortuo habetur: Sic anima, quãquam sua natura viuat, tamen nisi cibo spirituali & veluti quadam Dei participatione vtatur, sterilis & obnoxia interitui ratione actionis & beatitudinis fit, priuatione cibi sui, & defectu luminis. Nec ex solo pane viuit homo, sed ex omni verbo

t Deutero. ca.8. Mat. 4
v Psal.68. g.ver.
x Iohannis c.17.

quod procedit ex ore Dei. [t] Quæ autem procedunt ab eo adorando ore, sunt præcepta eius,& quod voluntatis eius est.Scribitúrque, [v] Quærite Deum,& viuet anima vestra.Et cognitio Dei dicitur vita ęterna, hæc est enim, inquit Christus,[x] vita æterna, vt cognoscant te Deum verum, & quem misisti Iesum Christum.Ita à Deo duas vitæ trahimus vitas, vnā quod simus, essentiámque propriam habeamus, sic in eo & omnia quæ sunt viuunt, quæque sua proprietate subsistunt: alia hominis diuinior, qua is Deo fruitur, ab ea consolatur,illustratur, beatusque tandem fit. prima vita essentiæ, quod ad animæ substantiam pertinet non interit, quamuis intereat homo, corrupto corpore, & solutione facta corporis & animæ, & corporis in quatuor elementa ex quibus componitur. Quod ad secundam pertinet vitam & Dei illuminationem & fruitionem, declinante anima à Deo per peccatum ratione priuationis, mori dicitur, id est, separari à Deo. Quoniam qui elongant se à Deo,peribunt.[y] Et anima quæ peccauerit,ipsa morietur,[z] vt proprio libro latiùs docemus, vbi agimus de immortalitate animæ. Ex quibus dicimus peccatum ad mortem, & peccatum non ad mortem cum D.Ioanne.[a] Siquidem

y Psal. 72.
z Ezechi. cap.18.
a 1. Epist. Ioha.5.d.

cùm mundum & immundũ, iuſtum & impium ſint ſibi contraria, & vita & mors, & nemo poſſit duobus dominis ſeruire, fieri nõn poteſt vt, cùm peccatum adeſt animæ, admiſſo Sathana impuriſſimo, Deus ſimul in nobis reperiatur. Nec poſſumus Deo viuere, niſi anteà peccato moriamur, vt ait D. Ambroſius. [b] Et niſi quis diſſideat à diabolo, pacem non habebit cum Chriſto, vt ſcribit D. Auguſt. [c] Recedit enim ſpiritus Domini ab anima illum abnegante & ea contaminata, tumque occupatur à Sathanico ſpiritu, veluti cùm Saul, recedente ſpiritu domini bono, obſeſſus fuit à maligno. [d] Recedit autem Deus non potentia puniendi, eſſentia vel præſentia, quia eo modo is eſt ſemper vbique: ſed gratia, quia peccatum & iniquitates, diuiſionem conſtituunt inter illum & peccatores [e]. Et Deus longè eſt ab impiis eo modo. [f] Et quia interdum cum peccato mortali, Deo nõ reconciliati ab hac vita mortali decedunt aliqui, mors illa animæ, priuatióque fruitionis gloriæ Dei, animam perpetuò ſequitur. Nam vbicunque ceciderit lignum, ſiue ad auſtrum, ſiue ad aquilonem, ibi ardebit. Et quo in ſtatu reperietur anima à corpore diſcedẽs, in eo iudicabitur. Eſt enim tunc tempus poſt mortem, ſupplicij vel gloriæ: hic

b tomo 4. lib. de Ioſeph. c. 14.
c queſt. 2 in n[illegible]uum [illegible]eſtam.
d In lib. 1. Reg. cap. 18. ver. 10.
e Eſaiæ ca. 59. g. verſi.
f Prouer. c p. 15.

autem quandiu viuimus, poteſt eſſe facultas reſurgendi & recõciliationis cum Deo: quocirca mors illa in mortali illo peccato decedentium, dicitur etiam æterna, quæ &
g 4. Apoc. 2.d. mors ſecunda dicitur in Apocalypſi. g Nã prima mors dicitur diſſolutio corporis, &
h vt Iohan. Euang. c. 5. ſeparatio animæ, à qua trãſeunt quidam in vitam æternam. h Qui credit in me tranſibit, inquit Chriſtus, à morte in vitam: alij in mortem ęternam, hique perpetuò viſione & fruitione Dei priuati, cum Sathana torquendi adiudicantur. Ergo vita priuatus Adam ob peccatum, priuatus Dei familiari viſione, à quo ſeipſum abſcondit, & conſequenter & ſcientiam quam nactus erat à Deo, peccato obſcurauit, veluti oppoſita nube tenebris aciei oculorum mentis, & imagini Dei, nempe intellectu, voluntate & memoria obnubilatis. Vis adhuc de his dilucidam probationem? conſidera craſſiſſimas ignorantiæ tenebras poſt peccatum illius, cùm latitare ſe putaret, tanquam ſi Deus omnia & vbiq; intueri neſciret: dein conſidera tempus & locum vbi ſe abſcondi poſſe putabat, nempe in meridie, in quo radij luminis fulgentiſſimi, etiam oculis carneis & lippis poſita clarè detegebãt quælibet. Ab eo tempore imago Dei in Adamo, & in his qui poſteà ex primis parentibus propagati

propagati ſunt, remanſit obſcurata & tene bris velata:illa tamen quæ ab eo indita eſt, remanſit imago Dei in eo & poſteris, ſiue fuerint ij Ethnici ſiue Iudæi,quibuſdam tamen minus aliis magis obſcurata. Relicta namque etiam poſt peccatum, & incredulis anima,& per cõſequens imago Dei,quę in ea eſt mens,ratio, & eius facultates vel potentię & ſciendi & intelligendi & Deum cognoſcendi.Hãc imaginem Dei, pro arbitrio libero, nunc iuuante gratia expeditiore,anima vel excitat vel ſordeſcere patitur, vel naturalem potentiam ſequendo, vel contemnendo. Nam,vt ait D. Baſilius magnus, i Cùm condebamur, hoc nobis inditum eſt,quòd ad imaginẽ Dei facti ſumus: ex propoſito verò nobis acquiritur, vt ſimiles Deo reddamur.Illud verò ſecun dum propoſitum potentialiter nobis ineſt, effectualiter autem nos ipſos impellimus. Et niſi præueniens nos, dixiſſet qui fecit nos dominus,faciamus, & ad ſimilitudinẽ noſtram,niſi ad hoc vt ad ſimilitudinẽ Dei efficeremur potẽtiam nobis largitus eſſet: ex noſtra vtique poteſtate ſimilitudinem Dei non fuiſſemus adepti.Habeo igitur ex creatione illud ad imaginem, fio autem ex propoſito,illud ad ſimilitudinẽ: gratia illa propter quam tibi corona ceſſit,partim tua eſt,

lib. exameron homil,11.

eſt.Si enim totũ tibi dediſſet opifex, quonam pacto tibi fuiſſet apertum regnũ cælorum? Nũc autem hoc quidem datũ, illud autem imperfectum relictum eſt vt poſtquam teipſum conſummatum reddidiſti, dignus habeare qui mercedis retributionẽ accipias. Hæc Baſilius laborandum igitur nobis eſt in colenda & excitanda imagine & potentia, poſtquam à perfectione prima deſciuit homo peccato, perpetuóq; eius rei cauſa ratiocinandum. habemus agrum fœcundum à natura & à Deo primum datum animæ, mentem noſtram omnium ſciẽtiarum capacem, hanc ab omnibus ruderibus purgare & ſpinis & aliis quæ ſemen ſuffocant debemus, & ei negotio curam omnẽ adhibere, ſi ſegetes velimus produci inde & metere. Nouit id Hippocrates, k dicẽs, Noſtra natura ſeu ingenium, tanquam ſeges & ager eſt, doctorũ verò pręcepta dogmatáve, ſemina ſunt: diſciplina autem & ſcientia puerili ætate cõparata, eſt ſuo tempore ſemina in ſegetem agrúmque ſationi paratum iactata fuiſſe; locus autem quo diſcitur, nutrimentum eſt aëris quod ſegeti & ſatis accedit: laboris verò cupiditas, eſt opera tractatione & ſubactio agelli: tẽpus autem hæc omnia corroborat planéq; nutrit. Eſt namque in anima aliquid duplex conſi-

k lib. ſeu fragm. de lege.

consideratum, anima ipsa, & vis animæ : in anima viuere, in eius vi bene viuere. Vt etiam notauit Aristot. [l] Sic anima etiã existimatur veluti tabula rasa, & quædam papyrus, in qua licitũ sit describere bona vel mala, cùm ad vtrumque semen veluti ager, vim quandam producendi exerat. Atq;, vt scribit Maximus Tyrius, [m] anima habet rerum omnium expeditissimũ atq; ocyssimum motum, vtpote quæ sit conglutinata ex mortali & immortali natura, & ob eam partem quam à mortalitate desumpsit, sub brutali natura censenda sit: nũtrit enim, auget, mouet, sentit : ob immortalitaté verò, ad diuinitatem accedit, quæ scilicet cogitat, ratiocinatur, ediscit, atq; efficitur sciẽs. Quatenus autem natura ipsa mortalis cũ immortalitate concurrit, id omne dicitur prudentia, medium videlicet quiddam existens inter scientiam & sensum. Estq; sensus animæ functio, quatenus irrationalis. sicuti mens, animæ functio, sed quatenus est diuina : harum media est prudentia, & ipsa eiusdem animæ functio, sed quatenus est humana: sensus enim experientiam colligit, rationem prudentia, mens verò stabilitatem. Id igitur quod ex his omnibus harmonicè compositum est scientiam voco. Sunt aliqui, qui sensualem, irrationalem,

[l] lib.1.magno.mora. cap.4.

[m] sermo. 10.

nalem, corporalémve partem tantùm excolunt, & corporea tractant, hi animales homines, quæ nõ percipiunt quæ sunt spiritus, præsentibus tantùm & apparentibus contenti, & curis seculi impliciti, spinis omnino referti, & passionibus animæ dediti: vnde anima quia sana non est, sed his affecta & morbida, neque liberè circa rerum contemplationem vacare potest. Cùm sanitas animæ sit imperturbatio mentis, vt ait Thalassius monachus, [n] vnde vt idem ait, [o] si velis imperare animæ, & scire, circuncide ante omnia affectionum causas. Ideo ex antiquis etiam, qui cognitionem excellentem nacti sunt, omnibus temporalibus & caducis renuntiarunt, philosophiæ vacantes, palliolo tantùm contenti, repurgabant mentes, earũ rerum contemptu, & ab earum sollicitudine. Biásque tantùm sua secum portare professus, alius dolio inclusus Alexandrum contempsit, alius diuitias in mare iactauit. Alij omnino à vulgari & prophana turba procul se separarunt, quorum exempla & nomina tam nota sunt vt superfluum ducam cognita passim referre: Sed & plures vsi sunt proprij corporis castigatione, disponentes organa, quibus anima liberius absoluta à mole corporis,

n hecatõtade 2. de charit.
o hecaton. 1.

omen-

omentoque terreſtri, imperaret, & fungi ſuis viribus poſſet, abſtinentes à corporis ſatietate voluptateque terreſtri, leui curſu & quatenus naturalis neceſſitas patitur, hæc humi repentia per tranſeuntes, & alia contemnentes, vt altius conſcenderent, ad creatorem mentẽ traducentes. Ob id abſtinuerunt alij animalibus, vt Pythagorici: plerique à viuo, & ab aliis ciborum generibus: alij à venere: alii ab omni ſpecie corporea voluptatis, purgantes vt ipſi dicebant his modis animas, vt apud Iamblicum, p & Porphyrium, q & Proclum r ſcriptum eſt. Noſtri Chriſtiani, patréſque præſtantiſſimi, lauacro regenerationis gratiam à Deo imagini Dei cõiungentes, pœnitentiã, ieiuniis, lachrymis, & orationibus animæ ſordes eluentes, intelligentiam, ſapientiam & doctrinam à Deo deprecãtur & obtinent. Et quibuſdam modis ex his antiqui populi Iſraëlitici, vt Salomon, Eliſeus, Hieremias, ſeptuaginta ſeniores, Moſi auxilio dati. Iis ſimiles de quibus iam dixi apoſtoli, ſanctique patres. Fuit & Hor nomine, Aegyptius abbas, qui literarũ omnino rudis, cùm illi oblatus legendus libellus fuiſſet, oratione fuſa legere cœpit, vt ait Marullus. s Quod & de ſeruo quodam triduo orante, Fulgoſius tradit. t Sic Baſilius

p de myſter. Aegypt.
q lib. de abſtinẽtia animal.
r de anima & dæmone.
s li.2.ca.3
t lib.1.ca.6.

lius episcopus, Ephreno Siriæ solitario, Græci sermonis vsum impetrauit, oratione, à Deo. v Sunt his alij similes, de quibus nec mirandum est si à Deo illud impetrauerint, quòd antiqui Ethnici, Deo permittente, ab aliis indignis Dei titulo, impiis spiritibus se obtinuisse iactarunt, sicut Socrates à suo bono dæmone, Hesiodus à musis, item Thynicus qui iisdem afflatus, hymnum absolutissimum composuit, vt Euages pastor diuino numine repente comicus factus dicitur. Omitto reliquos θεοδίδακτους dictos, vt eum qui se à nympha Ægeria, nempe numen, alium qui à Ioue leges hausisse dicebant. Paulo inferius enim de his alia subiūgemus, Deo fauente.

v Marul. li. 2. cap. 2.

Rationes adferuntur cur non omnibus cognoscendi eadem facultas, cur diuersi nō similia sciant. CAP. VI.

SEd & ex superioribus reliquum succedit ordine latius enucleandum, cur lumen illud cognitionis naturalis, illúdque supernaturale, non communicatur æquè omnibus. Cuius, ex iam examinatis vera datur ratio, quòd non omnes homines

modo

modo pari diſponunt animas, quamuis illæ eiuſdem potentiæ & imaginis ſint, & quod alij corporalis magis quàm ſpiritualis partis ſint ſoliciti, ideo non omnes ſimiliter & docti & ſcientes: ſicuti agri eiuſdem naturæ & continentis ſoli, diuerſa cura exculti tamen, vberiores fructus vel minores & diuerſos natura & quantitate, proferunt. Sunt enim cauſæ plures, quibus impediuntur animæ, omnia & æqualia ſcire. Et imprimis illud indubiè tenendũ eſt, omnia homines ſcire ſimul non poſſe, ob rerum multitudinem & varietatem, & propter memoriæ humanæ imbecillitatẽ imminutâ vi eius peccato originali. ſecundò nec plenè & perfectè de ſingulis vt res ſe habent, potiſſimum cùm de eſſentia quæritur, ſciri poſſe, quamuis de omnibus ſciẽtiam haberi aliquam ſeorſum & ſeparatim his examinatis. dicimus tertiò nec pari modo omnes intelligere, cùm & cuilibet animæ vltra potentiam ſciendi generalem, quædam inſit à Deo particularis beneficij elargitio: & aliæ aliis ſint excellentiores in naturalibus & donis, ad intelligendum & memorandum habiliores, acutiores ingenio, & perſpicaciores intellectu. Quod & in angelis qui ſpiritus ſunt, inueniri cõſtat. Et notatur in ſententiis Patrũ.[a] Quarto

a magiſt. ſentẽt. lib. 2. diſtinct. 32. litera. I.

tò corporum diuerſitas,& diſpoſitio diffe-rens, diuerſam ſciendi conſtituit cauſam & promptitudinem. Melancholici namque ingenioſi ſunt: Et magni, inquit Cicero b refert, quali in corpore animi locati ſint. Multa enim in corpore exiſtunt, quę acuunt mentem, multa quæ obtundunt. Idque pro organorum & temperaturæ, & craſis corporeæ tenore, quibus anima veluti inſtrumentis vtitur, vel iuuatur: non minus ac optimus faber inſtrumẽtis optimis, melius vtitur, malè autem diſpoſitis & non accommodis, non optimè vt vult artem exprimit. Et ſiquis cupiat de membris aptis ad mentis functionem plura videre, legat Ariſtot. c & Galenum, d mihi enim non animo inſidet quæ tradũt tranſcribere, & ſufficit admonuiſſe, corpus vt inſtrumentum reſpondere debere animæ, potiſſimum in partibus cerebri, in quibus functiones rationales ſedem habere dicũtur, quæ liberæ & abſque offendiculo eſſe in miniſterio debent, & quibus malè affectis præcluditur functionis vis, & benè diſpoſitis, maximus patet ad intellectum aditus. Quo fit vt pueri, in quibus dominatur pars corporalis, quæ quodammodo obruit aciem animæ, veluti natura tunc laborante in formando corpore, non ſint ita

b 1. Tuſculan. quæſtio.

c In phyſiono.

d Tomo libello nũ an [illegible] ſequ[illegible] tẽperamẽtũ corporis.

ita sapientes & ad iudicãdum certi, quamuis vasa bene disposita sint, idque ob abũdantiam alimenti quod natura attrahit ad corpus vegetandum, ex quo & mentis veluti opilatio & impedimentum, membris nondum ad functionem rationis vt oportet consolidatis & defæcatis. Videmus & rusticantes & callibus laboribúsve obduratos, sanguinis crassi & cutis bouinæ indociles ferè: sanguine autem subtili, & spiritibus agilibus plenos, dociles, interdũ & morbis diuexatos doloribúsque plangẽdis occupatos, & corruptis vel non sanis animæ instrumentis, parum ad discendum attentos, imo & memoriam priorum quæ nouerant amittere. Vt refert Valerius Maximus [e] quendam Athenis virum eruditissimum, cùm ictu lapidis vulnus capite excepisset, literarum oblitum, quibus anteà tantopere studiosè inseruierat. Vt Messalam Coruinum proprij nominis oblitum post ægritudinem testatur Solinus Polyhist.[f] P. Crinitus, [g] & Plinius. [h] & aliis idẽ accidit & ob senectutem quæ indisposita crasis est, & Georgius Trapezuntius omnium literarum Græcarum & Latinarum oblitus, sicut & Franc. Barbarus, vt author Volaterra. [i] Quod & contigisse ætate Ciceronis Orbilio Pupillo Beneuentauo narrat

e lib. 1. ca. 8.

f lib. 7.

g lib. 1. ca. 10.

h lib. 7. ca. 24.

i lib. 2. Anthropo.

k lib. de illust. grāmat.

Suetonius.[k] singulorum namque animantium functiones, proprias sequuntur potentias: instrumenta ante ipsas functiones ac bona. & in summa singulorum animaliū bonum, in natiuis operibus consistit. opera autem in necessario vsu, vsus in facilitate potentiæ exercendæ, potentia in aptitudine instrumentorum, instrumenta in varietate naturæ, vt scribit Maximus Tyrius.[l] Quintò diuersitatem efficit intelligendi victus ratio: nam quanquam organa sint benè natura disposita, tamen exteriora quædam accidentia ea obtenebrant. Siquidem, vt ait Claudianus:

l serm. 32.

> Luxuries prædulce malum, quæ dedita semper
> Corporis arbitriis hebetat caligine sensus.

m lib. problem. sectio. 30. quæ. 1.
n lib. 1. de gener. animal. ca. 18.
o Tomo 3. operū lib. 3. commētar. in lib. 3. Hippocra. de morb. vulgarib. circa finem.
p 5. de generat. animal. cap. 3.

Atq; Veneris assiduus vsus interiores spiritus exhaurit, & cerebrum debilitat, redduntúrque omnes ferè post coitum animo tristiores, vt etiam notat Aristot.[m] Exeūt quippe cum semine aliæ facultates, & ita corpus debilitatur venere, vt idem Aristoteles scribit,[n] & Galenus[o] Venerem cerebrum lædere, & vires elidere. Cuius rationem reddit Arist.[p] Nemo, inquit, antequam coire incipiat caluescit, sed à venereo coitu id potius euenit. Cùm enim cerebrum frigidissimum omnium corporis partium sit, tum rei venereæ vsus magis refri

refrigerat, cùm is caloris sinceri naturalísque secretio sit: itaque cerebrum sentit meritò prius. Quæ etenim imbecilla vitiosáque sunt causa parua, exiguóque momẽto immutantur. Et Plato etiam putauit semen esse vertebralis medullæ defluuium, vt notat Plutar. q Sed & illam Venerem q de placi. menti nocere idem Plato apertè scribit, r philoso. li. his verbis: Qui fluido stupidóq; circa me- 5. cap. 43. dullam abundat semine, vtque arbor plu- r li. 32. qui ribus quàm conueniat fructibus grauida, Timæus in nimia vbertate luxuriat, is profectò multis scribitur. passim doloribus, multis item voluptatibus in libidinibus ipsis, carúmque fœtibus fructibúsque affectus, per omnem fermè vitam, ob ingentes voluptates doloresque insanit, ac furit: cúmque huius animus propter corpus æger sit atque insipiens, vulgò tamen non æger, sed pro voluntate sua vt liber affectus falsò putatur, veritas autem sic habet. Et Venereorum intemperantia maxima ex parte propter generis vnius habitum, per ossium raritatẽ in corpore lubricum madidúmque, animi infirmitas est. Quocirca & Euripid. s s in Troadib. actu 4. vers. 130.

τὰ μῶρα γὰρ πάντ᾽ ἐςιν ἀφροδίτη βροτοῖς,
καὶ τοὔνομα ὀρθῶς ἀφροσύνης ἄρχει θεᾶς. id est,

Venus rectè est, id omne quod est stultum,
Et ritè nomen illi insipientiæ inditum est.

t in Hecuba.
v li.2.Rhetor. ad Theod. ca. 23.

Atque idem Euripides alibi [t] venerem amentiæ præfectam esse dicit, vt eius etiam testimonium citat hoc Aristoteles. [v] Alíique hoc probant, quorũ sententias omittimus. Sufficiunt nobis exempla, quibus docemur viros insigniores, hac venere etiam scientiam, & notionem sui & rerum aliarum, oblitos fuisse. Nec quisquam doctior Salomone. Is tamen à venere, veluti mente circuncisus, in idoli meretricis suæ culturam fœditer lapsus est. Et qui Deo vero & viuenti templum prius construxerat, assiduitate mulierum irretitus, veneri & idolis postea ædificauit. [x] Vates Dauid pater eius, electus à domino, venere Bethsabeæ fascinatus, homicidiũ vnà cum adulterio admisit. [y] Num aliquis fortior Samsone? Is causam suæ fortitudinis quam ante tacuerat ex capillorũ fato pendentem, non secus ac regnum Nisi ex capillo purpureo apud Ethnicos, [z] tandem veneris veneno infectus, detexit & amisit. [a] Veluti & hæc eadem Nino imperãdi peritiam, sceptrúmve è manibus excussit, colúmque & fusum & pensa substituit. [b] Hæc etiam Herculi, pro claua, quam nec famosi latrones, nec leo ferox, non hydra multicollis, non triceps cerberus, nec alia monstra eripere potuerant, pensum & fusum

x 3.Regũ. ca. 11.a.6.
y 2.Regũ. ca.11. & c. 12.
z Ouid.li. 8. Metamor.
a Iudicum ca.11. b, c, d.e.
b vt habetur apud Iustinũ li. 1. historiæ & alios.

fuſum digitis aptauit, cùm conſuetudinem Ioles ſequeretur? [c] Et alij plures huiuſmodi, quos lubens prætereo. Et proſtant exẽpla quotidiana amaſiorum, qui ſauciati hoc dulci, vt aiunt, veneno, veluti animalia irrationalia muta, quæ ſecundum Plinium & Ariſtot. coitus tempore maximè ſæuiũt, miro modo mente vacui videntur & ferè phanatici, proprium commodum contemnentes, prodigè omnia profundentes, à curis neceſſariis, honeſtíſue actionibus vacui, vaniſſimi, nebulones, veríque proci Penelopes, nihil vltrà quàm veluti porci lutum fœtidum meretricum tractãtes. Tales obuiam paſſim, iuuenes verè quidem, tempore quo rebus indagandis atque litteris euoluendis vacare deberent, die noctúve muſicis inſtrumentis, & mollitis cum veneno illo ſermonibus, omne tempus abterentes: & quod peius, idolo venereo ſemper intenti ſiue bibant, ſiue manducẽt, ſiue cubent, mentem funeſtantes, vt nihil aliud cogitent, non ſua nec ſeipſos, phanatico quodam morbo cathenis ignorantiæ & turpitudinis arctè conſtricti. Et vt ſemel dictum ſit cum Oſea, [d] fornicatio, vinum, & ebrietas auferunt cor. Nec quicquam, vt ait Seneca, [e] tam mortiferũ ingeniis, quàm luxuria. Quia, perfectio in-

c vt ſcribi Ouid. Metamor. lib. 9.

d c. 4. ver. v.

e in princ. 1. lib. declamat.

tellectualis in homine, consistit in quadã abstractione à sensibilibus phantasmatibus: & quò magis mens hominis fuerit libera ab his, eò citius intelligibilia assequetur, & omnia sensibilia in ordinem deducet. Idque docet D. Thomas. f Et oportet intellectum qui optimè intelligit, videlicet rationem animæ, immixtum neque alligatum alicui rei esse, cùm natura sua immixtum esse oporteat intellectum, vt scribit Aristot. g Quæ & dicta volo de voluptatibus reliquis corporeis & brutis, quę & vim intelligendi suffocant vel comprimunt, vt latè docet Lactan. h Adstipulatúrque D. Cyrillus patriarcha Alexand. i Voluptates & variæ affectiones, inquit, admissæ, cor & dignas cogitationes ab omnium mentibus auferunt: blandissimæ nãque dominæ sunt, vt ait Cicero, k voluptates, quæ maiorem partem animæ à virtute detorquent. Siquidem quæ sensualia sunt & dulcia sunt, eáque anima tunc sequitur, impedítque consilium voluptas, vt idem Cicero ait l rationi inimica, ac mentis, vt ita dicam, perstringit oculos. Ideóque, vt alibi ait, m submouenda, vt recta sequamur. Et Philo Iudæus n censet, in rebus non esse duo tam contraria, quàm sunt voluptas & scientia, illámq; intellectũ

cor

f in 2. sec. quæst. 15. artic. 3.

g lib. 3. de anima c. 4.

h lib. diuina. insti. 6. siue lib. de vero cultu c. 20. & 21. & sequẽtib.

i li. 4. contra iulia. apostatã.

k 2. officio.

l in Catone maiore.

m 2. de finibus.

n Tomo priore oper. lib. quõd Deus sit immutab.

corrumpere docet alibi:[o] Omnino enim, inquit, ſcire oportet, quòd voluptas tanquam laſciua meretricula amatorem appetit, quærens ſtupri conſiliatores, per quos illum, ſeu hamo capiat. Sunt autem huius cupidinis ſequeſtri ſenſus, quos poſtquam ineſcarit, facilè mentem ſubiugat, quæ res externas intrò admittat, illis internunciis & oſtentantibus ſingulorum formas, & ei ſuum affectum imprimentibus, vtque cera ſimiles recipit per ſenſus imaginationes, quibus compræhendit corpora, quod per ſeipſam non valet. Ea itaque ratione, & homines vim rationis amittunt, & contemplandi facultatem, veluti tyranno cuidam mancipati, & brutis ſimiles facti. Nihil enim intereſt, vt dicebat Socrates,[p] inter hominem incontinentem atque voluptate notatum, & pecudes. Sunt namque hæ voluptates ſenſibus quibuſcunque communes, & animalibus brutis. Vnde nec homines nihilo ab his, iiſdem vtentes, contemnentéſque veras animi ex doctrina voluptates, differre videntur, vt docet Gellius,[q] & Macrobius.[r] Quin & animales illæ voluptates furioſæ, animas noſtras perturbant, & impedimenta innumerabilia præbent, vt ait Plato.[s] Quapropter ſtudioſi eas maximè deuitare ſatagent ſumma

[o] li. de mũdi opific.

[p] Xenophõte li. 4. de dictis Socra.

[q] lib. 19. Noct. Att. c. 2.

[r] lib. 2. Saturnal. c.

[s] li. 10. ſiue in Philebo, vel de ſummo bono.

cura & diligentia, cum obuia & glabra ad libidinem ſit via, & facilè delabatur per voluptatem, in flagitium prona mortalitas, vt ſcribit Diodorus Siculus.[c] Nec fieri poteſt, vt ſcribit Cicero,[a] vt animus libidini deditus, amore, deſiderio, cupiditate, copia, inopia quoque nonnunquam impeditus, literis operam dare poſſit. Sic omittendæ ſunt, ſciendi cupidis omnes voluptates, relinquenda ſtudia delectationis, ludus, iocus, conuiuium, ſermo etiam pene omnium familiarium deſerendus. Refferunt hiſtoriæ authores, Cannas Hannibali Capuam fuiſſe. Siquidem inuictum alpibus & indomitum armis, Campaniæ ſolæ (quis crederet?) & tepentes fontibus Baiæ ſubegerunt. Virtus namque militaris ſcientiáque atque hoſtium præcautio, & mentis acies, voluptatibus guſtatis elanguit, vt narrat Liuius,[b] L. Florus,[c] Plutar.[d] Appianus,[e] Plinius iunior, Eutropius, Oroſius, & Sylius Italicus, Polybius, & alij qui ſcripſerunt de bello ſecundo Punico. Ea ratione antiqui, vt voluptatem mentis eſſe perturbationem docerent, Tantalum in exemplum propoſuerunt. Is enim cùm eius eſſet amantiſſimus, atque Iouis pollicitatione confidens, qua quicquid petiiſſet, conſequu

c in li. 12. bibliothecæ.
a oratione pro M. Cælio.
b decade 3. lib. 3.
c lib. 2. capito. c. 6.
d in vitam Annibalis.
e in lib. de bello Lybico.

ſequuturus eſſet, petiit, vt Deorum more in voluptate omni viueret, quod quidem obtinuit, & Iupiter ſatisfecit ei quam promiſerat pollicitationi, quia promiſerat: At vt nihilo appoſitorum frueretur, viuerétque ſemper perturbatus, petram ſuper eius caput caſum imminentẽ ſuſpẽdit, ob quã nihil potuit guſtare ex pręſentibus, vt narrat Atheneus f quanquam ſciam illã fabulam ad auaros ab Horatio referri, nec quicquam prohibet tamen, & ad voluptatis perturbationes & obliuionẽ eius, quod fieri oportet, pertrahi poſſe. Fuit & alius nempe Claudius Cæſar, qui, vt refert Sueton. g cum voluptatibus & ventri vſque ad perniciem crapulæ deditus eſſet, in tantam mentis ſtupiditatẽ, obliuionémq; profundam peruenit, vt occiſa Meſſallina, paulò poſtquã triclinio decubuit, cur domina nõ veniret requiſierit, & multos ex his quos capite damnauerat, poſtero die ſtatim & in conſilium & ad aleæ luſum admoueri iuſſerit. Nocent etiam, & functiones animæ impediunt crapula, ebrietas, & huiuſmodi voluptatis miniſtri: de quibus dicetur forſan aliâs. Erit etiam ſexto ordine cauſa alia, cur non omnes pariter ſciant, nempe incuria & negligentia diſcere volentium. Noſſe namque expedit, quòd ſicut in agro

f li. 7. dipnoſoph. c. 3.

g in eius vita c. 35.

quædã ſpontè etiam non ſata, & ſine exter-
na agricolæ ope & auxilio innaſcũtur, quę
dam niſi ſerantur & excolantur, ſita in ho-
minis ſciendi potentia, quædam per ſe in-
naſcuntur, quædã aliunde ſemina expectãt
& cultũ: animalia quoq; omnia quaſdã pro
prias facultates ex ſeipſis non aliũde habẽt,
& norũt, vt docuimus, fugiunt, nidificant,
prædãtur, cibos conuenientes eligũt: quæ-
dã aliunde addiſcunt, vt quod voces huma-
nas diſcãt aues, quod dominis obaudiant,
vt equi frenis dirigãtur, domẽtur, pugnẽt, &
[h] ſermone 28. ſimilia: ſic homo vt ait Max. Tyrius, [h] ſcit
aut inueniendo, aut diſcendo. Et Plato, [i]
[i] lib. qui Alcibia-ſi ue de natura hominis. duobus modis cognoſcimus, vel inuentio-
ne, vel ab alio diſcentes. Animi inuentio
indigena, in ipſo exiſtens, eiúſq; ex ſemine
orta, vel potius in animo inſita eſt, eáq; ni-
hil aliud quàm verarum opinionum exci-
tatio, cùm animus vnum venatur ex alte-
ro, & ex quibuſdam perceptis vel coniе-
ctatis, altius ratiocinatur & negotiatur, ſuſ-
citátq; cogitatione rationes, & ex illa quip
piã aliud elicit, veluti ex attritu lapidis &
chalybis, ignis excutitur & apparet, qui an-
teà potentia in lapide latitabat, primũ po-
tentiam in actũ impellens, poſteà incremẽ-
tũ paulatim adiiciẽs, productis ſemper ad-
dendo: non ſecus ac videmus terrã ſemina
pau

paulatim educere, atque per latentia additamenta augere. potentia etiam animæ ad diuinum opus efficax est, non per se, sed solùm illustratione diuina desuper influente, per quã & actionis diuinæ videmur esse participes, vt ait Iamblicus. k Quod docet cur nõ omnes animæ opera diuina faciãt, non miraculorum opera, virtutes, non profitentur, sed tantũ illæ quæ id dono à Deo acceperunt. Quia anima interdum agat vt causa instrumentalis, interdum vt principalis, interdum vt concausa cum spiritu Dei: velut numine afflati antiquitus, extra Dei veri cognitionem oracula reddentes, velut instrumenta tantùm, & vim ignorantes eorum quæ dicebant, cùm tamen intelligerẽt quæ proferrent Dei prophetæ. Atque principalis causa rationis, anima, & ea proxima concausa in his, quæ voluntariè cum Dei gratia agit. Notandúmque idcirco scientiã non esse à natura, sed natura nos ad eã esse aptos: nam si ex natura esset, omnes pariter & omnibus sæculis sciuissent. neque etiam scientia erit reminiscẽtia: quia si talis esset, vnum & certum sciretur, neque essent tot variæ rei vnius sententiæ, vt notat Arnob. l in quo errauit & Plato, qui ita putabat sciẽtiam esse reminiscentiam & recordationẽ vitę superioris: neq; inquit fieri vllo modo posse,

k li. de myster. Aegiptio.

l lib. 2. aduersus gentes.

posse, vt pueris tot rerum atque tantarum insitas & quasi consignatas notiones, quas ἐννοίας vocant, haberemus, nisi animus antequam corpus intrasset, rerum cognitione viguisset. Neque omnia plane videre animum, cùm repente in tam perturbatum domicilium, tamque insuetum migrauit: sed tumdemum cùm se collegit, atque recreauit, cognoscere ea reminiscendo. Id autem Plato asseruit, [m] & scribit Cicero [n] qui tamen reprobat, aitque diuersam sciendi facultatem ex potentia animæ & cultura oriri, non ex illa animarum præcedenti scientia, in qua & lapsus cum sua metempsycosi Pythagoras, quam meritò irridet Lucianus. [o] Dehinc ordo incrementa & colligatio plurium inuentionum, obseruatione per tempora multorum, aliam scientiæ formam, veluti experientia & vsu approbatã, artes & disciplinas tradiderunt per inuentionem & experientiam, non tamen communem. Quò fit vt homo doctore egeat & præceptore, labore, & diligentia: tum quia animum ad ea inueniẽda capacẽ non habeat, tum etiam quòd inordinatè à se cognita, ritè non possit sine duce efferre vel explicare. Et ita D. Ambros. [p] omnẽ scientiã aut ex natura, aut ex disciplina esse ait: vt ex natura suppetit equo currere, pisci natare.

m siue in Memnone.

n 1. Tusc. quæst. 2. tuscul.

o In gallo vel somno.

p tomo 2. lib. 5. de fide ad Gratia capi. 8.

natare.Hoc enim, inquit, faciunt antequã discant.Ex disciplina rursus suppetit homini nare,nam nisi didicerit scire non potest. Quod velim intelligatur de modo sciendi qui humanis viribus & potentia naturali accedit,quique non sine labore & minutis quibusdam accessionibus, ex paruis in maiora conscendit: Non autem intelligenda puto de scientia, quæ à Dei virtute infunditur,quàm sine labore aliquo mẽtibus humanis concedi à Deo simul & semel nouimus.Sunt enim sine conatu dona & gratia Dei, hæcque vbi se infuderit, regere consueuit, vt non egeat ingenio humano, sed superet recipientis ingenium. Et spiritus quidem Dei est in hominibus, sed inspiratio omnipotentis dat intelligentiam, vt dixit Ehu filius Barrachel, Baxites q. Nec conatus est Matthæus, non Marcus, non Ioannes scribere euangelium: sed diuino spiritu vbertatem dictorum rerumque omnium ministrante,sine vllo molimine cæpta compleuerunt.Non ita cæteri, qui sine Deo scribere euangelium aggressi sunt, vt & dixit D. Ambrosius. r Eadem de Salomone,Adamo,reliquisque prophetis & viris sanctis, ad quorum puritatem mentis, cùm nec accedimus, tenebris peccatorum & rerum inferiorum & terrestrium impediti,

q Iob. ca. 32.b.ver.6

r tomo 4. in initio 1. lib.in euangel.Lucæ.

diti, egemus doctoribus, maiori beneficio diuino doctrina insignitis, doctiorum inuentionibus & scriptis, quibus veluti remigibus nauis, mens videlicet nostra, portũ scientiæ appellat. hoc quippe interest inter scientiam infusam & acquisititiam: quòd infusa, instar artis impressoriç, simul prælo paginas sententiis & clausulis implet & infigit: acquisititia autem imitatur scribentiũ ordinem, quo vna, posteà altera, tertiáve litera depingitur, posteà syllabas iungit, dictiones & lineas minutatim perficit. habet tamẽ quęlibet mens rationalis vim exerẽdi illas particulas intelligentiæ & scientiæ, quas colligit & coniungit in principio & ætate iuuenili difficulter, vel dignoscere incipit ad similitudinem abecedarij discipuli: posteà autem assuetus rationis notis, illarúmque coniunctionibus, veluti syllabarius, promptiùs ad verba articulatè coniũgenda, & ad texendas rationes ascendit, & semina rationis tandem ritè distinguit & componit: non secus ac qui rectè loquitur de omnibus, per easdem litteras ratiocinatur, & sic hìc dexterè de omni re proposita disputat cum ratione, flectitque animi instructa & parata rationum elementa, pro negotiorum varietate subtiliter rationis implicitis neruis & viribus: qui enim

loqũitur

loquitur ex textura litterarum alphabeti, & ex sonis quinque vocalium, tot libros variarum conceptionum implere potest. Atq; Dei in homine maximũ cõcessum beneficium tam mirabile admirari nõ desino, quo certis quibusdam veluti punctis, tantã rerum varietatẽ cognoscere possum⁹. Quod nec impossibile dici debet, postquã placuit Deo, & illud impossibile non esse comprobet experientia, vt viginti duabus tantum literis, imo quinq; tantũ sonis a, e, i, o, u, conceptuum omnium humanorum, & rerum omniũ diuinarum & humanarum cognitio exprimi possit, & ex adytis cordis secretiorum cogitationũ haberi certa declaratio possit. Nec iudicare audeo in quo magis Deum admirari & collaudare debeamus, ac cuius maiores ei habeamus gratias, an eius, quòd rationis participes nos fecerit, vel quòd sermone hoc mirabili, & breui sonorum compendio, rationem explicare, eáque proximos iuuare, & suam gloriam & omnipotentiam decantare permiserit: vtriusque certè contemplatio Dei ineffabile beneficiũ nobis insinuat, & Deũ perpetuò venerãdum vt architectum vniuersi docet incomprehensibilem, qui facit mirabilia magna solus, cui laus & honor, gloriaque per æterna secula.

De uiris illustribus, qui de omnibus disputandi artem professi sunt.

CAP. VII.

GEnera igitur quædam veluti locos cõmunes, & elemẽta literarum & vocis, in animis hominum insita, cognita esse oportet ijs, qui ratiocinari volunt & disputare optimè, egent autẽ præceptore vel longo studio, vt possint in his operari emendatè: vt puer nutricis consuetudine, & tempore & industria voces quas inarticulatè pronuntiat natura, articulatè profert & distinguit, sensui accommodat & rebus. Atq; vt Proclus ait, a per ipsam scientiam euadit intellectui similis, secũdum actum, cognoscibile comprehendens, quemadmodum intellectus intelligibile. Videmur enim, sicut per somnium, omnia nosse, eadémque per vigiliam ignorare, vtpote qui per essentiam quidem rationes habemus, & quasi cognitiones earum, hinc accipimus. Secũdum verò actũ quatenus in mediũ producẽdæ sunt nõ habemus. Cæterùm qui antiquis fuerint pro nutricibus atque præceptoribus, in hac bene dicendi arte, qui've præcepta in promptu de omni re respondendi tradiderint, multi numerantur, ne quis

a lib. de anima & dæmo.

quis ex nostra omnia putet prodiisse inuentione. Quorum alij aliis perfectius fœliciusque rem executi sunt. Refert ex prisca & sui temporis schola aliquos Quintilia. [b] Nempe Coracem, de quo & Cicero meminit [c], Tysiam Syculũ, Gorgiã Leontinum æmulum Socratis, Thrasimachum, Calcedonium, Prodicum Chium, quos sequitur Prothagoras Abderites, à quo Euathlus dicitur didicisse artem quam edidit, quamque protulit Hippias Ellius decem millibus denariorum. Post hos Alcidamas Elates, quem Plato Palamedam vocat, itẽ Polycrates, qui scripsit cõtra Socratem orationem. Alterius etiã seculi numerat homines, qui artẽ benè dicendi professi sunt, nempe Theodorum Bizantium, Theodorum Gadareum, Apollonium Molonem, Arcum, Cæcilium, Dionysium Halicarnasseũ, & alios huius ordinis. Qui omnes etsi artem, quã nos profitemur, adepti nõ sint, multum tamen adiumento nobis fuerint, dum præceptis artem dicendi illustrarunt. Nec modum sciendi docuerunt, cùm tamen cognitũm magnificè proferre scirẽt. Nec omnibus contigit quod Gorgiæ, Prodico, & Protagoræ: Gorgias namque Leontinus Empedoclis discipulus rhetor percelebris, & eximij Isocratis preceptor, pri-

b lib. 3. instit. oratoria cap. 1.
c lib. 1. de oratore. Et in Bruto.

mus in conuentu poſcere qua de re quiſque audire vellet, auſus eſt. Ideo & ob ſingularem eius eruditionem, primùm ſtatua illi ex ſolido auro in templo Apollinis Delphico appoſita eſt, ſcribit Valer. Maximus, d & Plato, e & Cicero, f qui & annotat ſuo tempore plures eadem factitaſſe. Quod & repetit alibi, g narrátque ſimili artificio præditos, Prodichum, Chium, Thraſimacum, Chalcedonium, Prothagorámque Abderitam. Non caruit tamẽ inuidis Gorgias, nam & Plato ipſe, h & Ariſtoteles i exiſtimarant neſcio quo genio, quæ erant illius eſſe ſophyſtica, quemadmodum & quæ ante hunc tradiderant Tyſias, Thraſimachus, & Theodorus, in arte dicendi excellentes, & dicam illum nimis inuidè notatum, cùm putarent eum artem dicendi, cæteris præponere artibus, quarum illi amore detinebantur: vt apertè licet iudicare ex Platone, k dùm Protharcus accuſat Gorgiam tacitè, quòd artẽ dicendi cæteris præponeret: Cùm tamen Gorgias nõ artem dicendi ſolam calleret, ſed noſſet & alias, quod de re quaque propoſita facta reſponſio, teſtatur. Atque ipſe Plato l præſtantiſſimum in arte dicendi, & pariter in republ. adminiſtranda eximium Gorgiam, dixit. fuiſſeq; Prodicum, & ante

d li.8.c.fi.
e in Gorgia.
f lib.2. de finib.bono. in princ. & 1 de orat.
g In 3. de orat.
h In Gorgia.
i In fine li. 2. Elench.
k lib. 10. ſiue in Philebo, vel de ſummo bono.
l lib 11. qui inſcribitur Hippias maior ſiue de pulchro.

& ante omnes Protagoram,qui plus argen ti ex arte sua, quàm quilibet artifex ex sua arte cumulassent. Et Pausanias antiquitatis diligens obseruator m testatur Gorgiam Leontinum patre Carmantide natum, primum neglectam adhuc dicendi ex arte rationem excitasse, & ab hominum obliuione vindicasse, & fuisse collegã Tisiæ in legatione ad Athenienses,sed Tysia prçstantiorem.Et Cicero n mirabilem illius artem exprimit in dicendo,& rerum,scientiarũq; copiã ei adfuisse demonstrat,dum ait,eum paria paribus adiuncta & similiter definita protulisse,itémq; contrariis cõtraria relata, quæ sua sponte, etiam si id non agas,caderent plerunque numerosè, primum inuenisse.in quib⁹ verbis,paucis nostra ferè ars tota concluditur. Quare & Max.Tyrius o cum apparatu tribuit Prodico elegantiam, Hippiæ vaniloquẽtiam,Thrasimacho violentiam,sed Gorgiæ soli rhetoricem.Admirandus certè posteris suis Græcis Gorgias, sed magis inter omnes Salomon,qui disputauit de lignis à cedro quæ est in Libano, vsque ad hysopum quæ egreditur de pariete, de quadrupedibus bestiis terræ, volucribus, reptilibus, & aquatilibus.Superior & filiis Mol qui & illud fecerunt, vt narrat sacra pagina, p & Iosephus. q

m lib. 6. vel posteriore Eliacorum.

n In Oratore.

o Sermo.7

p vt scribitur 3 Reg. ca.4.versi.

q lib. 8.antiq.c.2.

Legimus etiã Indorum philoſophos gymnoſophiſtas, ſe iactaſſe omnia noſſe, & de omnibus interrogatos reſpondere ſolitos, quódque planè ſe noſſent, quod eſt ſumma totius notionis, de quibus & ita ſcribit Philoſtratus,[r] erat & σὐσαρίων τὰ πάντα ἐπιστάμενος, Suſarion omnia ſciens, vt ſcribit Libanius Baſilio Magno.[s] Et hi verè mirabiles viri, ſi modo vera ſint quæ de illis traduntur. Cęterùm nulla ars, ſimilia his quæ poterant operandi, tradita eſt nobis, ſaltem, quod ad meam ætatem & noſtras peruenerit manus. Vnus tamen, vt puto, Dei ſpiritu illuſtris inuentus à nobis, non ex ſupradictorũ ordine, ſed illis minimè inuentione inferior, qui artem quandã meditatus eſt, qua omnia poſſent diſputari & contineri. Is fuit Raymundus Lulius, qui tamen puritati ſermonis non ſtuduit, ſed qui noſtræ artis fundamenta geſſit, & in quem plures ediderunt commentaria, vt Lupetus, Lauineta, vt Henricus Cornel. Agrippa, quorum ſinguli quædam propria addiderunt. Fuerunt & alij quamplurimi, qui artem potius nouerint eximiè Lulij, quàm commentariis illuſtrauerint, quíque eius vſus admirabiles ſe præſtiterunt: & quod magis admirandum, ferè impuberes hac arte freti, de omnibus rebus diſſeruerunt.

r li.3. de vita Apollo. c.6.

s vt legitur in episto. Baſi. Magni epiſt. 162.

runt,[t] & hac arte pauciſſimis menſibus in viros doctiſſimos euaſerunt. Inter quos referunt Petrum Daguinum Mediatum, & Iacobum Tanuarium viros, vt ait Agrippa, tota Italia celebratos, quorum prior cùm anno trigeſimo ſeptimo ætatis, vix prima hauſiſſet litterarum elementa, ſex dumtaxat menſibus huic artificio incumbens, omnibus doctiſſimis viris miraculo eſt habitus: Alter autem cùm ſeptem peregiſſet luſtra, à litteris penitus alienus, tãtum hac arte profecit, vt ſicut ex eius ſcriptis apparet, nulli doctorum hominum ſit poſtponendus. Addit his eximios fuiſſe eadem arte factos Ferdinandum Cordubam Hiſpanum, Iacobum Fabrum Stapulenſem, Carolum Bouilium, Petrum & Iacobum cognomine Canterios Germanos Friſones, cum vnica ſorore pueros decennes, in omni diſciplinæ genere diſſerentes. Poſſemus his addere Picum Mirandulanum, & Politianum, vterque enim, neſcio num per hanc artem diſputare ſe poſſe de omnibus pollicebatur. Sciendum tamen eſt antiquos Hebræos artem ſimilem inuentricem rationum, imo naturarum, excogitaſſe illa præſtantiorem, quã concludunt Caballiſtæ per quinquaginta portas lucis, ſiue intelligentiæ, quas iterum

t vt refert Agrippa ĩ epiſto. cõment. in Lulium.

examinant per triginta duas semitas sapiētiæ, vt vocant, & per tres midoth, id est, tres proprietates, vt suo loco docebimus. Illa namque Hebræorum dogmata & quæ vocant de sublimibus, nobis maximè viam ad altiora præpararunt.

Cur tantopere rerum cognitione homo delectetur. CAP. VIII.

REddamus nunc rationes cur homini sciendi & cognoscendi cupiditas & potentia, à Deo indita fuerit: cur & facultas de omnibus inquirendi & ratiocinandi, eáque ei soli, & non reliquis animalibus, concessa: & quare vita hæc cognoscendi auida nunquam satietur, vt plerique iam alterum pedem in fouea tenentes, adhuc discere non quiescant. Multiplex autem rei huius causa reddi potest, & prior erit ipsius hominis natura, de qua iam fusè diximus. Nam, vt ait Cic. [a] natura suis omnino expleri partibus vult & desiderat, atque ideo potentia corporalis ab ægritudine liberata, vel in iuuenili pueri ætate, suis omnibus viribus, incrementis naturalibus ac corporeis vacat. Sic animi partes, quarum est aspectus illustrior, quæ ve quò

[a] lib. de finibus 5.

ſunt illuſtriores, eò dant clariora indicia naturæ. Tantus autem innatus in nobis cognitionis & ſcientiæ amor, vt nemo dubitare poſſit, quin ad eam hominum natura nullo vel emolumento rapiatur. Nónne videmus, vt pueri, ne verberibus quidem à contemplandis rebus perquirendíſque deterreantur? aut pulſi requirant, & aliquid ſcire ſe gaudeant? Vt aliis narrare geſtiant, vt pompa, ludis, atque eiuſmodi ſpectaculis teneantur? ob eámque rem vel ſitim vel famem perferant. Et eos qui ingenuis ſtudiis atque artibus delectantur, nónne videmus nec valetudinis, vel rei familiaris habere rationem, omnia perpeti ipſa cognitione, & ſcientia captos, & cum maximis curis & laboribus compenſare eam quam ex diſcendo ceperint voluptatem? vidémus & homines omnes paſſim, fœminas quoque, ruſticos, pueróſque nouarum rerum eſſe cupidos, vt habeant quo perficiant ſciendi auiditatem. Nónne opifices, & infimæ ſortis homines, quorum in gerendis rebus nullus vſus, delectantur hiſtoria? maximeque eos videre poſſumus res geſtas audire & legere velle, qui à ſpe gerendi ſunt exules etiam ſenectute. Et cùm ſciẽdi perfectio naturalis ſit, ad eam veluti ad finem ſuum, tendit animus, neque quie-

 ſcere

ſcere poteſt, donec ad Dei cognitionē, vbi omnis vera cognitio & perfectio, peruenerit. Semper enim natura finem ſuum inquirit, & proſequitur, vt ait Ariſt. [b] Quò fit vt mens perpetuò pergradus, ſed inſenſibilis, altiora quàm prius ſcrutetur, vt tamen ſe aliquid profeciſſe nō agnoſcat, donec profecerit, veluti cognoſcimus ſegetes & plantas creuiſſe, creſcere autem nunquam videmus. Accidit autē perfectio animi ex doctrina, natura, vſu, & exercitatione, & vt ait Manilius, [c]

b lib 1. de gener. animal. cap. 1.

c lib. 1.

Per varios vſus artem experientia fecit,
exemplo monſtrante viam.

Et Terentius [d]:

d In Adelphis actus Scena. 4. ver. 1.

Nunquam ita quiſquam benè ſubducta ratione ad vitam fuit,
Quin res, ætas, vſus, ſemp aliquid apportet noui,
Aliquid moueat, vt illa quæ te ſcire credas, neſcias,
Et quæ tibi putaueris prima, in experiendo repudies.

Augeturque voluptas cognoſcēdi ipſa cognitione, ſicuti deſidia nutritur ignorantia, & ignoti nulla eſt libido, & qui minimorum cognitione delectatus capitur aliqua voluptate, idē veluti gradu expedito ad maiora conſcendit. Et quia Dei mirabilia & magna ſunt opera, atq; ſapiētiæ plena noua ſemper hauriendo, veluti vndam ſuper-

perueniente vnda, semper noua voluptatis additione reficitur & nutritur anima: vtque succedente nouo & maiori pabulo, ignis fit maior & flamma ardentior: sic mens magis ac magis delectatur, superueniente cognitione qua excellere cęteris iusta ratione se putat, & ardentior ad maiora conuolat, pinguiorque, robustior & viuacior scientia fit: vnde & fœlices illi qui Deum sciunt & norunt, rerum omniũ consummatam scientiam, fœliciores qui perpetua illius contemplatione fruuntur. Sæpe ab Aristotele, & Theophrasto, inquit Cicero, [e] est laudata per se rerum sciẽtia. Vnde & Herillus scientiam, summum bonum esse defendit, qui quanquam ad summum scientia dirigat quæ optima, in eo tamen nõ rectè sentit, cùm sciẽtia possit esse sine virtute, & scientia cum virtute sit sapientia. vt hanc meritò opinionem philosophorum pluribus improbarit Lactantius Firmia.[f] Et dictus attamen

Fælix, qui potuit rerum cognoscere causas.

Et apud Ouid. [g].

Fælices animæ, quibus hęc cognoscere primũ,
Inq; domos superas scandere cura fuit.

Quare Isocrates [h] admonet, multas disciplinas, multis diuitiis præstantiores: puta, si quidẽ quòd pecuniæ celeriter transeunt, di-

sciplinæ

[e] 5. de finibus.

[f] lib. 3. vel de falsa sapiẽtia c. 8.

[g] 1. fasto. vers.

[h] In orat. 1. siue in Parænesi ad dæmon.

ſciplinæ verò in æterna ſecula durauit. Sapientia namque quæ inde acquiritur, immortalis eſt poſſeſſio. Cecinit & Virg. i

In Aethna verſi. 269.

Implendus ſibi quiſque bonis eſt artibus, illæ
Sunt animi fruges, hæc rerum maxima merces
Scire quid occulto naturæ terra coërcet,
Nullum fallere opus, &c.

Adde ſecũdo vtilitatem, & fructũ quem homo ex ſcientia decerpit, tum ad tutandá ſalutem corporis, tum ad animæ robur. ô quot voluptates, qualeſ've commoditates hinc oriuntur, vt verè k dixerit Lucretius:

k lib. 2. in princip.

Suaue, mari magno, turbantibus æquora ventis,
E terra magnum alterius ſpectare laborem.
Non quia vexari quẽquã eſt iucunda voluptas,
Sed quibus ipſe malis careas, quia cernere ſuaue eſt.
Suaue etiam belli diſcrimina magna tueri,
Per campos inſtructa tui ſine parte pericli.
Sed nihil dulcius eſt bene quàm munita tenere
Edita doctrina ſapientum templa ſerena:
Deſpicere vndè queas alios paſſimq; videre
Errare, atque viam palantis quærere vitæ. &c.

Vis vtilitatem ſcientiæ facilè dignoſcere, &, vt ita dicam, palpare? conſidera effectus, quibus egeamus quæ res nobis ſint adiumento & accommodæ. Et in primis mundum vniuerſum propter hominum vtilitatem creatum, & hominem propter Deum, vt ſcribit Cicero. l Vſum auté quomodo

l 2. de nat. Deo.

modo tibi parabis, nisi res cognoueris, nisi vtilitates, naturas, tempora, causas scias, nisi quæ fugienda quæ eligẽda sint, in tanta varietate didiceris? Frustra enim vel perperã esse nõ possunt, quæ homini destinata tantùm sunt, quæ eius gratia ex nihilo facta, quæ tanta & mirabili prouidẽtia in suo ordine perseuerant. Ad singula descende & ex partibus consideratis vniuersa tibi consecrata videbis. Nónne elemẽta nostri causa, ignis ad coquẽdum vel calefaciendũ, ad vrendum, ad illuminandùm? aër nonne ad respirationem, & spiritus temperamentũ: aqua ad potum, nauigationem, nutricationem, & productionem piscium: terra pro solio & nutrice alimẽtorum? Transi ad cõposita ab his, ad plantas, arbores, ex quibus fructuum alimenta, & medicata: considera animalia, etiam venenata, nocentia, & fera, quale inde commodũ accedit homini, vel vt suam ipse naturam metu illorũ, ob peccatum pauidam agnoscat, & ad Deum conuertatur, vel vt aliquod pharmacũ salubre, vt ex vipera, vel exemplum diligentiæ, vt ex formica, agnoscat: Considera rotationẽ cæli, stellarum, solis & lunæ commoda in aratione, satione, in temporum signis, in rerum productione, maturatione, collectione: Considera ipsos Angelos, qui omnes

sunt,

m ad Hebræos.1. ſunt, vt ait Paulus, [m] adminiſtratorij ſpiritus, in miniſterium miſſi eorum qui accipiunt ſalutem. Quid vltra ſermonẽ protraho? conſidera Deum ipſum, qui propter nos homines & propter noſtram ſalutem deſcendit de cælis, & filij perſona carnem noſtram aſſumpſit, verbúmque caro factum eſt, vt verè poſſimus dicere ob tantum beneficium cum Pindaro, [n]

n Nemeorum ode 6. ſtrophe 1. ver.1.

ἓν ἀνδρῶν, ἓν θεῶν γενὸς, ἐκ
μιᾶς δὲ πνέομεν
ματρὸς· ἀμφότεροι.
διείργει δὲ πᾶσα κεκριμένα
δύναμις: ὡς τὸ μὲν, οὐδὲν,
ὁ δὲ χάλκεος ἀσφαλὲς αἰὲν ἕδος
μένει οὐρανὸς. ἀλλά τι προσφέρομεν
ἔμπαν, ἢ μέγαν νόον, ἤ-
τοι φύσιν, ἀθανάτοις.
καί περ ἐφαμερίαν
οὐκ εἰδότες οὐδὲ μετὰ
νυκτὰς, ἄμμε πότμος ἄντι-
ν' ἔγραψε δραμεῖν ποτὶ στάθμαν.

Id eſt,

Vnũ hominum, vnum Deorũ genus, ex
vna autem ſpiramus
matre vtrique.
ſed diſcriminat omnia ſeparata vis

et potentia, respectu enim generis Dei
nihil nos
ille autem immobilis semper sedes
est æreum cælum, sed & in
aliquo similes sumus, vel per
magnam mentem, vel per naturã immortalibus quamuis ignoremus
qua die vel nocte ad vitæ nostræ summã,
quam definiuit diuina prouidentia
nobis currendum sit.

Ideo etiã cùm vtilitati & saluti destinata fuissent à Deo homini, illum ipsum postremò Deus creauit, tanquam necessaria illi ante præmittens, more principum, qui antequam ciuitatem ingrediantur aliquam eo iubent prius parare quæ ad cõmeatum necessaria sunt, vt & docet D. Chrisostomus. s

s homila 8. in Genes. Tomo 1.

Rursum à dignitate luminis alia ratio.

CAP. IX.

EST & tertio loco, quæ dignitatem homini adferat scientia, quemadmodum ignorantia ad eius ignominiam & dedecus facit: hominis dignitas, inquit D. Chrisostomus, a quòd animam acceperit, quòd artes inuenit, quòd ad imaginem Dei factus,

a super Psal. 48. Tomo 3.

ctus, quòd prǽsit omnibus in mundo. Item artes inuenire quòd; ex scientia & notitia, & ratione qua cum Deo est homini societas, vt idem Cic. ait. b

b 1. de legibus.

c lib. 4.

Describit & Manilius: c

An quoque genitos nisi cælo credere fas est
Esse homines? proiecta iacent animalia cuncta
In terra, vel mersa vadis, vel aëre pendent,
Omnibus vna quies, venter sensusq; per artus.
Et quia consilium non est & lingua remissa
Vnus & inspectus rerum, viresque loquendi,
Ingeniumque capax, varias educit in artes
Hic partus qui cuncta regit, secessit in orbem,
Et domuit terram ad fruges, animalia cæpit,
Imposuitq; viam ponto: stetit vnus in arce
Erectus capite, victorque ad sydera mittit
Sydereos oculos, propiusque aspectat olympũ,
Inquiritque Iouem, &c.

d in Aethna, versu 220.

Et Virgilius: d

Immensus labor est, sed fertilis idem.
Digna laborantis respondent præmia curis.
Non oculis solum pecudum miranda fuere
More: nec effusis in humum graue pascere corpus:
Nosse fidem rebus, dubiásque exquirere causas
Sacra perurgentem, capitíque attollere cælũ
Scire quot & quæ sint, cur magno talia mundo
Principia, occasus metuunt, ad secula pergunt,
Et firma æterno religata est machina mundo.
Solis scire modum, & quanto minor orbita lunæ est,

Cur

Cur illi breuior: cur isti peruolet orbis
Annuus, ille monet: quæ certo sydera currant
Ordine, quæve sua careant incondita cura, &c.

Vincimus certè hac cognitione & intelligentia genus omne mutorum, cùm reliqua nobis communia cum illís sint, vt latè demonstrat Arnobius. e Atque hæc propria natura hominum cognoscendi & intelligendi oritur ex vna proprietate illarum trium, quæ in anima exprimunt imaginem Dei. tres enim מידות midoth, id est proprietates & potentias, Hebræi secrétiores ponunt in homine, secundum quas factus est ad imaginem אלהים eloin, id est trinitatis: nempe, vt anteà diximus, memoriam, intelligentiam, voluntatem. Ex memoria singulorum formatur intelligentia, quia memoria est notitiam apud se habere. Intelligentia autem & notitia extendente se & accipiente id quod verum est in ratione boni & conuenientis, statim ex memoria & intelligentia, formatur appetitus, qui est voluntas. Porrò sicuti ex memoria formatur intelligentia, sic ex patre in diuinis generatur filius: & quemadmodum ex memoria & intelligentia extensis, & quasi spirantibus, bonum formatur, voluntas: sic ex patre & filio, tanquam ex vno spirandi principio, spiratur bonum quod est

e lib. 2. cōtra gētes.

f lib. 2. in Iudæos c. 8. Spiritus sanctus. Et ita notat Galatinus, f & diuus Bernard. g & Beatus Ambrosius, h Per memoriam, inquit, patri Deo similes sumus, per intelligentiam, filio: intelligentiæ enim tribuimus omne quod verum cogitando inuenimus, & quod etiam memoriæ commendamus: per voluntatem spiritui sancto quia ex voluntate amor dilectióque. Et per Spiritum sanctum charitas diffusa est in cordibus nostris, vt scribit Paulus. i Intelligentia & notitia in hominis itaque imagine insigne maximum. Quanquam nō ignorem etiam imaginem Dei in homine ad alia posse extendi, quæ homini insunt, & in quibus homo Dei quādam profert in seipso præstantem dignitatem similitudine, quam explicant Rabini in vaïtzra Rabba. k Nempe quòd sicut anima replet & regit corpus: ita Deus mundum. Et sicut anima est vna in corpore: ita Deus vnus in mundo: Et quemadmodum anima nec manducat nec bibit, sic nec Deus: & vt anima videt & non videtur, ita & Deus omnia conspicit & non videtur. Quos sequuti Catholici interpretes ferè omnes, & potissimum D. Ambrosius, l similitudo, inquit, Dei in anima hominis creati ad imaginem Dei est etiam, quod sicut Deus est vbique semper totus, omnia viui

g lib. medit. ī prin.
h li. de dignit. humanæ conditionis c. 2.
i ad Rom. c. 5. vers.
k super c. 4. Leuit.
l dicta lib. 2. de dign. hominis. c.

viuificans, mouens, & gubernans: sic anima in suo corpore, vbique tota viget, viuificat illud mouet & gubernat. Sed & D. Athanasius, [m] aliam Dei in homine imaginem commemorat esse, nēpe quod sicut Deus rex omnium est, ita & homo eorum quæ in terra sunt rex sit constitutus, & ad similitudinem Dei, id est, vt quemadmodum Deus bonus, misericors, iustus, longanimis, & talis sit homo imitatione. Ita & D. Chrisostomus.[n] Est autem differentia imaginis & similitudinis Dei. Imago namque in interiori homine, imago in æternitate: similitudo autem in moribus, vt ait Albinus quondam præceptor Caroli Magni.[o] Quòd magna itaque prudentia & scientia egeant homines ad conseruandam dignitatem hanc, & ad agendas Deo gratias, nemo ignorat, quam & Deus cum consilij quadam specie, vt ostenderet eius dignitatem & excellentiam fecit, dum dixit, faciamus hominem ad imaginem &c. cùm tamen reliqua creauerit nudo & simplici iussu, per fiat.: vt legimus in mundi Genesi, [p] nulla vel adhibita diligentia, existimans hominis creationem proprium, & manibus suis adorandis solum dignum opus, vt doctè Græcus, & disertus author tradit Theophilus Theologus, [q] & Iuni-

m lib. de diuer. quæstio. quæst. 8.

n Tomo 1. homilia 8. & 21. in Gene.

o li. quæst. in Genes.

p Genes. 1.

q li. 2. cōtra Autolicum.

lius episcopus Africanus, [r] consilium ante auocatum trinitatis in illo faciamus, inquit, Deus, hominem, rursúmque alia ad opus ordinata: accepit, inquit Deus, de puluere, insufflauit post, ô mysteria recondita, quæ hominis indicant dignitatem? De qua videndus D. August. [s] D. Chrisostomus, [t] D. Basilius, [v] vt certè qui ignorantiam consectantur, & splendorem tantæ præstantiæ non exhibent, potius pecudis formam, quàm hominis ostendant. Cùm scientia sit, vt ait Maxi. Tyrius, [x] flos quidam fructúsque maturus ex animi semine: ignorantia autem istius seminis cessatio: imo vt ait D. Marcus, [y] πάντων τῶν κακῶν προηγεῖται ἡ ἄγνοια, δευτέρα δὲ αὐτῆς ἐστὶν ἡ ἀπιστία. Et rursus, ἄγνοια ἀντιλέγειν πρὸς τὰ ὠφέλημα παρασκευάζει καὶ θρασυνομένη αὔξει τῆς κακίας, id est, Omnium malorum dux est ignorantia: secunda post eam infidelitas. Et ignorantia causa est cur vtilibus contradicimus, quæ si comitem habet superbiã, auget malum. Et Iesaias, [z] væ qui dicitis bonum malum, & malum bonum ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras: propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam, & nobiles eius interierunt famæ, & multitudo eius siti exaruit: propterea dilatauit infernus animam

r in cõmẽta. in Gen.
s Tomo 4. in fine 6 li. exameron c. 1. & lib. 22. de ciuitate Dei c. 1.
t homilia 11. in Gen Tomo 1.
v homilia 11. exameron.
x sermo. 28.
y li. περὶ νόμου πνευματικοῦ de lege spiritali.
z cap. 5.

 258

mam suam & aperuit os suum absque vllo termino, & descenderunt populus eius, & fortes eius, & sublimes,&c. Quæ & ponuntur à Gratiano alibi. [a] Et si quis acutius etiam omnia cōsideret, facile sine vlla rationis probatione, & sola rei demōstratione compulsus, fatebitur ingenuè, summum malorum esse ignorantiam gradū in omni vitæ genere.nā istius malo sequimur aduersa, repellimus vtilia, obnoxia tentamus,fugimus meliora, otio, in dedecore, pædore putrescimus,dū quid prosit ad promouendum gradum ad altiora ignoramus. Et dum scientiam, vtilium saltem abhorremus,hominis dignitatem non solū à nobis abiicimus,sed etiam viliores cunctis rebus etiam inanimatis reddimur. Ea namq; singula,sibi conuenientia norunt, & quadam sympathia iungi his omni studio tentāt,& aduersātia naturali antipatia fugiētes, velu ti sciēter auersantur:neq; animalia vel plātæ alimentū aliud cōueniēs suę naturæ,natura ipsa admonita depascuntur. Et Menāder, [b] huiusmodi homines ignorātiæ mancipes, nec viuere censebat.verba eius sunt:

a in cano.si quis hominē & cano. væ qui dicitis 11. q. 1.

b apud Stobæum.

τυφλὸν τὶ ἀνοητὸν εἶναι μοι δοκεῖ,
ὃν ζῶσιν οἱ τὶ μὴ συνιέντες σοφόν. id est,

Cæcū mihi videtur id esse quod nō cognoscit,
Nec viuunt hi,qui vt expedit non intelligunt.

Et forsan id voluit D. Chrisostomus, cùm [c] scribit hominem eum qui se iugo ignorantiæ submiserit, deteriorem bruto esse. Nam vt idē alibi, [d] dedit nobis intellectū Deus, vt ignorantiam fugemus ex mentibus, vt rectum teneamus, iustúmq; rerum iudiciū, atque ad alia huiusmodi dirigamur, & cōtra diuersarum impugnationem varios incursus, hoc quasi scuto vsi, ac lumine, maneamus innocui atq; muniti. Atque imminet vitium ingratitudini proximum, si cōcessam à Deo cognoscendi facilitatē, reiiciamus vt inutilem. Suo enim quisq; vitio ignorat, vt ait Tertullia. [e] Estque morbus hic, non necessitatis, sed deprauatæ ac corruptæ voluntatis, qui viam parat lubricam & omni ex parte ad mala declinantem, nō minus ac si quis cineribus incedat dolosis, in recessu ignem ardentem continentibus. Neque vsq; adeò ignorātia sterilis est, quin nō odibilem fructum & infœlicem pariat, vt scribit Ioan. Salesberiensis, [f] & Cicero, [g] ignorationem semper vitiosam esse ait rebus in omnibus, & contra scientiam & notitiam, virtutē. Atq; secundū Arist. [h] omnis prauus ignorat quę agere oportet, & à quibus est abstinēdū, & ob huiuscemodi errorē, iniusti homines malíq; omnino fiūt. His accedat Plato, qui [i] ignorātiam definit esse demen

c in homilia in Psal. 48. Tomo 1.
d Tomo 2. homil. 21. in Math.
e Tomo 2. lib. de virginib. velan.
f lib. 3. Polycrat. c. 1.
g li. 3. de finib. bono. vel malo. circa finē.
h li. 3. Ethi. ad Nicoma. c. 1.
i lib. 15. in Sophista vel de ente.

dementiã animæ quandã, quæ dum ad veritatẽ nititur, intelligẽtia ipsa præuaricatur: & duo malorũ genera cõstituit, vnũ quod communiter improbitas nominatur, animi proculdubio morbus: Aliud ignorãtiã quæ propriè animæ est turpido, aduersus quam alexapharmacũ solùmodo præstat doctrina, & idem [k] malũ & stoliditatẽ dicit ignorantiam, interdũ ridiculam, cùm illa est imbecillis: interdũ terribilem & odiosam, cùm illa est valida: siue sit in bonis vel externis, siue animi siue corporis. Et eo magis illa ignorantia grauior, quò crassior & nocentior est: veluti quando scientię vel opinioni vel rationi, quæ natura dominatur, animus aduersatur, vt idem Plat. tradit. [l] Quod & Horatius [m] expressit,

-Sed quod magis ad nos
Pertinet, & nescire malum est.

Neq; existimemus ignorãtiæ delictũ leuis esse põderis, cũ quis scire possit & cõtẽnit nosse. Tale nãq; est, vt expiatione & hostia egeat, cuius oblatione Deus optimus placandus sit. [n] Cui iniuria per peccatũ graue irrogatur, quod contemptu tanti beneficij, quo nos animi ratiocinatione & lege pectoribus nostris inscripta donauit, ab illo munere cognitionis & à cura sciendi vacui simus. Et refert etiam D. Paulus [o]

k li. 10 siue in Philebo vel de summo bono.

l li. 3. siue dial. 3. de legib.

m li. 2. saty ra. 6.

n Leuit. c. 4. & Num. c. 15. b. ver. 30. & seq.

o ad Hebræos c. 5. b. ver. 7.

In secundo tabernaculo templi, semel in anno introisse, solum Pontificem, non sine sanguine quem offerret pro sua & populi ignorantia. Dauid quoque p Deum deprecabatur ne ignorantias suas in memoriam reuocaret. Et Salomõ in oratione sua, q inter cætera quæ à Deo efflagitat, illud adiecit, Ne crescant domine ignorantiæ meæ, & multiplicentur delicta mea, & peccata mea abundent, & cadam in conspectũ aduersariorum meorum. ita certe opprobrio dignum ignorare, & maioris notæ exprobratio voluntariè & cum culpa ignorare. Sic enim propheta regius describens iniqui malitiam insignem, testatur, r Verba oris eius, inquit, iniquitas & dolus: noluit intelligere vt benè ageret. Neque his relinqui spem veniæ, vel eam difficulter assequi qui veluti voluntariè peccantes, voluntariè ignorauerũt, cõstare potest ex Paul. s εἰ τις ἀγνοεῖ, ἀγνοείτω, si quis ignoret, ignoretur. Patent namque viæ multæ discendi, & cognoscendi, quæ quidem contemptæ eximiam arguunt ignorantium culpam. Nec rectè dici potest, inquit Augustinus, t Si nescit homo non peccat: sunt enim peccata ignorantium, quamuis minora quàm scientium. Et si cum eodem D. Aurel. Augustino v loquamur, nulla ignorantia damnatione

p psal. 24. b.

q quæ refertur Eccle. ca. 21. l. versic. 3.

s Psal. 35 vers. 3.

a cap. 14 circa finẽ prioris ad Corinth.

t lib. de adult. coniug.

v episto. 105. scripta ad Sixtum Rom pontif.

tione immunis eſt,ac per hoc inexcuſabilis eſt omnis,qui ex ea peccat, vel reatu originis,vel additamento etiam propriæ voluntatis, ſiue qui nouit, ſiue qui ignorat, ſiue qui iudicat, ſiue qui non iudicat: Quia & ipſa ignorantia in eis qui intelligere noluerunt, ſine dubitatione peccatum eſt: In eis autem qui intelligere non potuerunt, pœna peccati. Ergo in vtriſque non eſt iuſta excuſatio,ſed iuſta damnatio. Et ſi quis tã alienus à ratione ſit, vt hominis naturã ad ſciẽdum & cognoſcendum, à Deo optimo maximóque creatam non agnoſcat,audiat ſaltem Ethnicorum prudentum authoritatem,qui examinatis naturæ ſimplicis ponderibus,ignorantiam & iuſtitiam iuris ſui, nocere cuique ignoranti dixerunt,vt Paul. Iuriſcon.ſcribit.[x] Quin & facti ignorantiã ſi illa reſupina ſit,non eſſe ferendam voluerunt,quamquam ſcrupuloſa eius inquiſitio non exigatur. Scientia enim hoc modo æſtimãda eſt, vt neq; aut negligentia craſſa, aut nimia ſecuritas ſatis excuſata ſit;neque delatoria curioſitas exigatur, vt ſcribit Vlpia.[y] Atque in delictis,ignorantia etiã ſanctionis vetãtis commiſſis,nuncio vindictæ locum ſibi vindicat: vt ſcribit Papinian.[z] Tum quòd naturaliter quiſque ſatis ſuperque moueatur de rectitudine & ratione viuendi,

x in l.1. & l.regula l. 9. Marc. in l.2. de iur. & fac.ignoran.lib.22. Pand.tit.6 cum ſimil. iuribus ibi à gloſſa notatis.

y in l. nec ſupina l.6. eod.tit. de iur. & fact. ignor.

z in l.1.de legib.lib.1 Pand.tit.3.

uendi, tum quia leges omnib⁹ cognitę esse debent l. leges sacratissimæ l. leges vt generales C. de legibus lib. 1.

Scientiam nobis subministrare etiam, conscientiam. CAP. X.

CErimus etiam continuò innatum nobiscum pædagogum, qui nos ad scientiæ notitiam peruigili stimulo accendit etiam inuitos, & naturaliter, is est conscientia, quæ, vt verè aureus Chrisostomus scribit, [a] incorruptus iudex, cùm aduersus hominem insurgit, clamat, accusat, & ostēdit, & quasi ante oculos scribit peccatorū magnitudinem: eamque ob rem misericors Deus principio, cùm formaret hominem, conscientiam illi indidit, accusatricē perpetuam, quæ decipi & deceptionem ferre posset nunquam. Et licet quis admisso peccato, perpetratóq; aliquo facinore illicito, omnes homines celet, illa tamen accusatio non latet: Nam hanc intrinsecus habentes, vbicunque sumus circumferimus. ipsa nos circuit, obturbat, laniat, flagellat, nunquam quiescit, sed & domi, & in foro, & in tēplis, & in mensa, & dormientes, & surgentes adoritur, rationem delictorum exigit, óbq; oculos

[a] Tomo 1. homil. 17. in Genes.

oculos proponit, & delictorum grauitatẽ, & subsecuturam pœnam. Et rursus idem, [b] loquens de exomologesi Lamech, qui occidit Caim, Misericors, inquit, Deus conscientiam eiusmodi accusatorem assistere voluit, vt nunquam soli relinquamur, sed ille nobis indesinenter cõgrediatur, clamet, & pœnam exigat delictorum. hocque satis per se apparet. Scortator enim vel adulter, & qui aliud tale quippiam admisit, quod omnes præter conscios latere queat, nũquã tamen sic in solitudine versatur, quin comitatus illo accusatore suspicionibus non abundet, vmbras non extrepidet & omnibus patere non credat tum consciis, & iis qui non sunt: perpetua in animo eius, furit tempestas, reciprocantes eum agitant & contrarij fluctus, non somnus & suauis, sed terribilis & formidine plenus: non cibus probè quantumuis conditus voluptatem præbet, amicorum colloquia, non musica, non aurum, non vxor, non liberi, non reliqua id genus: sed quasi carnificem circungestaret se lancinantem vel flagellantem continuò, ita post admissum facinus obambulat nullo conscio, intolerabiles luẽs pœnas, iudex sui factus, & accusator. Exempla duo retulisse sufficiet principum Romanorum, qui cùm fastigiũ imperij orbis

[b] eod. tomo 1. hom. 20. in Genesin.

ferè

ferè totius tenerent, nec legibus superioris constringerentur ob quas terreri possent, eâ tamen conscientia accusatrice, legẽ Dei altissimi & naturæ se offendisse. sed serò cognouerunt; & qui reuocantem à male agendo conscientiam, non fuerant secuti, eâdem vindicantẽ acerrima iurisdictione, velut furiis diris & Erynnibus, iam viui agitati horribili pauore experti sunt. Horũ vnus insignis crudelitate Nero postquam Agrippinam matrem interfecit, nocturno tempore, tanto metu conturbabatur, vt de lecto repentè prosiliret, & interdiu eum perterrefaciebant tibicines auditi, quo in loco Agrippinæ ossa sepulta erant. Quamobrem aliò migrabat: cumque ibi idipsum accideret, perterritus aliò proficiscebatur. Et paulò post, morte iam illius ianuas pulsante, exorto tanto ac valido terræmotu, vt terra concussari visa, vt animæ hominum ab eo interfectorum insultare putarentur. tunc fugiens omnia perhorrescebat: si catulus paululum latraret, aut caneret gallina, aut si virgultũ aut ramus arboris moueretur, grauiter conturbabatur ex causis quibus quiescere non poterat, vt scribit Xiphilinus ex Dion. Cassio.[c] Alius Antonius Caracalla, ita conscientia criminum patratorum, & patricidij torquebatur, vt videretur

c in vita Neronis.

retur agitari à patre & fratre gladiis nudis & districtis ab his gestatis, vt scribit idem Xiphilinus.[d] Sic & aliis impiis malorum conscientia pœna est: bonis autem & iustis conscientia nihil sibi cōscia, gloria, vt scribit D. Ambros.[e] Nec vllum virtuti maius theatrum, vt dicebat Cicero.[f] Sicuti enim theatrum quæ ibi imponuntur liquidò manifestat: sic & conscientia, quæ & bona & mala veluti in theatro exposita, aperta manifestat. Nā vt testatur D. Mar. Heremita,[g] φυσικὴ βίβλος ἐστὶ συνείδησις ὁ ἐμπράκτως ἀναγιγνώσκων αὐτὴν, λαμβάνει πεῖραν θείας ἀντιλήψεως, id est, naturalis liber est conscientia, hanc quicunque strenuè & diligenter legerit, diuini auxilij haud dubiè capiet experientiam. Addendus est huic Thalassius monachus,[h] magistra, inquit, vera conscientia est, quam si quis consultauerit, absque scrupuli offendiculo permanet. Habet enim in se cognatam quodammodo quisque boni & mali cognitionem, & ideo cōscientia dicta, quasi in nobis scientia. quæ si mala agere conemur, id malum esse cognoscens statim dissuadet, & irrationalem illam partem brutam & animalem quodāmodo obiurgat & reiicit. Et Horatius,[α]

> -Hic murus aheneus esto
> Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.

[d] ex Dione in vita eius

[e] lib. 1. offi cio. ca. 12.

[f] lib. 2. Tu scul. quæst.

[g] lib. περὶ νόμου πνευματικοῦ, de lege spirituali.

[h] heccatōtade 1. de chari.

[α] Horat. 1. 1. episto. epist. 1.

Quò

Quò fit, vt qui in animo insidias aliis moliuntur, qui scelus mente agitant, quiue alienum à ratione & noxium versant méte, turbulenti, inquieti, tristes've sint & minimè colore constantes, ex duello intestino inter rationem & prauas concupiscentias, quod intra septa animæ & corporis, acriter geritur, dum inferior animalis pars rationem expellere conatur vel dum vicissim scientia mali, futuram mali perniciem & vindictam imminenté, passionibus obiicit. Considerare hîc licet faciem mentis inquietæ indicé in Caino.[i] Is enim iratus in fratrem & inuidia excandescens in necem eius, cùm eam animo volueret, concidit vultu, ad quem ideo Deus, Cur iratus es, & cur concidit facies tua? nonne si benè egeris, recipies? sin autem malè statim in foribus peccatum tuum. Et prudens Iacob videns immutatam faciem fuisse soceri sui Labam optimè coniecit fraudem aliquam contra se illum tractare, & cum vxoribus suis ab eo ideo recessit.[k] Sunt & his similia exempla & quæ experientia assidua hominum impiorum discuntur. Quia vt scribit Plutar.[l] conscientia facinorosa, instar est vlceris in corpore, vtpotè quæ pœnitétiam relinquat lancinantem iugiter, vellentémque animam. Nam cùm alias omnes tri-

i Genes. 4. ver. 5. & 6.

k vt scribitur Genes. cap. 31.

l li. de trãquil. animi

triſtitias tollere ratio ſolita ſit, ſolùm hæc eadem pœnitentiam facit ſua ſponte incitabilem præ pudore, quaſique mordicus impetentem, ſeſe atque excarnificantem. Digna certè Plutarcho ſententia. Iniicit namque mali ſcrupulum, ratio hominis pædagoga, nec patitur veſtigia pœnitentiæ & doloris ex malo longius amandari, vt ea veluti freno in laſciuiente natura vtatur: ſiquidem vt notat Cicero, [m] plura videntur adferre authoritatem peccandi, niſi & virtutis & vitiorum, ſine vlla diuina ratione, graue ipſius conſcientiæ pondus eſſet, qua ſublata iacerent omnia. Admirabilis itaque vt in reliquis ſuis operibus Dei bonitas, prouidentia & superſapientia, dum nobis tam fideliſſimum comitem, conſcientiam dico, atque inuiolabilem, incorruptum & rerũ neceſſariarũ omniſcium iudicem adiunxit, qui nuſquam adulетur, nuſquam malefactis conſentiat, qui errantes & dementes in rectum iter nos reducat, cogátque ad bonum eligendum. Non grauabor Sapientis verba hic transferre quę aurea certè ſunt [n] huiuſmodi:

m lib.3.de natu.deor.

n ſcripta Sap.ca.17.

1 Magna ſunt iudicia tua domine, & inenarrabilia verba tua, propter hoc indiſciplinatæ animæ errauerunt.

2 Dum

2 Dũ enim persuasum habẽt iniqui, posse
dominari nationi sanctæ, vinculis te-
nebrarum & longæ noctis compedi-
ti, inclusi sub tectis fugitiui perpetuæ
prouidentiæ iacuerunt.
3 Et dum putant se latere in obscuris
peccatis, tenebroso obliuionis vela-
mento, dispersi sunt pauentes horren-
dè, & cum admiratione nimia pertur-
bati.
4 Neque enim quæ continebat illos spe-
lunca, sine timore custodiebat: quo-
niam sonitus descendens perturbabat
illos, & personæ tristes illis apparent.
5 Et ignis quidem nulla vis poterat illis
lumen præbere, nec syderum limpidę
flammæ illuminare poterant illã no-
ctem horrendam.
6 Apparebat autem illis subitaneus ignis
timore plenus: & tremore quæ nõ vi-
debatur faciei, æstimabant deteriora
esse quæ videbantur. Et paulo post o
frequenter enim pręoccupãt pessima,
redarguẽte conscientia. cùm sit enim
timida nequitia, testimonium dat cõ-
demnationis: semper enim præsumit
sæua perturbata conscientia.

o vers. 10. & seq.

Possimus etiam huiusmodi furiarum agitationem annotare, apud Euripidem in

Orestis.

264

Orestis persona,[p] ob occisam matrem. Et iisdem adactum ad consilium necis Hermiones & Helenæ. Vidéda etiam tragœdia Electræ eiusdem, vbi Orestis conscientia agitata videtur teterrimis diris, quòd Aegistum & Clytemnestram necasset. Idque similiter in reliquis tragœdiis eiusdem, & Senecæ, annotare facile erit. Et admiranda illa apud Plutar.[q] vbi malos perpetuò horrere ostendit, vel somniorum terriculaméntis agitatos, diurnísque spectris & oraculis & portentis sibi semper conscios scelerũ: vt Apollodorus aliquando se per somniũ à Scythis excoriari, in frustáque concidi, & ex lebete cor loqui suum conspexit, & filias igni flagrantes. Et Hypparchus Pisistrati filius, paulò ante obitum, Venerem ex quadam phiala faciem sibi aspergere vidit, Pausaniasq; Bizantius, post stupratam virginem liberam Cleonicem, & cùm terrore correptus forsan peremisset: phantasmate illius assiduis vbique terroribus fuit perturbatus, vt Heracleam ad animarũ expiationem nauigaret: fuitque tota vita carcer, custos, & tortor. Siquidem consciétia exagitati, & propriam vitam execrantur. Hinc tot mortem sibi consciuerunt, impatientes iudicij conscientiæ. Sicuti enim ab initio ante scelus, dum illud cõcipiebatur,

[p] In comedia Orestis

[q] li. de sera numin. vindic.

timores vndecunque ſcientia boni & mali naturalis deterret: Sic commiſſo facinore eadem eſt temeritatis vltrix, & ſuo principio finis reſpondet. Nam ſceleſti (vtar verbis Statij [r])

r li.3.Thebaid. verſ. 4.

Inuigilant animo, ſceleriſq; parati
Supplicium exercent curæ. Tunc plurima verſat
Peſſimus in dubiis augur timor.

Addit & Aul.Perſius rationem, perquam elegantem, & quæ noſtram ſciendi facultatẽ ex propria natura ſingulis, vt ita dicã, atomis ſuſurrat. Is enim [s] dum reſpõdet illis qui vindictæ animo ſibi licere pro voluntate omnia putant.

s Saty.5. verſ.93.

Stat, inquit, cõtra ratio, & ſecretã gannit in aurẽ,
Ne liceat facere id, quod quis vitiabit agendo.
Publica lex hominum naturaq; continet hoc fas,
Vt teneat vetitos inſcitia debilis actus.

t ad Rom. c.2.ver.14 & 15.

Quod quidem etiã D.Paul. ſcripſerat [t]. Cùm enim gentes quæ legem non habent naturaliter ea quæ legis ſunt, faciunt: eiuſmodi legem nõ habentes, ipſi ſibi ſunt lex: qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, teſtimonium ipſis reddente cõſcientia ipſorum, & inter ſe inuicem cogitationem accuſantium, aut etiam defendẽtium. Porrò in accuſatione & defenſione lis maxima, & conſequenter perturbatio.

Et

Et qui huiusmodi mordétur iurgiis interi*, sunt, vt plerunque vultuosi & ferè horribiles & inquieti,& p viscera mersus ignis ille & per venas meat, voratq; quietis intimas medullas,feruétq; malo miserabile pectus insanum,& vultus,luna ipsa, ad quæq; mutabilior fit, sed magis scelere patrato. Describit id & perpulchrè Ouidius, v de suo crimine loquens:

v lib. 1. de Pōto eleg. 1. ad Brutū vers. 59.

Pœnitet,inquit,ó si quid miserorū creditur vlli,
Pœnitet:& facto torqueor ipse meo.
Cumq; sit exilium, magis est mihi culpa dolori,
Estq; pati pœnam,quàm meruisse,minus.
Vt mihi di faucant, quibus est manifestior ipse:
Pœna potest demi,culpa perennis erit.
Mors faciet certè ne sim,cùm venerit,exul,
Ne non peccarim,mors quoque non faciet.
Non igitur mirum est, si mens mea turbida facta,
De niue manantis more liquescit aquæ:
Estur vt occulta vitiata putredine nauis:
Aequorei scopulos vt cauat vnda salis:
Roditur vt scabra positum rubigine ferrum:
Conditus vt tineæ carpitur ore liber:
Sic mea perpetuos curarum pectora morsus
Fine quibus nullo conficiantur,habent.
Nec prius hi mētem stimuli, quam vita relinquet
Quiq; dolet citius,quam dolor ipse cadet.

Mirum certè quod canit Ouidius, nec pœnam impositam posse ex delinquentis animo culpæ memoriam eradere, vt inde ab effectu sit manifestum ignorantiam illā

hominum boni & mali obtuſam, tanti eſſe delicti vt perpetua pœnitétia animum excruciet eius, qui noluit dignitaté hominis in eo agnoſcere, quíve Dei beneficium ita oſcitanter neglexit. Neque alius quàm ille liber conſcientiæ, vt exiſtimo, erit, qui in generali & horribili Dei iudicio, palàm aperietur, quíve noſtra ex ordine ſcelera omnibus inſinuabit, cuiuſue accuſatione incorruptiſſima, ab excuſationibus quas prætextimus peccatis, conuincemur. De iudicio enim extremo ſic loquitur Daniel, x aſpiciebã donec throni poſiti ſunt & antiquus dierum ſedit, & veſtimentũ eius candidum, quaſi nix, & capilli capitis eius quaſi lana munda, & thronus eius flammę ignis, & thronus eius ignis accenſus, fluuius igneus egrediebatur rapidúſque à facie eius millia milliũ miniſtrabant ei, & decies millies centena millia aſſiſtebant ei: in iudiciũ ſedit, & libri aperti ſunt. Scripſit enim in cordibus & rationis proprietate ſcientiã illam Deus opt. maximus. Sicut enim corpus noſtrum ſociam ſibi vbique circumfert vmbram, veluti negotiorum noſtrorũ cõteſtem, nunquam enim à nobis abeſt, ſed in luce clarè nos prodit, ſequens vel præcedens: Sic ſocia animæ cuique conſcientia, quæ nuſquam à nobis recedens, conſcia eſt noſtra

x cap. 7. c. verſic. 9. & 10.

266

noſtrarum etiam interiorum cogitationũ. Et ita, vt ait Iuuenalis,[y]

y Saty. 13. in princip.

Exemplo quodcumq; malo committitur, ipſi
Diſplicet authori, prima eſt hæc vltio, quod ſe
Iudice, nemo nocẽs abſoluitur, improba quãuis
Gratia fallacis prætoris vicerit vrnam.

Et rurſum: [z]

z ead. Saty. 13. verſ. 191.

-cur tamen hos tu
Euaſiſſe putes, quos diri conſcia facti
Mens habet attonitos? Et ſurdo verbere cædit
Occultum quatiente animo tortore flagellum?
Pœna autem vehemens, ac multò ſæuior illis,
Quas & Cæditius grauis inuenit, aut Rhadamanthus,
Nocte diéque ſuum geſtare in pectore teſtem.

Sicut contra Theſaurus præſtabilior nullus optima conſcientia, neque cor habere expoſitum morſibus, veluti Promethei iecur continuis renatis eſcis in cogitationũ iniquarum monte, ab aquilæ corroſionibus expoſitum, bonum namque ſocietatis teſtimonium, pàx conſcientiæ & quies hominis cum ea. Et bona, inquit Salomon,[a] eſt ſubſtantia, cui non eſt peccatum in conſcientia, & nequiſſima paupertas in ore impij. Cor hominis, immutat veſtigium illius ſiue in bona ſiue in mala. Et D. Paulus [b] à conſcientiæ teſtimonio probationem veritatis ducit, dum ait,

a Eccl. ca. 13. d. verſi. 30. & 31.

b epiſto. ad Roma. c. 9 a. verſi. 1.

veritatem dico in Christo Iesu, non mentior, testimonium perhibente mihi conscientia mea in spiritu sancto. Et D. Ioan-
e1. epist. c. 3. d. ver. 21. nes, charissimi si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deũ. Et ex illa bona conscientia cognitionem
d epist. 1. ad Timoth. c. 1. b. ver. 5. 6. 7. haberi docet Paul.[d] dum auios à consciẽtia ignorantes fieri dicit. Finis præcepti, inquit, est charitas, de corde puro & conscientia bona, & fide non ficta: à quibus quidam aberrantes, conuersi sunt in vaniloquium, volentes esse legisdoctores, non intelligentes, neque quæ loquuntur, neq; de quibus affirmant. Quæ omnia communi & conueniente calculo admonent, non inutiliter nos ad sciendum animos, tamquam ad propria persequenda, excitare oportere, quando & naturaliter dignitas illa hominis seipsam intrinsecus, etiam in hominibus rudioribus tueatur, & doceat scientia cognata vel conscientia, quæ facienda, quæ've vitanda sint. Mens enim agendarum rerum est domina, conscientia verò eorũ quæ menti videntur. Quamobrem si mens opera bona eligit facienda, conscientia applaudens, virum vbique laudat. Si autem ad aliqua delicta mens prolabitur, non sinit conscientia talem hominem quemquam rectis oculis perspicere,

nec expeditè verba proferre: à sacris quoque, & præcibus, votísque eundem arcet, neque manus ad Deum attollere sinit., & attollentem increpat ac reiicit, sicuti leges contra rebelles fieri iubent. Multáque alia operatur quæ scribit Philostratus. [c]

Ratio alia, cur discere expediat ducta ab eo quod se homo nosse debeat, & aliæ. CAP. XI.

OPortet & superioribus aliã addere rationem, quæ calcaria adhibeat ad discendum, & ad animæ per omnia excolendam aciem. Nempe quod homo seipsum cognoscere, vt ab initio delineauimus, debeat. Nam, vt ait Ausonius, [a] Chilo, cui patria est Lacedæmon, noscere seipsum dixit, vbi Chiloni istud aureum tribuunt, sicut & aliqui antiquorum. quamquã Antisthenes in successionibus, putet hoc præceptum Nosce teipsum, Phæmonoës, & sibi vsurpasse Chilonem, & alij Thaleti acceptum referant: [b] sed melius ex Dei admonitione nobis insinuatum dixit Plato, qui Delphico attribuit oraculo. [c] Et Isocrates [d], Cicero [e], & Plutar [f]. qui & expressius

[c] lib. 7 de vita Apollo. c. 7.
[a] de septẽ sapient.
[b] vt legitur apud Diog. Laër. li 1. de vita Philoso. in Thaleti Milesij vita.
[c] lib. 5. in Alcibiade primo siue de natura hominis.
[d] oratio. 11. quæ panathena. dicitur.
[e] 5. de ãnibus.
[f] in oratio. consolatoria ad Apolloniũ.

g lib. illo Christiano de vtilit. capienda ab inimicis.

h saty. 11. ver. 27.

pressius alicubi, g Deum præcepisse dixit nosce teipsum. Quod & iuuenalis ait. h

E cælo descendit γνῶθι σεαυτὸν
Figendum & memori tractandum pectore, siue
Coniugium quæras, vel sacri in parte senatus
Esse velis (nec enim loricam poscit Achillis
Thersites, in qua se traducebat Vlysses
Ancip. tem) seu tu magno discrimine causam
Protegere affectas, te consule, &c.

i li. de interio. domo c. 65.

k ad Q. fratrem li. 3. epist. epist. 6. siue omnium epist. epistola 22.

l satyra 3. ver.

Et certè Deo dignum præceptũ hoc. Nulla enim scientia melior est ea, qua homo cognoscit seipsum, vt voluit D. Bernardus i illud autem duplici ratione iniunctum est, vna vt arrogantiam vitemus: alia vt bona nostra nouerimus, vt scribit Cicero: k vtrumque Persius l complectitur, dum ait:

Discitéq; ô miseri, & causas cognoscite rerum,
Quid sumus aut quidnã victuri gignimur, ordo
Quis datus, aut metæ quam mollis flexus, & vndæ,
Quis modus argẽto, quid fas optare, quid asper
Vtile munus habet, patriæ, charisq; propinquis
Quantum elargiri deceat, quem te Deus esse
Iussit, & humana qua parte locatus es in re.

Cùm autem homo sit mundus quidã paruus, μικρόκοσμος Græcis, omnia simul in sese collecta complectens, siue quæ in cælo & quæ in terra sunt, is vt postremus ideo creatus, si fieri possit omnia agnoscat, quæ

intra

intra ſe ſunt,& potiora quæ extra,oportet. Nam homo omnis creatura eſt, imo & Deus, cùm & nouiſſimè ad perfectionem & colligationem cathenæ eximiæ & admirandæ rerum, ſtupendo, ſed nobis neceſſario & ſalutari modo Deus homo factus, in vna hypoſtaſi domini noſtri Ieſu Chriſti, dum diuinitas, filius nempe Dei, veram hominis naturam dempto peccato, anima & corpore conſtantem, ad myſterij conſummationem aſſumpſit. Cæterùn in homine duo generaliter, aliarum rerum præſunt notionibus, anima, inquam, & corpus: anima incorporalium ſubſtantiam cognoſcendam ſuadet, dum per eam immortalitatem, intelligẽtias ſuperiores, Deum ipſum & inuiſibilia reliqua, in noſtra illa ſuperiori parte reuoluimus, inquirimúſque, & ſimilis eſſentiæ intelligentiis, delectamur, dum animam noſtram ex digniori quadam virtute affici ſentiamus. Item in corporis conſideratione, & naturaliter agnoſcere cogimur, ſolutionem, compoſitionem, incrementum, decrementum, morbos, motus, corruptionem, temperiem & diſcraſim, & per cõſequens ſtatum elementa, & elementata, & nobis ipſis cognitis ſtatim peruenimus ad rerum omnium cõtemplationem, cathena noſtræ conſtructionis

examinata, dúmque prima noſtra elemẽta inquirimus, ſeſe nobis offert ſemen, ex quo prodiit corpus plantæ hominis, hinc protinus reliqua ſemina plantarum in ſe vim producendi continere nouimus. Et dũ embrionem in vtero fieri, & incremẽto ſanguinis materni perfici audimus, ſtatim & coniicimus & docemur, & lapides in lapidinis materiæ additione augmentum ſuſcipere, & ex corporibus elementatis mixtiones fieri huiuſmodi. Dehinc conſiderantes partum in vtero matris, non per os ſed per vmbilicum & eius canalem ad iecur delatum, ex matris viſcerib' ali. Docemur illud maximum myſteriũ Dei, omnes nos fuiſſe ante natiuitatem vnius carnis cum parentibus, & ideo iuſtum in nos iudicium Dei propter peccatum primæ matris, & Adami: peccante enim matre & cibum vetitum guſtante, iam nos qui in eius vtero eramus, & eius nutriti ſumus venis, ab eo cibo alieni eſſe nõ poſſumus. Cognoſcimus quoque vim quotidie vegetantem, modũ vegetandi, attractionem alimẽti per partes ei rei deputatas, retẽtionem, expulſionem, idque communi experientia, ex qua artes natæ ſunt perfectiores. hinc ſtatim docti aliud quippiam præſtantius in homine ex forma, ex ſermone, ex commercio, operatione,

tione, societate, prouidentia, & cautione. Idque vel nemine, & nisi natura docente: quæ etiam & mores diuersos hominũ per se insinuat cuique diligenter obseruanti, & ferè tot quot sunt passiones, & quot animãtium omnium sunt ritus viuendi, vt Horat. non immeritò dixerit [m], in creatione hominis, à prouidentia diuina, quam vocat Prometheum, factum, vt omni ex animãte particula quædam accesserit.

m lib. 1. odar. ode 16 versi. 13.

Fertur, inquit, Prometheus addere principi
Limo coactus, particulam vndiq;
Desectam, & insani leonis
Vim stomacho apposuisse nostro.

Et Hesiodus [n] hanc imaginem ex terra aquáque, per Vulcanum siue ignẽ iussu Dei factam, forma & voce & robore hominis donatam πανδώραν, pãdoram dictã fuisse dicit, eo quòd omnium cælitum, & deorũ dono aliquo nobilitatã eam referat. Quocirca Rabini, Caballistę in opere Miarcana, in arbore numerationum siue Tipheret, ponunt magnum Adamum in medio Sephiroth suis mediis numerationibus, & quasi lignum vitæ in medio ideali paradiso: quia ad superiorum & inferiorum notitiam, ex sua ipsius cognitione peruenire potest. Et si benè in operibus Dei philosophemur, hominem reperiemus, veluti centrum rerum omnium

n lib. opera & dies.

omnium creatarum, à quo ad circumferentias omnes pateat æqualis aditus. Animalia quippe quæ aqua teguntur in aqua sola viuunt præcipuè: volatilia in aëre vt plurimum: quadrupedia in terra, & ea omnia, & alia singularia quædam habent elementa: at homo vtrisque fruitur, capite perpetuò cælum conspicit, & mente extra cælũ extollitur, duobus pedibus terræ possessioné custodit, & duabus manibus, inter vtraque elementa libratus auium more, ad quã partem placuerit, dirigit actus, & alia domat, sursum attollit vel deprimit. oculis & cælum & terram & omnia contemplatur; & in cẽtro mũdi cum ratione positus, incola nempe terræ, vt quaque versus omnia in homine consentientia noscantur, ratione pro regula data. sic habet essentiam, vt corpora alia simplicia: producit, vt terra, & semina, & plãtas, & animalia: producit namque intra se lapides vt ossa, & animalia intrinsecus vt vermes, herbas virẽtes, flatus, metalla, sanguinem, lac, spiritus animales, vitales: vegetatur vt planta, vt arbor frondescit, cùm sint pedes illi manúsque & digiti pro ramis, sitque homo planta inuersa, habens radices & basim in cælo, nempe caput & comam, traducens hinc formam pyramidalem, vt corpora mundi elementaria omnia

omnia. Nam ſicut pyramidem curtam faciunt cæli cum terra, ſi cælum pro baſi, quia maioris ſpatij, & terra pro cuneo accipiantur, hac figura:

Sic & homo pyramidis formia, habet humeros & artus ſurſum in cælo pro baſi, in terra pedes pro acumine, hoc modo:

Et ſic in reliquis docere ſimilitudinem mũdi magni & hominis poſſumus. De quo & Deo iubente plura & latiùs docebimus, particulari de homine libro vel tractatu. Nunc ſufficiat admonuiſſe Deum omnium creaturarum epitomem & anacephaleoſin in homine vno & vltimo omnium opere digniori poſuiſſe, vtpote qui ei⁹ cauſa mũdũ crearit, ipſum, vt Deum cognoſceret. Quamobrem & ſui notitia eximia & neceſſaria eſt homini, vt ſi rerum mutatione & anxietatibus miſeriiſque ſeculi opprimatur, partem illã immortalem & animæ ſuæ præſtantiam conſiderans, ea veluti temporis exuuias & momentanea & fluxa, animoſè contemnat, meliorem excellentioremque vitam expectet. Et contrà ſi nimium ſibi, anima illa ob ſuam nobilitatem arroget, & Dei creatoris & ſuperioris obliuiſcatur, corporeum ergaſtulum è tanto ſplendore vitæ

tæ ſeparatũ, in puluerẽ & fœtidam corruptionẽ, cito gradu currentẽ conſideret: & ſi ſepulchrorũ cadauera fugitauerit, ſaltem in rebus corporalibus mutationem & corruptionem omnia immutantem conſideret, & tantumdem ſibi imminere coniectet, & ad extremum, rerum diſcretione, & ſuam à Deo ſibi datam agnoſcens naturam, omnia in occaſionem laudis & gloriæ traducat ſummi opificis, qui facit mirabilia magna ſolus. Quamobrem & Rabinorum Iudæorum antiqui dixerunt, in libro cui titulus ספר חובת הלבבות ſepher chobat halenabot. i. liber peccati cordium, conſideranda eſſe & expetenda omnia quæ creauit Deus, dignitatémque & ſubſtantiam eorum omnium, quæ in hac vniuerſitate cõtinentur animaduertendam, à minutiſſimis quibuſque creaturis vſque ad maximas. Et Plato cum Polyticis in Pyreo rem agens, circulares quaſlibet diſciplinas, vt ſapiens in republica neceſſarias dicebat. Et per conſequens & muſicam & gymnáſticam, & eius gratia vndecunque præceptores doctiſſimos requiri iubebat.

o ſermo. 21 Cui etiam ſubſcribit Maximus Tyrius, o Sed & Deus verus qui vnus eſt, per

p cap. 5. c. verſ. 11. 12. & 13. Ieſaiam prophetam, maledicit iis qui ea non contemplantur. Sic enim is ſcribit p.

Væ

Væ qui cõsurgitis manè ad ebrietatem sectandam & potandum vsq; ad vesperũ, vt vino æstuetis:cythara & lyra & tympanũ, & tibia in conuiuiis vestris, & opus domini non respicitis nec opera manuum eius consideratis : propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam, & quæ sequuntur. Et ibi multa notat D. Chrisostomus. Addere huic non erit alienum, scientiam adhuc persuaderi saltem his qui præsunt, vel iudiciorum clauum tenent, tum in ciuilibus vel criminũ moderandis pœnis, & reb. militaribus, eò quod in his non liceat bis impunè peccare, adesseque debeat constantia dictorum factorúmve, quæ maximè inimica & ignorantiæ, perquam veluti qualibet tempestate palantes deiecti mutare sententiam in incognitis cogimur, & dum verum quærimus nunc in hanc nunc in aliam partem declinamus, Andebatarum, vt dicitur, more, in tenebris & mentis palpabili caligine excutientes, vt dilucidè ostendit Plato [q], fouetur & scientiæ commendatio necessaria à libero arbitrio hominis, quo præditus, vt bona eligat, mala vitet : quod sine cognitione præcedenti boni & mali fieri nequit. Iubet & ratio in homine, quæ cum voluntate non appetitu naturali, vt cætera

q li.5.dial. 1. Alcibia. siue denat. hom.

bruta

bruta, ſed cum ſcientia velle & nolle debet. Suadet & philoſophandi omnibus inditus amor, cuius ſtudium omnino ignorantia exterminatur. Nemo enim ritè de aliquo philoſophatur, qui illud prius non amet, nemo autem amat quod ignorat, vt docet Diotima fatidica mulier apud Platonem.[r] Inuitant & virtutes ad eorum notitiam, quòd his in vitæ humanæ exercitiis egeamus, nempe iuſtitia, temperantia, fortitudo, & ſimiles, quæ ignorantiam, vt vitiorum & errorum parentem, abhorrent. Ad extremum & voluptas quæ ex ſcientiæ delitiis oritur, quæ'ue iam incipientem diſcere à negotiis corporis & ſeculi quodãmodo ſuffuratur, & ferè ſuo applauſu ſupra hominis mentem rapit, nos amplius ad ſciendum pellicit: vſque adeo, vt illi qui philoſophati ritè fuerunt, pallio ſolo contenti omnia hæc caduca quæ apud ignorantes plurimi fiunt, vilia & ſpurciſſima, collatione cum ſcientia facta, iudicauerint, & contempſerint, apud ſe & ſibi ipſis reges, & monarchæ, & læti ſemper, & liberi. Quò enim præſtantior eſt anima corpore, eò & multò magis animi contemplatio, in rerũ ſcientia præſtantior & voluptas ſuauior, quàm ſit in rebus quibus vtitur ſenſualis pars & corporalis. Et anima liberior, quæ

r li. 25. dialo. cõuiuij vel de amore.

ſua

ſua agit, & cognoſcit aliena magis, quàm ea quæ ignorantia plena, veluti ſcalidis cōpedibus carnis oppreſſa, cæcam partem, nempe corpus animale ſequi cogitur. Poſſem & alias & ferè ad faſtigium voluminis integri ſubnectere rationes, quibus ducar neceſſariò hominem quemlibet ad ſcientiam aſſequendam allici & cogi: verumtamen interpellat tempus, vt diſpoſita lectoris mente ſecretiora aggrediar.

De medijs & modis diſcendi & ſciendi, præter communem, & humanum ordinem. CAP. XII.

RElìquum nunc eſt, de neceſſitate ſcientiæ ſatis ſermocinati, proprius ſalutantes noſtram omnium ſciēdi artem, vt modum, & ordinem, quibus hominis natura vtitur ad diſcendum, explicemus, priuſquam artis lineas primas ducamus. Sciendum itaque eſt animā, quandiu vita hac corporali & temporali fruimur, aliquando ſine corpore, ſed raro: in corpore aliquando, & tamen ſine corporis miniſterio, & ſæpius cum corporis inſtrumentis & organis cognoſcere & diſcere. Et in ſumma, diſcit anima, vel ſiue ſua induſtria,

& abſque ordine medióve humano, vel cũ ordine & opera & humana. Dixiſſem certè nunquam animam in hac præſenti vita extra corpus vel ſine eo quicquam poſſe cognoſcere, ni me ab eo reuocaſſent, imprimis quæ apud D. Paulum de ſe loquẽtem, ſcripta comperio, a οἶδα ἄνθρωπον ἐν χριστῷ
a 2. ad Cor. epiſt. c. 12. ver. 2. 3. 4. πρὸ ἐτῶν δεκατεσσάρων, εἴτε ἐν σώματι, οὐκ οἶδα. εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, οὐκ οἶδα, ὁ θεὸς οἶδεν, ἁρπαγέντα τὸν τοιοῦτον ἕως τρίτου οὐρανοῦ. καὶ οἶδα τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον, εἴτε ἐν σώματι εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, οὐκ οἶδα, ὁ θεὸς οἶδεν, ὅτι ἡρπάγη εἰς τὸν παράδεισον, καὶ ἤκουσεν ἄῤῥητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι, id eſt, ſcio hominem in Chriſto, ante annos quatuordecim, ſiue in corpore neſcio, ſiue extra corpus neſcio, Deus ſcit, raptum huiuſmodi vſque ad tertium cælum. Et ſcio huiuſmodi hominem, ſiue in corpore ſiue extra corpus, neſcio, Deus ſcit, quoniam raptus eſt in paradiſum, & audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui. Fuit in eo illud quod vocant Græci ἔκστασιν vel ἀναγωγὴν ectaſim vel anagogem, cùm ſupra meditationes humanarum virium, anima rapitur totis, vt dicam, neruis & viribus, ad meditationem vel contemplationem ſiue notionem Dei, vel eorum quæ à Deo vt altiora communicantur, tanta namque fit in illa meditatione

ditatione roboris animæ collectio, vt corpus anima destitutum putetur. cùm tamen verè viuat, & si functiones eius interquiescere putes. Et ita Philo Iudæus [b] ait immortalitatis candidatos, id est, iam cælo inscriptos, veluti Mosem summo concentu & voluptate cælestium raptũ extra corpus, & quadraginta diebus & totidem noctibus cibo caruisse. item alibi, [c] animam non solùm à corporeis sensibus ratiocinationibus Sophisticis, persuasionibúsque, sed etiam à seipsa verè mente contemplantem, exire. Et sunt qui dicant quòd anima corpus omnino relinquat, & per se vagetur, vt quidam rati sunt Hermotimi Clazomenij animam, corpus in somno relinquere solitam, & vagantem per mundũ spatiari, vt scribit Tertull. [d] fit enim quædam mentis alienatio à corpore, & maior quam in somno. Talis ecstasis Adami, cùm ab eius latere Cheua formata est, cúmque prophetauit, Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. quapropter relinquet homo patrem suum, & matrem, & adhærebit vxori suæ. Genes. cap. 2. d. vbi in versu 21. quo Latini habent, immisitq; dominus Deus soporem in Adam, Hebræi legunt, ita in beresith:

ויפל יהוה אלהים תרדמה על האדם ויישן

b Tomo priore lib. de somniis.

c lib. leg. allegor.

d lib. de anima tom. 2. Plinius, & alij.

ſic lege, vaiapel iehoua tardemah gnal haadam vaiiſcham, id eſt, & fecit cadere dominus Deus tardemah, ſiue pluſquam grauiſſimum ſomnum, ſuper Adam & dormiuit :׳תרדמה tardemah, namq; Hebræis ſignificat שינה חזקה ſcenæhazakah, id eſt ſomnum vel ſoporem fortem, qui ſcilicet maior eſt quam שינה ſcenach. Sicuti & ſcenach maior eſt quàm תנומה tenumah, id eſt quàm dormitatio. Cum hac tardemah vel ecſtaſi, Abraham didicit ſeminis & poſterorum ſuorum peregrinationem, ſeruitutem, liberationem, imperium & bene-
e Geneſ.c. dictiones. [e] Sic enim Hebræa lectio habet
15.c. in bereſcith, parte quę inſcribitur לך לך c.טו verſu 12. ויהי השמש לבוא ותרדמה נפלה על-אברם׃ quæ ſic lege vaihi haſcemeſc labo, vetardemah, naphla gnal Abram, id eſt, & factum eſt cùm recederet ſolem tardemah ſine ectaſis cecidit ſuper
f c. 4. ver. Abram in Iob etiam [f] alia tradita doctrina
12. per tardemah, ſic enim ibi ſcribitur ואלי דבר יגנב ותקם אזני שמץ מחזיונות לילה בנפול תר ש.ב. legas veelai dobar vegunab, vatikam ozéni ſcemetz menehu, biſgnipim mechezionoth laiela, binphol tardemah gnal onaocim, id. & ad me verbũ reuelatũ eſt in modũ furis: & recepit auris mea murmur ab ea in cogi-

tatio

tationibus ꝑ visiones noctis, dũ caderet tardemah super homines. Et meli⁹ apud eũdẽ Iob loquitur hac de re Elihu g כי־באחת ידבר אל ובשתים לא ישורנה: בחלום חזיון לילה בנפול תרדמה על אנשים בתנומות עלי משכב: אז יגלה אזן אנשים ובמוסרם יחתום: להסיר אדם מעשה וגוה מגבר יכסה: ci beachat ieddaber el vbescetaim lo iescuranah: bacholom chesseon laielah beniphol tardemah gnal onascim bitnumoth gnolei miscab: az iagile ozen onascim vbemoscerã iathom: leasir adam magnasce ve geua migebar iecasse. id est, quia semel loquitur Deus, & secundo non explanat idem in somnio, visio nocte dum incidit tardemah super homines in dormitationibus (siue leui & non profundo somno, hoc enim significat תנומה) super stratum. tunc reuelabit siue aperiet aures virorum, & instruens eos confirmat, & veluti sigillo obfirmabit eos (illud enim significat יחתום), vt auertat hominem ab opere & superbiam viri occultet: his addere possumus quæ in contemplatione habentur & visionibus mentis, reuelationibus diuinis, quæ ve ex incorporalibus mẽte tantùm cõprehenduntur, in quibus quodammodo anima extra corpus rapitur, intensione scilicet mentis & diuino quodam

g Iob. c. 33. ver. 14.

auxilio eleuata. Existimo namque in his, verum illud non esse quod philosophi aliqui dixerunt: scilicet nihil prius esse in intellectu quin antea fuerit in sensibus corporis, quod inde falsum apparet: & multa nobis dormientibus à Deo manifestantur quiescentibus sensibus & alligatis, vt ait Aristot. [h] & Cicero, [i] veluti visu, auditu, odoratu, gustu, tactu. ídque vel intra se ratiocinante anima, & hinc (veluti ex chalibis cum lapide cõcussione elicitur ignis) quædam colligente, atque reuelationibus instillatis extrorsum, multa notat de futuris vel præteritis, quæ quidem sub sensum non cadunt, cùm non sunt præsentia, neq; ex coniecturis & causis obiectus consequi possint. quanquã & interdum ex his quædam insomnia oriantur. Dicimus namque causam insomniorum aliam esse extrinsecam, aliam intrinsecam: intrinsecam aliam naturalem aliam animalem. Naturalis autem illa est quæ ex disposita materia humorum quattuor corporis, vel aliquo eorum prædominante, nascitur. Sicuti in corpore cui inest abundantia sanguinis & bilis flauæ, insomnia apparent vt plerunque rubei coloris, nuptiarum vel sponsalitiorum phantasmata. Dulces cibi videntur, rubei flatus & huiusmodi, quę etiam variari pos- sunt

h li. de som. & vigil. & lib. de diuinat. per somnium.
i 5. de finibus.

ſunt propter diuerſum colorem,& mixtionem diuerſam illius non naturalis humoris bilioſi: interdum enim bilis flaua, vt ſcribit k Galenus, tenui miſta humiditate, colore pallidior, conſiſtentia humidior, interdum ouorum viteliis ſimilior, interdem colori porraceo, interdum colorem iſatides referens: pro quorum mutatione & diuerſæ exhalationum ſpecies phantaſiam obſident & opprimunt. Sic etiam atra bili melancholia laborantes, quia fuliginius inſtar exhalant & tranſmittunt vapores in cerebrum, agitantur inſomniis rerum fuſcarum, & tenebris, phantaſmatibus horridis, vt ſepulchris infirmiorum cadauerum, timorum triſtium, portentorum lugubrium, fætidorum & dæmoniorum falſis ſpectris. Et idem Galenus l non tantùm in pueris, ſed etiam in ætate perfectis, terribiles fieri per ſomnos aut imaginationes. quando multi & vitioſi humores grauant & mordent ventriculum, præſertim ipſius os. Et qui pituita onerantur vel phlegmate, concipiunt vt plurimum inſomnia aquea, vt pluuiam, fontes, mare, puteos, lacus, & quę his continentur, vel in his verſantur, vt naues, piſces, retia, lauantes, & alluentes, & omnia quæ colorem pituitæ referunt, vt album, calcem,

k Tomo 1. li. de atra bile & alibi.

l li. 3. aphorif. Hippo. apho. 24.

caseum, lac, lixiuiam, sputum, vrinam, & similia, & quæ his fiunt. Qui etiã siccæ sunt naturæ & vacuo cerebro, leuia se agere existimant, vt volare, aues capere, & huiusmodi: Sicuti contra infarti & repleti humorib⁹ crassis, putant se nimio oneri imposito succumbere, vel vi vel debilitate opprimi: & si putridi humores, vt in febri putrida, omnia turbulenta, fœtida, & immũda apparent. Et ea omnia causam trahunt naturalem ex discrasia & regurgitatione humorum, non ex sensibus orta natura sua, sed humoribus, de quibus Deo iuuante latius dicemus in medicis. Quę medicos in morborum crisibus, & præsagiis maximè considerare par est, vt scribit Plutar. [m] & Hippocrates, [n] & Galen. [o] & Themistius [p]. Alia est insomniorum ratio animalis, quæ ex causis externis præcedentibus sensibus attractis ortum habuit. In quiete namque impressa vigilãdo euoluit anima in sensibus interius, in quib⁹ vel integra phantasmata rerum, vel aliqua pars est efformata, ibíque interdum euolutione facta quorundam obliuiscitur, errore aliquandò alia pro aliis inculcat: sicuti si multum ante dormitionem disputatum audiúmue fuerit de aliqua re, si visa res quædam seriò & cum affectione. hæc statim inter insomnia sese exhibent & offerunt veluti

[m] li. de tuẽda bona valet.

[n] li. de insom. & lib. de lãguen. som.

[o] Tomo 3. lib. 3. comentar. in lib. Hippo. de morb. vulgar. & alibi.

[p] li. de insom. c. 2. & ...

luti retractanda, & ex præcedenti sensuum apprehensione pendent, si falsò se exhibēt ἐνύπνιον dicunt Græci & vanum, & ex præcedentibus pendens insomnium, vt scribit Macrobius, q & Herophilus voluit hæc somnia à natura confingi, cùm animus rerum sibi vtilium aut futurarum etiam formas effingit, vt & illa à casu, quæ confusa sunt, & imaginum occursu procreata, tunc enim ea spectamus quæ desideramus, vt scribit Galenus, r vnde non immeritò à theologis damnantur si turpia & illecebra sint, vtpotè quia iam cogitatio turpis, & assensus animæ vetitus qui præcesserit & dederit causam phātasmati, & quadam delectatione applaudente. s vnde & Christus circuncidit à Christiano cogitationes prauas, impudicos aspectus, & similia, ex quibus improbantur ὀνειρωγονοὶ vel pollutiones nocturnæ, quibus mederi scribit Nimpheæ primæ radicis potionem Dioscorides, t & Galenus. v Causa porrò extrinseca omnino est quæ non ducitur ex obiecto ad intellectum per sensualia, sed aliundè: ea autē rursum duplex potest esse, corporalis vel spiritualis. Corporalis vt plerumque est corpus cæleste, ad motum namque corporum cælestium & humores nostri commouentur, vel nimio calore vel frigore, vel cæli

q lib. 1. in som. Scip. c. 3.

r Tomo 8. lib. de hist. philos.

s canon. nō est peccatum 6. dist. in 1. parte decre. Bonifa.

t lib. 3. c. 148.

v lib. 8. de natur. facul.

cõſtitutione. Et hæc cauſa poteſt eſſe apud Ariſt. [x] cur nõnulli ad columnas Herculis, vel ad Boriſthenem futura præſagiunt: forſan quia ibi aër melior, & expeditiores à ſolicitudinibus homines & ingenioſiores, vel quod ob ſitum cæli organa ſubtiliora habeant, vel quadam occulta intelligentia forſan gubernantur. Si credi quidem hac in parte debeat Ariſtoteli, vt contrà Ammianus Marcell. [y] apud Athlanticos ſomnia non videri ait. Sunt & diuerſa ſomnia, pro temporum anni qualitatibus, cùm vt in Aphoriſmis Hippocratis, & apud Galenum in eius commentariis, humores diuerſi vigeant, & concitentur hinc paſſiones & affectus varij, concurrúntque in his externa cũ internis, ad ſomnia procreanda. Nam ſola externa ſufficere non puto ad dormientibus mouenda ſimulachra cum errore Lucretij, qui ait. [z]

x li. de præſent. per ſomnium.

y lib. 15.

z li. 4. de re. na. ver. 34.

-quæ rerum ſimulachra vocamus,
Quæ quaſi membranæ ſummo de corpore rerum
Direptæ volitant, vltro citróque per auras.
Atque eadem nobis vigilantibus obuia, mentes
Terrificant, atque in ſomnis cum ſæpe figuras
Contuimur miras ſimulachráque luce carentum,
Quæ nos horrificè languentes ſæpe ſopore
terruerunt &c.

Sicut & paulò pòſt errat, dum ait:
Dico igitur rerum effigies, tenuéſq; figuras

Mittier

tier à rebus summo de cortice earum,
e quasi membrana vel cortex nominanda'st,
od speciem ac formam similem gerit imago
iuscunque (luet de corpore fusa vagari.

Duplex certè error, vnus quod decorticari putet res, quasi ex omni parte simul & mel res corrumpantur, quod falsum natu ostendit. Et secūdus quasi simulachrum ecorticatum & corporeum, per cōsequēs uiescentibus in somno sensibus possit ingredi mentem nullo medio. Et fuisse illam Democriti sententiam, quæ & Lucretij sicut Peripateticorum, vt motionibus quibusdam tribuerent somniorū causam scribit Themistius. a Potest tamen etiam extrinseca causa dari ab aliis corporibus aliquo modo nobis dormientibus sensibus nostris insinuatis, vt si quis nimiis stragulis in lecto oppressus, æstuans & sudore debilitatus, putet se ab aliis vel domo vel hominibus opprimi: & si modicus tumultus intercipiens somnum dormientis, fulgura, tonitrua persuadet, & ita de similib9. Negotiatur namq; ex modico mens in sese tunc collecta: ex lapide montem, ex scrinio domum componens, diuidens, & multiplicans. Nō secus ac vigilando aliquo, ex parte nobis cognito, mens coniecturis, ratiocinationibus & infinitis additamentis rem

a libello de insom. c. 7.

euoluit

euoluit & mutat priusquam quiescat. Spiritalis autem triplex constitui potest insomniorum externa causa, Deus, angelus, dæmon. Deus namque per somnium multa reuelat nobis, & ex eo multa discimus, cùm is sit omniscius, & omnium humanorum actuum etiam prouidus, & sapientissimus dispensator. potest autem sine medio exterioris sensus reuelare & imprimere. Nam & D. Dionysius Areopag. [b] Inter cæ-

b li. de mysti. Theolo. c. 1.

tera quæ annotat ad suscipiendam scientiã ex diuina & infinita sapientia Dei (quam vocat ob incomprehensibilem claritatem, diuinam caliginem, eò quod ad illius intuitum, vt oculi acies ad solis radios, sic ingenij humani acies in illius admiratione absorbeatur) illud necessarium ducit, vt ab animis nostris omnia humana sensualia & intellectualia abdicentur, si ad illius caliginis agnitionem peruenire velimus, veluti & Moses in montem caliginis ascensurus, vt cum Deo loqueretur, se ab omni populo imò & senioribus & sacerdotibus secreuit.[c] Iubẽt & Plato & Pythagoras vt veri-

c Exod. ca. 34. d.

tatem simplicissimam consequamur, multitudinem fallentis exterioris & distrahentis populi, fugere: & multò magis multitudinem interioris populi quæ magis distrahit. his significantes fugiendam multitudinem

m primò affectuum, secundò sensuum, tiò imaginationum, quartò opinionum de pendentium, vt scribit Proclus [d]. Et ato [e], ita ratiocinatur. Tunc animus, init, non cùm veritatem cum corpore & nsibus attingit, quia tũc facilè decipitur corpore, sed quando eum horũ nihil perarbat, nec auditus nec visus, nec dolor, eć voluptas: sed quam maximè seipsum n se recipiens, deserit corpus, neque quicquam quoad fieri potest, cum illo communicans, neque attingens ipsum quod verè est, affectat. Et ita intelligenda opinio multorum qui aliquid diuinitatis in somno esse dicebant, & ideò visa in eo occurrere prænuncia futurorum, vt scribit Themistius [f]. Nam tum maximè filij Dei simus potestate nobis data, cùm affectiones proprias exuimus, vt scribit Thalassius monachus [g]. Et Deus [h], Si quis vult post me venire, abneget semetipsum. Tunc enim quiescũt passiones, quæ ex philautia oriuntur, quod somnus aliqua parte nempe sensuum, imitatur. Porrò quia corpus in somno non distrahitur in obiectis per sensus, sed quiescit, nec in rebus mortalibus occupatur anima, si ea sit in Deum prona. Tũc Deus eo tempore secretorum multorũ ei reuelat arcana: videtur enim somnus esse

d lib. de ani. & dæm.

e li. 29. in Phædone vel de anima.

f lib. de diuinat. per som. cap. 1.

g li. de charita. hecatont. 2.

h Lucæ c. 9. c. ver. 23

viuendi,& non viuendi interliminium, vt non verè viuere,nec verè mori qui dormit videatur, vt scribit Aristot.[i] Et antiqui somnum vocarunt fratrem mortis, vt etiā Hesiodus[k].

i lib. 5. de gener.animal.cap. 1.
k In Theogo. versic. 1406.

ἡ δ' ὕπνον μετὰ χερσί, κασίγνητον θανάτοιο, &c.

Illa vero, inquit, in manibus somnum fratrem mortis,&c.

l Iliad. 14. versi. 231.

Et Homerus [l]ait Iunonem ex Olympo descendisse, & peruenisse ad Lemnum ciuitatem,

ἔνθ' ὕπνῳ ξύμβλητο κασιγνήτῳ θανάτοιο.

Vbi obuiauit somno fratri mortis.

m in trag. Hercul. furentis act. 4. in fine Chorus versi. 16.
n Eliadum lib. prio. vel lib. 5.
o In Laconi. lib. 3.
p 1. Tuscu.
q tomo. 1. homil. de Dauid & Saule.

Et Seneca[m] vocat,somnum fratrē duræ languidum mortis, veris miscentem falsa, futuri certum,& eundem pessimum autho rem.Et cogentem longam discere mortē. Et Pausanias,[n] veteres vnica nutrice noctis pinxisse scribunt mortem & somnum, idque tāquam fratres: quod idem alibi repetit.[o] Et Virgil. describens vestibulū inferni,in quē descēdit Æneas. Ibi,inquit, &

Terribiles visu formæ læthumque laborque,
Tum consanguineus læthi sopor, &c.

Cicero etiam imaginem mortis somnū dixit.[p] Nec id solùm rati philosophi Ethnici,sed & Christiani,vt etiā D.Chrisost.[q]

il aliud esse somnum definierit, quàm
rtem temporariam, & vnius diei interi- r tomo 3.
. Et rursum, r imaginem mortis & con in ca. 13. a-
mationis, dixit. Et Christus etiam dor- postol. ho-
ionis nomen ad mortem transtulit. s Et mil. 26.
cripturis sacris sæpius dormitio pro s Matth. c.
te ponitur. t Et ideo locus, vbi mortui 9. c. Marci
liuntur, dicitur cæmiterium, quasi dor c. 5. d Ioh.
orium: eo enim nomine Cretenses vo- 11. b.
nt domum vbi conuiuæ hospites dor- t 2. Regum
solent, vt scribit Athenæ. v quia in v- 7. b. 3. Reg.
ue quiescit, sensoria facultas, vt & a- 2. c. & 11. g
Iurisconf. & dormientis præsentia pro & 14. e. &
lo reputetur, vt ait Vlpia. x Præsentia 15. a. Et 4.
ris dormientis ad authoritatis præsta- Reg. 24. a.
em nihil prodest, & apud Paulum, A- Iob 7. d. 12
io possessionis nulla censetur eius, qui d. 14. b. Et
aiendo naturaliter tangit. y Quò fit aliis mul-
ima in somno quodammodo ab ope- tis in locis
asorio, (non dico vitali, quia & dor- v li. 4. dip
te corpore perpetuò vitali spiritu fo- nosoph. c. 5
r, teste pulsu, & micatione arteriarum) x in l. 1. §.
is, liberius rerum contemplationi va- fina. de au-
k disponitur ad radios diuinitatis re- thor. tuto.
ndos. purior enim in corporis quiete li. 26. Pād.
ima, leuior subtiliorque, & tunc subli tit 8.
idet ac expedita est, vt scribit D. Chri y in l. 1. §.
sost. adipisci-
mur de ac
qui. possess.
lib. 41. π.
tit. 2. & in
l. nunquam
capio. l. 31. §. si seruus de vsucap. eod. li. 41. π. tit. 3.
z homil.

z hom.26. in.ca.12.actū apost. tomo 3. — soſt. z Sic Strato cogitationem aliā quandam naturam inſomnis habere dixit: tunc enim illam melius ſentire credit, atq; ideo magis etiam cognoſcere, vt ſcribit Galen. a Nec ſuperfluum erit his Porphyrij verba ſubſcribere, ex libro τῶν πρὸς τὰ νοητὰ ἀφορμῶν numero 23. περὶ τοῦ ἐπέκεινα νοῦ, κατὰ μὲν νόησιν πολλὰ λέγεται: θεωρεῖται δὲ ἀνοησίᾳ κρεῖττον νοήσεως, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ καθεύδοντος. διὰ μὲν ἐγρηγόρσεως πολλὰ λέγεται: διὰ δὲ τοῦ καθεύδειν ἡ γνῶσις καὶ ἡ κατάληψις: τῷ γὰρ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον γινώσκεται, ὅτι πᾶσα γνῶσις, τοῦ γνωστοῦ ὁμοίωσις, id eſt, quod ſuprà mentem eſt, per intelligentiam multa quidem dicuntur. conſiderantur autem, ſine intelligentia, meliori intelligentia, ſicuti in dormiente. multa nāq; per vigiliam dicuntur, ſed eorum per ſomnum intelligentia, & comprehenſio. Simile namque ſimili cognoſci ſolet: quoniam omnis cognitio, aſſimilatio quædam eſt rei cognitæ. Hippocra. etiam, b Quæ, inquit, ſomniata vera eſſe credo & ſunt: etenim ſomnia non agnoſco quæ præſertim ordinem ſeruant. Et quantò eſt purior ab illecebris & ſordibus & cibis, tātò ad id alacrior eſt. Sic melius anima, quæ per ſe ad diuinandum prompta eſt, puriorum & ſaniorū hominū, certius prœuidet, vt ſcribit Plato. c Cùm enim, vt ſcribit Philoſtratus, d viri optimi

a tomo.8. lib.de hiſt. philo.

b epiſt quā ſcribit ad Philopæmonem de inſomnio ſuo, de Democriti cū ratione.

c epiſto.2. ad Dionyſ.

d. lib.2.de vita Apollo.c.14.

imi dormitum accesserint, anima pura
quieta, somnium capiunt, neque pro-
is successibus elati, nec aduersitatibus
oppressi sine perturbatione, per som-
vaticinationem, quæ apud homines
nissima existimatur, multò facilius cō-
unt, anima vino non suffocata, sed pu-
undáque omnia quæ viderit, colligit
ius, & discernit. Quapropter somnio-
interpretes, quos onoropolos appel-
poëtæ, de nulla vnquam visione anteà
ultatoribus respondebant, quàm visio-
oram sciscitati essent. Nam si matuti-
empore somnium apparuisset, tunc de
liquid cōiectari se posse arbitrabãtur,
tunc vaticinari rectè posset anima cū
vino cibóque liberata. Sin verò primo
no aut media etiam nocte, cùm adhuc
suffocata est, demersáque anima, som-
n dicerent apparuisse, sapienter quic-
n dicere renuebant. Sic ferunt Am-
raum consultum, oracula reddisse in
ca terra, nempe per somnia, iussis sa-
otibus qui oracula susciperent, inte-
n diem à cibo, à vino autem triduo ab-
re, vt pura expurgatáve anima osten-
m rationes melius cognoscere posset.
nebant & eius rei gratia Pythagorei à
is cibis & leguminibus, cúmq; his sitū
 decubi

decubitus obſeruabant, ne reſupini vel in dextrum latus iecur comprimerent, vel ſtatio ſenſuum fluitaret: adhibita temporis etiã verni expectatione, vt ſcribit Tertullia.[e] Hinc ad ſuperſtitionẽ nimiã traducti, putãtes iis & ſimilibus allicere ad ſe numẽ, quibus etiam alia vana, dicam & impia, & dęmonum arte adiuncta ſunt, ad ſomnium vt mentiuntur propheticũ faſci[illegible]endum, nempe ſuffitus, inunctiones te[illegible]porum, annuli, cæleſtes imagines, [illegible]elius idola, chartæ conſecratæ, & ali[illegible] quæ vaniſſimus ille Agrippa perſuadet.[f] Cùm tamen Iamblicus[g] probauerit non animam, ſed diuinitatem ipſam, cauſam eſſe diuinorum operum. Et nos etiam Chriſtiani dicimus, prophetiam donum eſſe Dei, non ex meritis noſtris, & interdum non tam ad prophetantis vtilitatem, vel propter benè actã ab eo vitam datum, quantum ad aliorum commodum & doctrinam, vt & docet pluribus D. Chriſoſt.[h] Multis namque dicet Deus, non noui vos; [illegible]ſi in eius nomine prophetauerunt; ſi cum prophetia bonis operibus non abundauerint. Et D. Paulus nihil eſſe ſcientiam, prophetiam vel fidem ſine charitate & bonis operibus docet. Et Iudas[l] apoſtolus & propheta & rerum altiſſimarum ſcius periit. Prophetauit & Balaam,

e li. de anima Tomo 2.

f lib. 3. de occul. caſoſo. quam ipſe falſò inſcribit Philoſop. c. 52.

g li. de myſter. Aegyptio. cõtra Porphyriũ

h homilia 25. in Mat. ex c. 7. Mat. tomo 2.

i c. 7. Mat. k 1. Corint. c. 13.

l Marci 9.

m, à fide & probitate vitæ prorſus alie-
s, ad ædificationẽ & vtilitatem creditu-
um [m]. Et talis Pharao, qui in ſomniis ta- *m numero,*
n futurórum præcognitionem à Deo *24.*
epit [n]. Et iniquiſſimus Nabuchodono- *n Gen. 40.*
, cúi etiam, quæ in nouiſſimo erant fu-
a, Deus reuelauit. [o] Et Abimelech rex *o Daniel. 2.*
rare nouit per ſomnium diuinũ, Saram
orem eſſe Abraæ. [p] Atque etiam Ariſto- *p Geneſ. c.*
es [q], non ex perſona inſomnia recipien- *20, a. ver.*
m, ſomnia diuina eſſe colligi debere pu- *3.*
quía, inquit, & bonis & malis interdum *q lib. de di*
parent. Sicut enim Deus facit oriri ſolem *uinat. per*
m ſuper iuſtos & iniuſtos, ſic & res in- *ſom.*
dum & impiis declarát ſæpe ad illorum
endationem, illos territans vel caſtigãs,
dictum eſt diuiti, qui horrea multa im-
euerat, quíve opiparè viuere ſtatuerat in
ſterum. Hac nocte repetetur anima à te,
quæ paraſti cuius erunt? Sic facinoroſis
uis Pharaonis, reuelatum eſt in ſomniis
carcere, mortis & abſolutionis à vincu-
dies, interprete Ioſepho [r]. Et ſcribit *r Geneſ.*
omerus [s] καὶ γάρ τ' ὄναρ ἐκ Διός ἐστι, Et ſom- *40. c.*
m ex Deo, vel (vt ipſe ait) ex Ioue eſt, *s iliade 1.*
uod & refert grauis vir Plinius Secũdus, *t lib. 1. e-*
m ſcribit Suetonio Tranquillo, qui ſe *piſtol.*
rterritum dicebat fuiſſe anteà ſomnio. Et
c in parte videtur mihi lapſus à veritate

 Themi

Themiſtius peripateticus, qui in paraphra-
v c.1.& c. 5. ſi de diuinatione per ſomnium [v] exiſtima-
uit, ſomnia non immitti à Deo, ductus ea
ratione, quam efficaciæ exploratæ dicit:
quod perabſurdum eſt, figurationes futu-
rarum rerum per ſomnia, non optimis ſa-
pientibus, ſed ſine vlla lege ac ferè peſſimis
quibuſque ac abiectiſſimis hominibus, e-
uenire: Quaſi verò Deus, quia bonus eſt,
& vtens ſuis pro libito creaturis, hinc in-
dignitatis aliquam labem ſuſcipiat. Certè
non ideo is impurus. Nam & aſinam Ba-
laami loqui fecit, & ſuperiora exempla do-
cent Deum vti impiis propter illorum cõ-
uerſionem, vel aliorum vtilitatem. Cùm
& dæmonibus veluti carnificibus, vel ad
probationem conſtantiæ bonorum, vtatur.
Sed non ita, vt Themiſtius cenſet, D. Gre-
x li.8. moral. c.18. gor. Papa, [x] qui cùm enumerat ſex ſpe-
cies ſomniorum, Aliquando, inquit, ſom-
nia ex ventris plenitudine vel inanitate,
aliquando illuſione, aliquando verò & il-
luſione & cogitatione ſimul, aliquando
reuelatione, aliquando cogitatione & re-
uelatione ſimul. Duo prima experimento
nouimus. De hoſtis illuſione & ea quæ in-
de ſunt naſcentia, non ſunt obſeruanda,
y c. 34. admonet Eccleſiaſtes, [y] Multos errare fe-
cerunt ſomnia, & illuſiones variæ. Et in
Leui

uitic.[z] Non augurabimini, nec obseruatis somnia. De reuelatione in somniis Ioseph habetur Mathæi 2. De somniis ex cogitatione & reuelatione apud Danielem 2. ad Nabuchodonosor dixit Daniel, Tu rex cogitare cæpisti in stratu tuo, quid esset futurum posthæc, & qui reuelat mysteria (audiat Themistius) ostendit tibi, quæ uentura sunt. Tractat & de his D. Gregor. Nyssenus.[a] Sed quid plura? & somnia immittuntur quam plurima & vera à diabolo, & plura oracula permisit Deus inter Ethnicos idololatras edi, & aliquãdo vera. Atq; Phitonissa ex Samuele suscitato, Sauli mortem prædixit.[b] Et Phitonissã tempore D. Pauli ventriloqua: & angelus Sathanæ sæpe, vt ait D. Paulus, se transfigurat in angelum lucis.[c] Et cùm sit substantia incorporalis, non dubium est quin nobis dormiẽtibus possit commouere humores, & passiones, & simulachra phantasia anteà compræhensa, & retenta, cùm illi obediat materia corporalis quoad motum localẽ, ex quibus formari possunt diuersa insomnia, quibúsque concitabitur dormiens ad diuersas concupiscẽtias, veluti ad timorẽ vel vindictam: cui rei illud maximũ alexipharmacum noui, Dei opem ante decubitum implorare, & se totum Dei custodiæ

z c. 19.
a lib. 1. de crea. hom. c. 14.
b 1. Reg. c. 28. c.
c 2. Collos. cap. 11. c.

& precibus cælitum, & tutelæ angelorum bonorum, commendare. Scriptum namq; est [d], qui habitat in adiutorio altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur. &c. Non timebis tunc à timore nocturno, à sagitta volante in die, à negotio vel re ambulante in tenebris &c. Super aspidem & basiliscum ambulabis, conculcabis leonem & draconē. Quæ certè verba, & totus ipse Psalmus, noctu ante somnum præcātatus, cum pia & dominica oratione, Pater noster, & salutationis virginis Mariæ, tantam habet aduersus potestates tenebrarum authoritatem, vt mens à peccatis libera, his pro amuleto vtens, longè Sathanæ astuta noctis molimina exterminet, & à nobis longius amandet. Cæterùm quia ea quæ ad causas insomniorum extraneas, & incorporales pertinent, multa & vera & falsa cōcurrere possunt, & quia nos scientiam eo modo aliquorum absque sensuum ministerio haberi posse dicimus, docere nos oportet, quæ sunt illa ex quibus discere vera possumus, & quæ sunt reiicienda, & quomodo distinguantur dæmoniaca à diuinis reuelationibus. Sed imprimis nosse necessarium, somniorum alia esse omnino falsa, alia omnino vera, alia ex his mixta. Et hæc est nostra diuisio. Omnino falsa sunt vana

d Psal. 90.

ſpectra, & à Dæmone ſubminiſtrãte il-
ones, quæ turbati animi, quæ deſideran-
, vt illius Mycilli, qui aurum ſomnians,
tè ſe aurum poſſidere arbitrabatur apud
ıcianum in dialogo de ſomnio. Aliáque
iuſmodi ſunt ἄσημα. Quæ omnino vera
nt, ea reuelationes ſecretorũ, & Dei ad-
onitiones puræ. Mixta autem quæ cum
ıuolutionibus quibuſdam habent verita-
s imaginem, in quibus errari quidem in
liquibus poteſt, potiſſimum in determi-
ıationibus particularibus euentuum in v-
niuerſum demonſtratorum. vt D. Antonius
viſionem veram de futura proxima eccle-
ſiaſtica Arriana perſecutione, malè mundi
ruinam futuram prænuntiare putabat, vt
eſt apud Nicephorum Cali. [e] Temporis e- *e* lib. 10. c
nim non certitudinis euentus fuit, error. a- 43.
lia etiam traduntur fictis rebus inuoluta,
vera tamen apud optimos coniectores. Et
ſi antiqui duo tantùm ſomniorum genera *f* odiſſea
ponant, & duas portas eorum, vnam cor- 19.
neam qua vera immittuntur: alteram ebur- *h* in ſomn.
neam qua falſa, vt eſt apud Homerum, [f] dialog.
Lucianum [h] apud cõmentatorẽ Homeri, [i] *i* odiſſea. r
Vergilium [k], Macrobium [l]. Eſt autem in annot. 174
antiquorum lectione, à vanis ſomniorum *k* 6. Aenei
obſeruationibus abſtinendum, de quibus dos.
Artemidorus Græce 5. libros ſcripſit, & *l* in ſomni.
Scipio. li. 1
ca. 3.

Synesius episcopus: Dicimus igitur has regulas hac de re retinendas. Prima, somnia ex causa animali & præcedentibus cogitationibus vel sensibus perceptis, esse vana; nam mens humana quod optat, dum vigilat sperans, per somnum cernit idipsum. videndúsque Cælius Rhodiginus [m] hac de re. Secunda, quę per humorum dominationem suscitantur, vtilia sunt præcognitioni crasis vel discrasis humanæ naturæ, & potissimum obseruanda à medicis. Tertia, somnia, quæ animæ apparent, prouidentiam vel cautionem, vel præcognitionem rationi consentanea, superstitione procurata, nec Dei religioni aduersantia obseruanda sunt. nihil enim prohibet quin anima quæ nobis vigilantibus quædam etiam nũquã nobis audita, vel nunquam intellecta, vno impetu intelligit, eadem liberior ab actionibus corporis, noua etiam dormientibus non possit intelligere: nunquam enim anima nostra quiescit, quin in seipsa non moueatur, agat, consideret, & meditetur, siue corpus quiescat, siue vigilet. Et hac in parte laudo maximè victus honestatem & parcitatem, cùm animalis homo non sentiat, ea quæ sunt spiritus, cúmque tetræ & putidæ exhalationes, ex copiosa supra modum ciborum ingestione, cerebrum petentes illud

m lib. 27. cap. 14.

offendere, & organa mentis obtunde-
ossint:in quibus probandis multus Por
rius,alioquin impius libris quatuor de
inentia animatorum. Laudo hîc maxi-
iéiuniũ,& eò amplius, quò religiosius,
iens in Dei laudem & gloriã dirigitur.
rescentibus enim viribus corporis ve-
carcere animi & hoste debilitato, for-
i armatur virtute anima. Sicut contrà,
ntò corpus pingue, & cutis benè cu-
, tantò amplius languescit & profun-
ri carcere maceratur anima. Eo modo
iiel & socij,disciplinę cælestis auidi,ie-
abant, nec tamen ea superstitione, qua
hagorei ; hi enim leguminibus nutrie-
tur,regio apparatu recusato. [n] Et Da- [n] Dan,1.b. versi.12.
l etiam vt intellectum rerum altissima-
1 à Deo impetraret,trium hebdomada- [o] vt legitur Dan.c. 10.
1 spatio ieiunauit, abstinens quidem o-
ino à pane,carne,& vino,sed non ea ra-
ie qua impij Pythagorici abstinebant à
iibus,suæ metempsychosi vel metaso-
osi inhærentes, nec ea ratione qua hæ-
ci aliqui abstinent:sed ea tantùm causa,
1 & nunc sancta mater ecclesia catholi-
orthodoxa vbique & semper indixit ie-
ia, vt maceratione carnis spiritus in
um esset agilior, & ad contemplandum
ior. Docet id Angelus qui mysteria re-

m 5 uelauit

uelauit Danieli, p dum ille dixit, noli metuere Daniel, quia & ex die primo, quo po suisti cor tuum ad intelligendum, vt te affli geres in conspectu domini Dei tui, exaudita sunt verba tua, & ego veni propter sermones tuos. Neque mirum etiam esse debet, si ob ieiunium sanctum, in quo ieiunat anima & corpus, dum & à vitiis & delictis vnà & à cibis quis abstinet, Deus tum vigi lantibus, tum dormientibus per visiones multa reuelat, si animam erudiat facilius: facilius inquam, non ratione docentis, nam is est semper omnipotens & æqualem habet potestatem, sed facilius ratione nostri, ratione inquã subiecti, cùm nos ipsos probè disponimus ad Dei beneficium suscipiendum. Neminem enim ille via ordinaria cogit, qui liberum electionis & petendi & obtinendi dedit arbitrium. Nam si quis indiget sapientia, postulandi datur libertas à domino, qui dat omnibus affluen-

α Iaco.1. ter, teste diuo Iacobo α.

Postulet autem, nihil in fide dubitans:

q lib. 1. epist.2. Postulet & purè, quia

Casta placent superis. pura cum veste venite,
Et manibus puris sumite fontis aquam.

r Ouidiana epist. Vt scribit Tib. q. & vt Dido, r

s Sap.1.a. vers.3.4.& 5. Non benè cælestes impia dextra colit.

Et Salomõ: s Peruersę cogitationes sepa rant à

à Deo, & in maleuolã animam non in-
oit ſapientia, nec habitabit in corpore
ito peccatis. Et ſpirit⁹ ſanctus effugiet
m, & auferet ſe à cogitationibus. Ie-
ım autem hoc & animam purgat, vel
eliora iuncta oratione mirum in mo-
diſponit, & vt ſcopis mundatam do-
ı Deo exhibet: nec mirum, iterum
, vt qui aures habet audiat, ſi hoc ie-
facilè reparetur intellectus ab igno-
a, contrario veluti antidoto peccati
parentum, qui in ignorantiam per
vetitæ arboris, inciderunt: & quia in
præcipiti fuit mortis ſententia, ita &
è tempore ieiunij veri, per paruam &
oralem mortis imaginem per ſomnũ,
s vt plerumque nos inſtrui curat. Et
ium extra ſomnum, cum oratione
trat à Deo, vt nocturnis & quietis vi-
bus ſæpius quis illuminetur vt non tã
ni cauſam, quantum Dei placitam in
io annotes voluntatem, vel puritatis
tis dilectionem. Quod ſi mens ſine
io talis ſit, qualis per ieiunium reddi
tur, nempe pura & virilis (quæ enim
ptatibus vacat mulieroſa eſt) non ie-
medium Deus exigit, cùm finis, qui
iunij medio oritur, iam adſit. Ad eum
um pura illa & à Deo pro theſauri in-
finiti

finiti & matris cuſtodia electa , beati Ioſephi anima accepit ſcientiam à Deo per angelum in ſomniis,[t] dum dictum illi, Ioſeph fili Dauid noli timere accipere Mariã coniugem tuam : quod enim in ea natum eſt, de ſpiritu ſancto eſt, & cætera quæ ſequuntur. Sic edoctus in ſomniis [v] fugere Herodem,& de reditu. Et pari modo beatæ illæ tres animæ Magorum orientalium , adoratione veri Chriſti Dei & hominis facta, repletæ intuitu veri Dei diuinitatis radiis, reſponſo in ſomniis eruditæ vt aliud iter pro reditu eligerent. Sunt his alia exempla ſacræ ſcripturæ ſimilia, quæ quiſque facile delibare poteſt. Quarta autem ſomniorum regula hæc, ſomnia diuina, quæ à Deo per ſe vel per angelos bonos immiſſa ſunt , digna obſeruatione eſſe, imo & omnino ſequenda. Et ne in lumine quis hæreat, repetat oportet ex proximè citatis in principio capitis locis ſacræ ſcripturæ, à Deo immitti quoque inſomnia , ſiue viſiones placuerit appellare. Quibus addi poteſt teſtimonium Dei , [x] audite ſermones meos , dicit dominus , ſi quis fuerit inter vos propheta domini , in viſione apparebo ei , vel per ſomnium loquar ad illum. Quod & docet Philo Iudæus , [y] & Herophilus partim à Deo ſummitti ſomnia dicit, quæ neceſſariò conti-

[t] Math. 1. d. ver. 20.

[v] c. 2. Mat.

[x] numero. cap. 12. b. ver. 6.

[y] Tomo 2. lib. 9. quod à Deo mittantur ſomnia.

tingere iudicat, vt scribit Galenus, z & pocrates, 1 quæ, inquit, somnia di- sunt, quidque boni, vel mali vel vr- s vel priuatis euenturum significant, è nunquam errant.

ocet & in somniis & per visiones Sa- vt dictum est etiam vera aliquando, lerumque falsissima, & quandoque se sfigurat in angelum lucis, vt scribit D. us. Et Iamblicus 2, & Proclus 3 vera uare potest quæ iam gesta sunt, ignota n nobis, item longinqua & existen- tem futura, quæ tamen ad causas cer- aturales consequentem necessariò ha- effectum, non quæ extra causas na- es sunt, id enim solius Dei est: eo mo- mortes principum & aliorum inter- prænuntiant dæmones, quòd in re- aturalib. propter diuturnam vitæ ex- tiam exercitati, ex certis adeo in mo- orum corporibus signis, etiam homi- in re medica peritis cognitis, id con- te possunt: nec alia ratione tempesta- ædicunt, quàm & coniectores rusti- uíque similia experti & astrologi: in- m etiam rerum naturas miscere peri- adam à se dicta ipsi conficiunt & for- , quamuis noua creare datum illis nõ ; illo solo ex non ente & nihilo ad es- se pro

z Tomo 8. lib. de historia Philoso. 1 lib. de in somniis.

2 de myster. Aegyptio. 3 lib. de anima & dæmone.

se producere, Deo concesso. præualent enim acuitate ingenij, malitia exquisita ad fraudes & promptissima, ad comprehendendum facilitate. Vnde & Δαίμονες quasi scij vel scientes, dicti sunt: plerumq; etiam illorum oracula astutè falsa edita, vel in vtramque partem ambigua, dum supra illa prædicta consuluntur. nam præscius solus rerum ac cordium, verus & solus Deus: dæmones verò quæ præmonstrare putantur, versutè indagantes prædicunt, vt scribit Athanas.[a] Et nos forsan alibi plura dicemus, de angelis cacodæmonibus agentes. Porrò isti cacodæmones quia spiritus, nobis dormientibus, animæ se insinuant & phantasmata concitant. non secus ac vigilantibus, iniquissimas rerum cogitationes suggerũt, & ansas malorum præbent. cùm enim perpetuum bellum inter semẽ mulieris, Christianos nempe, & semen serpentis, nempe dæmonum cateruas, indictum sit, infatigabili dolo semper potestas illa tenebrarum nos adoritur, vigilantes & dormientes hostis ille vigil circuit & obseruat, si quo modo nos imparatos à Deo seiungere possit, idque multis artibus, multis phantasmatibus, occasionibus've singulis abreptis, tentat, & perniciem nostram molitur, & quia in Deum nihil potest, insidiatur illius

[a] lib. de diuer. quæstio. quæst. 27.

imagini,homini ſcilicet veluti & par-
s fera,quæ, quia odit homines,exhibi-
ſibi hominis imaginem maximo furo-
liſcerpit, ac laniat,vt annotauit D.Baſi-
magnus [b]. Quò fit vt oracula vel in-
nia & viſiones iſtorum doloſorum ar-
um , ſemper nobis ſuſpecta ſint, etſi
ndam boni in fronte vel veri præ ſe fer
ideantur.Latet enim virus ſemper illo-
in cauda,& in rerum exitu,non minus
n poſterioribus partibus ſcorpionum.
in & ob iſtorum inſignem fraudem &
dolum animum, etiam quæ bona ſom-
aliundè immittuntur, nobis ſuſpecta
t: nunquam enim debilis hoſtis aperto
te fortiorem ſe aggreditur , ſed inſidiis
ue fucatis telis,& cibis ſæpe melle con
s,& palato modo quodam oblito diui-
tis ſimulachro,gratis venenis , pro cu-
que profeſſione aſtutè inſtillatis. Sic e-
& aſſolet iis,qui cultu diuino maximè
lent,propheticę nomine tanquã illis ap-
uſurus,ſe inſinuare.Hac arte Philume-
n,& priſcam Helenam, pſeudoprophe-
hæreticorum adortus , & magicis præ-
iis Simonem Sammaritem, vt ſcribit I-
ęus [c],Abdias Babilonicus [d],D.Clemẽs,
guſtinus, & alii. Sic & decepit Carpo-
iſtas & Gnoſticos, qui vt in ſuam ſen-
tentiam,

b Sermone in aliquot ſcripturæ locos.

c lib.1.ad-uer. hæręs. cap.20.

d 1. hiſto. apoſt.

tentiam,quam diuinam putabant, alios pel licerent, ſcholas magiæ introduxerunt, & aſſeſſoribus dæmonibus vtebantur ad animos in errorem faſcinationibus aduocandos,vt notat Epiphanius [e]. Fuerunt & ab his alij ſtudiis impiis decepti, alij opinione ſuæ ſanctitatis nimium ſibi placentes per ſuperbiam, ab illis expugnati, alij etiam pij homines,boni prætextu,à fraudulentis illis nequiſſimis ſpiritibus decepti: Cauent enim illi omni ſtudio,ne quod ſint videantur,ne've prius cognoſcantur quàm deceperint, ſemper alio habitu quàm ſint verè,ſeſe inſinuantes. Vnde D.Bernardus [f], dæmonium meridianum,de quo apud Dauidem [g], exiſtimat dictum genus ſpirituũ obſtinatiſſimum & perditiſſimum, quòd quia tenebroſum totum, & noctis æternæ caligine eſt funeſtatum, ad decipiendum cautè ſe ſub luce inſinuat, & in meridie ne quis ſit detegatur, operatur. Quocirca D. Ioannes [h] nos admonet, Chariſſimi,nolite omni ſpiritui credere, ſed probate ſpiritus ſi ex Deo ſint: quoniam multi pſeudoprophetæ exierunt in mũdum.Et ſacra ſcriptura,quamuis ſomnia plura diuina celebret patriarcharum & prophetarum, quia tamen hinc ſequuntur, vt plerunque abuſus, ſuperſtitio, & innumeri errores ob vanas

e tom.2.li. 1.cõtra hæret. hæreſi 27.

f ſermo.33 ſuper cãt.

g in Pſal. 90.

h epiſto.1. c.4.verſi.1

nas hominum, leues & à dæmonibus fa-
inatas mentes, ſomniorum obſeruationẽ
etat; potiſſimũ Chriſtianis & piis homi- ; cap.19.f.
bus. Sic enim canit Deus in Leuit. i. Nõ verſi.26.
gurabimini, non obſeruabitis ſomnia.
on enim omnibus data eſt diſcretio ſpi-
tuum, neque omnes exercitatum habent
diſcernendis malis intellectum. Et ſic Sa k Eccl. c.
mon conſiderauit, k 34.2.
1 Vana ſpes & mẽdaciũ viro inſenſa-
to, & ſomnia extollũt imprudẽtes.
2 Quaſi qui apprehendit vmbram, &
perſequitur ventum, ſic & qui at-
tendit ad viſa mendacia.
3 Secundum hoc viſio ſomniorũ: ante
faciem hominis ſimilitudo alterius
hominis.
4 Ab immundo, quid mundabitur? Et à
mendace, quid verum dicetur?
5 Diuinatio erroris & auguria, menda
cia, & inſomnia malefacientium
vanitas eſt.
6 Et ſicut parturientis, cor tuum phan-
taſias patitur, niſi ab altiſſimo fue-
rit emiſſa viſitatio, ne dederis in
illis cor tuum.
7 Multos enim errare fecerunt ſom-
nia, & exciderunt ſperantes in illis.
8 Sine mendacio conſummabitur ver
n bum

bum legis & sapientia in ore fidelis complanabitur.

9 Qui non est tentatus, quid scit? vir in multis expertus cogitabit multa, & qui multa didicit, enarrabit intellectum.

10 Qui nõ est expertus, pauca recognoscit: qui autem in multis fatuus est, multiplicat malitiam, &c.

Inexpertis igitur & parum doctis, somnia obseruare valde periculosum est, multisciis autem vtrunque permissum: dummodo superstitione magica, somnia ex tacito pacto cum dæmonibus icto, non accersat, vel interpretetur: & si inter causas & regulas superiores, iudicium adhibeat. Si nouerit etiam dæmonum pręstigia detegere, & inter reuelationes Dei & dæmonis discrimen annotare. Ita permissam obseruationem scribit beatus Thomas [l], Archidiaco. [m] Et hæc non tantùm in his quæ per somnia accidunt, sed etiam in aliis reuelationibus obseruanda, reuelat enim plura aliis modis quàm per somnia Deus, vt infusione tacita, siue exteriore signo: velut cum spiritu prophetico Adam locut⁹, Hoc nunc os &c. [n] Et Lamech, de vltione futura sui, & Iacob de futuro omnium rerũ successu, & filiorum. Et dum Balaam filius Beor

l 2.2. quæstio. c.
m in cano. sortes. 26. quæst. 5.
n Genes. 2.
o Gen. 49.

eor de futuris,&natiuitate Christi prædi-
it p. cùm Saul ex agasone factus prophe- p num. 24.
,repentè immutatus fuit q. Rursum cùm q 1.Reg.c.
se Saul & eius lictores apprehendere vel- 19.b.c.
nt Dauid, subitò in Naioth in Ramatha
nsiluisse senserunt super se spiritum domi.
i,& prophetarunt.Eadem de reliquis cen-
nda prophetis. Interdum & reuelat spi-
tum suum omniscium, eamque commu-
icat quibus illi placitum est,cum signo &
edio visibili. Quod quidem medium fuit
iquando angelus forma humana appa-
ens, cum angelorum ministerio pleraque
etexerit,& abdita edocuerit. Et vt nō vi-
eatur absurda opinio Rabinorum secre-
orum , qui in commentariis ad librum
tzira , Rabini Abraam scribunt שהאבות
רבותיהם הין מלכים ותיעם : רבו של אד
רזואל : רבו של שם וופיאל : רבו שר
אברהם צדקיאל : רבו של יצהק רפאל : רב
של יעקוב פליאל : רבו של משה מטטרון
Ideſt dicunt, quòd patrum præceptores
fuerunt angeli.

dami,	preceptor,	Raziel.
emis filij Noachi,	angelus	Iophiel.
brahami,		Teadkiel.
ahaci,		Raphaël.
gnakobi,		Piel.
osis,		Mittaron.

Quibus ex sacris addi potest:

r Tob.c.3. & 9.	Tobiæ [r],	præceptor vel eruditor, nuncius.	Raphaël. Gabriel.
s Daniel.8 9.10.	Danielis in visione de antichristo, [s]		
t Luc. 1.	Zachariæ, & beatissimæ virginis Mariæ [t],		Gabriel.

Sed & alibi in plerisque scripturæ locis inuenimus angelos, sed sine nomine, multa pluribus enuntiasse vel facienda vel dicenda, vel intelligenda, sic [v] angelus qui apparuit Balaamo, & asinam eius gladio cohibuit, benedictiones in populum Israël dicendas præscripsit. instruxit & Angelus domini apparens ad fontem, Agar ancillam Abrahæ, fugientem Sarai dominam, atque futura de Ismaële aperuit; [a] vt per angelos visibiles edoctus Abraham de excidio Sodomorum [b], item Loth [c], & Gedeon de victoria Madianitarũ [d], edoctus & ab angelo Manne, ex tribu Dan ex Sara, de natiuitate Sampsonis & victoria Philistinorum. [e] edoctus & Cornelius centurio de his quæ oportebat illum facere. [f] Scribitur etiam archangelum Michaëlem, fugientibus Argonautis à Colchide cũ vellere aureo, iísque latitantibus & fugatis ab Amyto circa palustria loca Constantinopolis, vbi imperabat Amytus, apparuisse,

v num. ca. 22.
a Gen.16. b.versi.16.
c Gen.18
Gen. 19.
d Iudic.c. 6.b.ver.11.
e Iudic. c. 13.
f actu.c.10.

iri specie alis veluti aquilæ humeros in-
gnitos habentem,& ad pugnam eos in A-
ıytum excitasse, victoriam prædixisse,
ámque eius consilio assecutos. Cuius be-
eficij memores, ei numini illis incerto,
hanum dicarunt illo in loco, nempe in
aiecto Constantinopolis, quem ob rei e-
entum & salutem consequutam Sosthe-
um nominarunt. Ferúntque Constanti-
um Magnum à bellorum victoria redeū-
em,eo in loco recubuisse, & eundem vi-
um alatum ei apparuisse, qui se archan-
elum Michaëlem, qui eum in bellis con-
ciendis iuuasset, diceret. Qua de re ibi
uo templa Deo dicauit nomine D. Mi-
haëlis archangeli, vt narrant Nicepho.
Calistus g, Sozomenus h. Refert & idem
Nicepho i. alium angelum habitu pastoris
pparuisse Asparo duci militiæ Theodosij
ınioris pij Cæsaris, persequenti rebellem
oannem vnum à commentariis suis,& co-
iis Asparis præiisse, & eas per lacum qui
Rauennæ,quo aufugerat Ioanes,subiectus
st, duxisse: vnde neminem vnquam pro-
isse proditum est memoriæ, & eius indu-
tria Rauēnam ex improuiso occupasse, &
yrannum cæpisse. Apparent etiam nobis
t vt Dei mandata explicent angeli, alia
uàm corporali hominis forma, vt cū ap-

g lib.7.hi-
sto. Eccle.
c.50.
h li.2. hist.
tripart.ca.
19.
i li.14.hi-
sto.c.7.

k Iesa. 6. paruerunt Seraphim Iesaiæ. k Et interdum voce Angelorum sola, Deus nos docet sensibili & auribus infuso eloquio, interdum insensibili. Exempla vtriusque, audiuit Agar tantùm angelum de cælo loquentem & indicantem aquam, & pueri Ismaëlis acta & mores prænuntiantem, angelum autem non vidit. l Item Abraam cùm iussu Dei immolare filium vellet, audiuit angelum loquentem, & eum interpellantem de cælo, & repromissionem, benedictionésq; seminis edocentem. m Sic inuisibili modo Abacuk propheta, voce angeli edoctus de carcere & angustia Danielis, & eo per capillum translatus ad escas deferendas. n Sic locutus angelus cùm Elia, vt descenderet ad Ochesiam sine timore cum quinquagenario deprecanti. o Sic etiam Dominus per angelum locutus ad puerum Samuëlem voce dilucida ter, prædicens Heli & filiorum necem. p Sine voce autem angeli Dei annuntiant & insinuant voluntatē Dei sæpius & in somniis & alio modo. Nā cùm anima nostra spiritus sit, & angelus spiritus ad communicanda inuicem mandata non egent organo corporali, proportione spirituali ad id sufficiente. D. Apostolus namque Paulus, duos loquendi modos esse censuit, dum scribit q, si linguis hominum

l Genes. c. 21. c. ver. 21.

m Genes. c. 22. c. ver. 11. 12. &

n Daniel. 14 f.

o 4. Reg. c. 1. D. ver. 15.

p 1. Reg. c. 3.

q 1. Corin. cap. 13. a.

uum loquar & angelorum. Et per consequens verbi duplex erit sensus, vnus per vocem prolatus & aërem verberās statímque periens. Et alio modo intra nos positū verbum, & nostris cognitū cordibus, quod & commune cum angelis, cùm prius non sit propriè angelorū, vt scribit D. Basilius.[r] Instruit etiam nos Deus extra ordinem naturæ aliis mediis quibus ad capacitatis naturæ humanæ captum, infirmitatísque nostræ capacitatem vtitur: visiones hæ dici possunt, veluti ex visione Cherubim, & gladij flammei versatilis, Adam intellexit adytum paradisi sibi præclusum.[s] Ita locutus est Deus per visionem ad Abraham, & per visionem eduxit eum foras vt suspiceret cælum & numeraret stellas: instruens ex his eius multiplicandum valde semen.[t] Et per visionem rubi ardentis & incombusti admirabilia rerum abditarum secreta nouit Moses[v]. per visiones animalium & rotarum, prædixit multa Ezechiel[x]. Et Petrus per visionem mundorum & immundorum, intellexit reuelationem qua admonebatur ne salutem gentilium operari recusaret: Et D. Paulus per visionem per noctem illi factam de Macedone, qui eum deprecabatur vt transiret in Macedoniam & eum iuuaret, certus factus est, quòd Deus

r sermo. in Ioan. 1. c. in princip. erat verbum.

s Gen. c. 3. d. ver. 24.

t Gen. 15. a.

v Exo. c. 3.

x in c. 1. & 7.

y Actuū c. 10. e ver. 10. & seq.

vocasset illum vt euangelizaret, in Macedoniam [z]. Et Machabeus visionem suam explicans, qua Deus illi reuelauerat orationes Oniæ, iam ante mortui, summi sacerdotis effusas, populum spe in Deum ad victoriã contra Nicanorem armauit. [t] Hicque modus certè docendi homines Deo familiaris olim: sic enim per ea quæ cum corpore affinitatem habere videntur, homines maiori ex parte corporeis intentos excitabat, commiscens inter illa quædam quæ secundum admirabilem prudentiam artificis miscentis, certam præferrent incertorum cognitioné. Hæq; visiones non passim omnibus vel sine discrimine reuelatæ, sed aptis & electis à Deo piis boniśq; hominibus qui dicti sunt prius Videntes, postea Prophetæ. [a] Nam & Deus ait, [b] Si fuerit inter vos Propheta domini, in visione apparebo ei, vel per somnum loquar ad illum. Et in Psalmis, [c] Locutus est Deus in visione sanctis suis. Et ideo in principio, Iesaias & Nahum, suas prophetias vocant visiones: suntque visiones hæ compositæ ex spiritualibus & corporalibus, vt ferè omnes reuelationes D. Ioannis, & D. Hermæ, D. Pauli discipuli in tribus libris, & reuelationes S. Methodij. Quanquam & aliæ sunt corporales solùm, quibus super naturam

z Actuũ c. 16. b. ver. 9.

t 2. Macha. c. 15. ver. 11. & seq.

a 1 Regũ c. 9. b. ver. 9.

b Numero c. 12. b. ver. 6.

c Psal. 88. c. ver. 19.

ram

ram nostram à Deo instruimur, vt sunt astrologicæ obseruationes, vbi signa potestatis Dei viuentis insculpta sunt, quæ & Deum omnipotentem demonstrant, & sapientiam eius incomprehensibilem, etiam barbaris vel cæcutientibus persuadent, vt suo loco dicemus Deo fauente. Porrò nouissimè, Deus optimus maximus locutus est nobis in filio, & per Messiam verum, Iesum Christum dominum nostrum, qui secretiora Dei reuelauit, vt scribit D. Paulus [d]. Ardua certè & inaccessibilia homini mysteria diuinitatis, cùm nemo nouerit filium nisi pater, nec patrem nisi filius & spiritus sanctus, & cui voluerit filius reuelare. Nam sicut, nec hominum quisquam nouit quæ sunt in homine, nisi spiritus qui est in homine: ita nec quæ sunt Dei, nisi spiritus ipse Dei. [e] Et docet latè D. Damascenus. [f] Quamobrem & post Christi doctrinam, spiritus sanctus si piè inuocetur, omnibus scire cupidis sese manifestat, & admirabilia & imperscrutabilia philosophorum antiquorum disquisitionibus annuntiat & edocet. Et hoc vsque adeò tritũ est, vt probatione non indigeat. Habemus nãque tam admirandis Christi vbique terrarum breui spatio decantatos apostolos, vt qui anteà piscatores viles, & ignari & anal-

[d] ad Hebræos c. 1. a.

[e] Ioan. 1.

[f] lib. 1. de ortho. fid. c. 1. & 2.

phabeti omnino erant, coriarij & telonarij, & huiuſmodi artificio[illegible] mechanici, poſt receptum ſpiritum ſanctum, variis linguis, vſque ad admirationem loqui ſubitò viſi ſint, & de obſcuris ac profundiſſimis verè diſſeruerunt, & tenebras ab oculis hominum diſcutientes à ſpiritu veritatis edocti, præter humanum ordinem omnigena doctrina abundarunt. g Eáque tanta & eius efficaciæ, vt vniuerſo orbi leges dederint, ſublatis philoſophorum & eorum qui anteà falſò ſcientes habiti erant, legibus, ſententiis & erroribus. Fuit enim miſſus dominus noſter Ieſus Chriſtus eorum noſter præceptor, vt illuminaret omnem hominem, h lux ipſe mundi, & lumen ad reuelationem gentium. i Porrò ne quis decipiatur in Dæmonum præſtigiis, qui, veluti ſimia homines, ita & opera Dei imitantur, admonebo obiter fraudes & artes illorum detegi poſſe, & impoſturas eius diſtingui, tribus modis potiſſimum, vel ex principiis vel mediis vel à fine ad quem res perſuaſæ diriguntur: à principiis, ſi ſomnia, apparitiones, reuelationes, viſiones vetitum habeant exordium, nempe vel ex ſuperſtitione præcedente magica vetita, ex curioſitate inutili, à ſuperbia, auaritia, concupiſcentia, à corrupta lubrica voluntate: à medio,

g Actuum c. 2. a b.

h Iohã. c. 1.

i Luc. c. 2. E. ver. 32. cum ſimilibus.

nedio, ſi per illicita eadem parentur, per
ltus idolorum vel imaginum, per ſuſpẽ-
nes annulorum, per impiorum dæmonũ
uocationes, pactiones tacitas vel expreſ-
, & huiuſmodi: à fine, ſi hæc ipſa, vel
damnum, incommodum, contumeliam,
ntemptum dilectionis Dei, vel pro-
mi tendant, ſi ſucceſſus rerum malus, &
ntra legem Dei ſit. Nam ſi bene actus
loſi diaboli, ad Dei voluntatem & pro-
mi dilectionem, velut aurum ad lapidem
dium, examinentur & conferantur, ſta-
n deteguntur & fuci, quibus mala ab im-
ris ſpiritibus inficiuntur & obumbran-
r, & veluti ros matutinus, ſole, in au-
s inuiſibiles euaneſcent. Nec huiuſmodi
ticinationibus, etſi veris, tantum eſt de-
rendum vt à bono ideo recedamus, & in
eum quippiam peccemus: quin & ſom-
ator ille cum vero ſomno, delendus de
rra eſt, ſi ex ſomnio id perſuadere velit,
à lege Dei velit homines auertere [k]. Nã kDeutero: c.13.a.
falſò prophetæ, inquit dominus, vatici-
ntur in nomine meo: non miſi eos & non
æcepi eis, neque locutus ſum ad eos: vi-
onem mendacem & diuinationem frau-
ulentam & ſeductionem cordis ſui, pro- l cap.14.e. ver.14.
ietant vobis, vt ſcribit Hieremias [l], &
ura egregia alibi.[m] Quare fraudem ſem- m c.23.c & f.
per

per inesse immundorum spirituum actionibus, tibi persuadeas: non enim mali angeli, essentia differunt à bonis, sed voluntate mala, vt boni hominis animus à malo differt, vt scribit D. Athanasius.[n] Et in hoc probari possunt spiritus, & discerni boni à malis. Duo enim sunt genij singulorum hominum, vnus æquitatis, alius iniquitatis: æquitatis genius vel angelus bonus est, lenis, verecundus, mansuetus, quietus, continuò tecum loquitur de iustitia, de prudentia, de castitate, de benignitate, de venia, de charitate, de pietate: hæc omnia cùm ascendunt in cor tuum, scito quòd genius æquitatis tecum est: huic itaque crede & operibus eius. Genij autem iniquitatis notæ, vt is sit amarus, iracundus, stolidus, & opera illius perniciosa, quæ euertunt filios Dei. Cùm ergo in cor tuum ascenderint hæc, intellige ab operibus eius hunc esse genium iniquitatis. Cùm iracundia apprehenderit aut amaritudo, cupiditas rerum alienarum, superbia, multiloquium, ambitio, & quæcunque his similia vitia, intellige eum esse in te. Et tunc caue ne credas illi, recedéque ab omnibus operibus illius. Et hæc me docuit Hermas D. Pauli apostoli discipulus.[o] Possunt etiam verè prophetica & diuina somnia

[n] li. de diuer. quæst. quæst. 3.

[o] lib. 2. quẽ vocat pastorẽ mandato, siue ca. 6. & 12.

omnia & visiones discerni à dæmoniacis
: Phytonicis, quia qui agente Dei volun-
ite sciunt, & præsciunt, intelligunt quæ
icunt, & hi verè vates: alij verò quod
icunt vidéntve non intelligunt, & hos
ocauit vaticinatores Plato teste Ploti-
o, p vnde antiquitus de vatibus dæmo-
iacis dictum fuit, μάντις ἄριστος ὅστις εἰκάζει
ϰαλῶς: vates optimus, qui benè coniectat,
pud Gregor. Magnum, q & Nicepho. Ca-
sti. r vnde coniecturis deficientibus, quæ
nitatem possent dæmonum defendere,
raculis Pythicis & insomniis quamplu-
mi delusi sunt, & miserè perierunt, vs-
ue adeo vt Oenomaus apud Græcos tam
oquentia quàm philosophia nobilis, o-
culo Apollinis delphici deceptus, pluri-
ia & innumera responsa illius collegerit
refellerit, vt quædam etiam ex ipso no-
t Eusebius Pamphili. s Quocirca rogo o-
nes optimos Christi asseclas, ne impostu-
s Sathanæ sese committant, neque in ea
nt hæresi, vt plures. ô miseri istius seculi
uuenes, qui se dæmonibus obstringunt,
ıctísve nephandis deuouent, vt possideāt
piritum, vt vocant, Scientiæ, sibi familia-
em. Quos ego censeo omnibus lachry-
nis elugendos, si quando Deus miserea-
ır illorum vt resipiscant ab impietate &
abysso

p li. de anima & dæmone.

q inuectiua 2. contra Iulian.

r li. 10. hist. Eccl. c. 37.

s lib. 5. de præpara. Euangel. c. 10.

abyſſo damnationis, ter certè atque quater deplorandi, qui in primis hoſtem doloſum & bonarum rerum inſcium & expugnatorem eligũt derelicto Deo, qui author ſcientiarum & veritatis eſt, à quo ſi ſcientia indigemus, non minus nobis quàm Salomõ & aliis præſtantiſſimis viris aduenıet, ſi velimus. Erubeſcant & tandem quæſo, mancipia hæc ſathanæ, qui ſibi perſuadent, in ſuã ditionem ſpiritum ſcientiæ exorciſmis & præcãtationibus tranſtuliſſe, qui ve eum vt illorum iuſſu obſeruientem, & vt vera narrantem venerantur. Agnoſcant quęſo periculum in quo nauigãt, agnoſcant huiuſmodi ſpiritum nequam à ſathana eorum principe obſeruatorem proprius iunctum, ne caſſes illius vllomodo effugiant, ne Deum, quem ipſe ſed non impunè contempſit, cognoſcant. Ecce dum putant ſuis vaniſſimis characteribus illum occludere, ille ipſorũ lateri, perpetuò cathenas colligat fortius, & in ſua iura trahit: dum pertẽtant curioſè reſponſa de nouis adferri, & aliis enũtiari, veram ſui amittunt cognitionem, præcipites cæci ad ingentes tenebras voluntariè perducti. Similis namque dæmon eſt in aſtutia proditoribus & latronibus itinerum, qui, vt facultates quas perſequũtur & quib⁹ inhiant, ſcrutentur: vt vires & arma quæ ve

rentur

r in defferentibus illas, nouerint, vt iti- -quibus viator onuſtus tranſiturus eſt gant, ſe perhumaniter vt putatur viato- s coniungunt, & obſequiis, imo & ſerui ncautos ſibi fidere perſuadent, nihil ta- magis in animo habentes, quàm cùm pus illis accommodum aduenerit, illos lare, vt prædam ex illis colligant. Si npla adhuc melliti ſathanici doli deſi- s, conſidera quibus delinimentis & vo atibus demulceat adulteros & fornica- s, quibus auaros meditationib⁹ paſcat, ſumma quibus perſuaſionibus à longè tis decipiat, & adigat volentes ad ma- m luem, vt non niſi peccato commiſſo oſtea irridente deceptore, quis aſtum lè animaduertat. Nam præſentia quæ rt, ſpeciem quidem boni habere viden ſed finis animæ exitioſus, atque ipſe quam mercator ſtolidus, ſed lucrandi peritus facilè tibi exiguum quid dele- ile & quamplurima promittit, vt præ- am tuam ſuo miniſterio deputet ani- n, quod dat merces & ſalarium tuæ eſt naționis. Caueant itaque, quia initio tractus ſunt voluntarij, ſed poſteà ne- arij. Nihil certè eſt quod recipis vt te m perdas, cùm nulla homo dare poſſit mutationem pro anima ſua, inquit

Deus

a Mathei 16. & Marci 8.

Deus. a Desinant ab infantium improuida permutatione, qui malo vel piro præsente cedunt aureis & prætiosis margaritis. Vigilemus quæso ne dominos seruos nostros reddamus, ne fiamus socij furum ac latronum, & vt ait Poëta:

Vt iugulent homines surgũt de nocte latrones:
Vt te ipsum serues, non expergisceris?

Omittant hæc abominanda, & meminerint Deum, Deum esse, id est, omniscium & omnipotẽtem, omnia ab eo pendere, & per consequens, si putent dæmonas quicquam scire & docere posse, putent & Deum illa eadem & omnia alia quæ non sciunt ipsi, scire & posse docere, ídque facilius. Dixit enim & facta sunt, mandauit & creata sunt. Petant ab illo & accipient: consulant regẽ, repellant tortorem & carnificem: meminerint quòd nec bonus ille habitus Socratis cacodæmon, quicquam de salute docuerit dominum suum nullam esse participationẽ lucis ad tenebras, Christi ad Belial, Christianorum cum Sathana: vetitũ esse vestimentum textum lino & lana, iugum bouis & asini, neminẽ duob⁹ dominis seruire posse, quin alterum oderit: periculosam esse cum inimicis vigilantibus, debilis animi familiaritatem & consortium. Et ad extremum

agnoscant

oſcant ſalutem,exemplúmque ex ſimi
s capiant ex illa dæmonis familiari vo-
one, non ideo veram alicui vel decan-
m & permanentem doctrinæ famam
uam contigiſſe. Sunt enim dæmonum
tùm vanæ ; inſidioſæ animæ ſcientiæ &
llicitationes,& naſcitur ridiculus ſcien-
us mus,qui corrodit animam incantato-
,quíque ad omnem ventum eam palle-
ere facit, qui in bonis ignorãtiſſimam &
vita hac corporali, iam tortoribus æter-
is mancipat. Scio quòd vera loquor &
eus teſtis,& ipſi, qui iſta magica perten-
nt & experiuntur.

De gradibus quibus perficitur uia ordinaria. CAP. XIII.

IAm expedito ſermone de ſcientia & co
gnitione,cui nihil nos vel exiguum cõ-
ferimus,quæ ſola largitione vel Dei vel na
turæ nobis contingente: cúmq; ſatis, vt exi
ſtimo,apparuerit,nullam artem neque ſtu-
diorum opem humanorum ibi requiri, eò
quòd quæ Dei ſolius & naturæ ab eo præ-
ordinata ſunt , noſtra ope non indigeant:
Quia etiã hæc Dei beneficia, non niſi ſum
ma cum occaſione & neceſſitate & diſpen-

ſatiuè, vt ita loquar, conceduntur, ad ordinariam viam cognoſcendi animum cōuertim⁹, quæ ſtudio & labore & induſtria, Dei adiutorio, ſine quo nec alia poſſumus, paratur, & parta augetur & conſeruatur. Porrò cùm ſcientia omnis ex cognitione oriatur, vt ſcribit Speuſippus, Platonis diſcipulus. [a] Cognitio auté è mediis & inſtrumentis corporeis fiat, non ſimul, nec omnino vnico actu, nec præpoſterè, operę prætium eſt ordinem, quo notiones habētur & perficiuntur, explicare. Dicimus itaque in ſcientia & cognitione, primùm tria requiri præcipuè, quod intelligitur, intellectum, & intelligentem. quod dicunt Caballiſtæ eſſe ſummam decem Sephiroth, id eſt, omniū numerationum, vbi, vt ait Rabi Abraam in ietzirah ſiue de creatione, eſt ספר ספר ספור, ſopher ſepher ſophur .i. numerans, numerus, & numeratum. Nam ſi hæc tria ſimul conſentiant, nec amplius in vno eorum quam in alio inueniatur, nullus error, ſed certa ineſt ſcientia: ſin minus tandiu eſt ratiocinādum, vt ait commentator arboris Sephiroth, עד השכל והמשכיל והמוּל אחד gad haſcecel vehameſcil vehamuſcal echad, id eſt, donec intellectus, intelligens, & intellectum vniantur; hoc eſt eadem ſentiant. Nam vt ait Porphyrius [b], πᾶσα γνῶσις

[a] li. de diffinitio. Plat.

[b] lib. περὶ τῶν πρὸς τὰ νοητὰ ἀφορμῶν ſcut. 23.

τῶ

ινωσις ὁμοίωσις ἐστὶ, id eſt, omnis cognitio, aſſimilatio eius quod cognoſcitur. Idē in cognitione, quando cognoſcens, co ſcibile, & cognitio vniũtur. Tres enim ſunt, duæ extremæ, altera mediũ quod trema vnit. intelligens vel cognoſcēs eſt um extremum, & primũ, nempe anima: luti ſi dicamus aptitudinem & facultatē telligendi, ſicut in Sephiroth, is qui nuerat. Aliud extremum eſt intelligibile vel ognoſcibile, id eſt, res quæ intelligi & conoſci debet, ac ſi dixeris in Sephiroth nuneratum, vel quod numerari, vel cuius ſci e numerum expedit. Medium autem extremorum eſt intellectus vel cognitio, quę tandiu negotiatur, donec animam cognoſcentem vel intelligētem impleat vera apprehēſione. Et ſequitur aliud ex tribus his, reſolutum, mens, & notitia, ſecundũ productionem. Anima namq;, vt ſcribit Proclus c per ipſam quidem ſcientiam euadit intellectui ſimilis, ſecundum actum ipſum cognoſcibile comprehendens: abſtrahit enim formas rei comprehenſæ, vſque adeo vt intellectus formam & veluti eandem rem in animam transferat, non ſecus ac per viſum rem corporalem comprehendimus, quod eius rei figura in oculis, veluti in ſpeculo, perfectè appareat: perfectius autem in ſpeculo

c lib. de anima & dæmone.

culo animæ res ſunt, eo quod & anima, quia incorporalis ſubſtantiæ, formas, vt oculus corporalis & ſpeculum corporale, corporales figuras ſeparat & abſtrahit. Secundò ſciendum eſt, cognitionem hominis via ordinaria aduenientem, à viſibilib' & comprehenſibilibus Dei operibus incipere, & vſque ad inuiſibilia & incomprehenſibilia, & per ſe tantùm apparentia ſcandere. Verùm neutrũ horũ hominis eſt, ſed in medio homo ſuas operationes exhibet: &, vt eſt liber homo in ſentiendo, ſic partes eius, & ad dubia & incerta terminanda, applicantur. Et communicat quidem homo cum animalibus brutis, dehinc propriam naturam habet inſignitam ratione, qua ab his differt. Tertiò in loco cum Deo etiam participat & communicat mente quæ à Deo illuminatur. Quapropter & primum quæ corporea ſunt ordine naturæ, vt animal: deinceps vt homo, dehinc vt participans cum Deo cognoſcit. Sunt itaque tres hæ hierarchiæ in microcoſmo hoc intellectuali, quæ à ſuprema illuminantur mente, veluti in cæleſti intellectuali mundo tres ſunt hierarchiæ ſpirituum, quorum nouiſſimi à ſuperioribus illuminantur & docẽtur, & omnes à ſuprema mente, nempe à Deo. Tres iſtas microcoſmi hierarchias vocant

Caballiſtæ

Caballiſtæ ſtationes & mutationum gradus, tres autem numero conſtituunt, primamque vocant deſinentem in Sekel, ſiue in aliqua intelligentia. Secundam deſinentem in Sandalphon, vt opinor, id eſt, in mediã, quæ vtranque proſpicit extremitatem & vtramque coniungit. Tertiam deſinenté in mittatron, ſcilicet nuncium Dei, ſic enim angelum vocabant nuncium Dei, qué Moſis dixerunt fuiſſe præceptorem Caballiſtæ, vt etiam ſcribit Franciſcus Venetus d.

d tomo. 5. problem. Sacræ ſcripturæ ſectione 3. num. 272.

Rurſum in ſingulis tres ſunt ordines graduum, quorũ omniũ collectione fiunt nouem gradus, vnde mens perficitur, & lumẽ ipſum ab inferiori parte, ad ſe trahit rerum cognitionem. Quorũ omnium accipe breuem tabulã, cum proprietate ſingulorum graduum.

Tabula purificationis notionum, & gradus ad notionem.

Hęc nõ ſillogizãt ſed ſimpliciter apprehendũtur,

1 Res quę eſt vel eſſe cenſetur, vbi diaphanum, ſiue ὑποκείμενον ſiue obiectum philoſophis.

2 Medium, quo ſubſtãtia rei colligitur, ſiue diaphanum, apparẽs, id quod ſe inſinuat ſenſibus.

3 Senſus exterior, vt auditus, viſus &c.

Et hîc ſtatio prima,in qua ex ſimpli ci rerum exiſtẽtia, tranſitus fit ad co gnitionem animalem, incipitq́; animalis cuiuſq; vis dicta ſcechel שכל

Et viam diſcurſus præparant.

4 Senſus interior,ad quem ſenſoria ſenſita transferunt , αἴσθησις Græcis.

5 Phantaſia φαντασία,Ibi fit firmatio imaginum, ſenſu comprehenſarum. Eſt etiam hic primus gradus agnitionũ intellectualium quæ tantùm conſideratione definiuntur , ſiue propria imagine,corporali ve viſione.

6 Exiſtimatio , qua imagines tales eſſe, vel aliquid eſſe,perſuademus:vocãt iudicium inferius animale, vel brutum : cùm ſecundum apparentiam, ſimpliciter ex rerum collatione iudicamus.

Hac in ſtatione ſecunda ceſſat animal brutum , nec vltra progreditur, & incipit id quod hominis eſt.

Sillogizãt hæc & diſcurſũ admittunt,& argumẽtationes.

7 Cogitatio,Διάνοια, iudicium ſuperius, qua percurruntur & examinantur comprehenſiones,& ex his formatę opiniones. Hoc gradu fit præparatio & tranſitus,ad rationem:ex multo namque diſcurſu rerum , & dum nunc vna,poſteà alia res euoluitur, quod

quod conueniat inuenitur. Ex hac opinio.

Ratio quę confirmatione rationabili, omnia determinat: & inde sequitur per consultationem nonus gradus.

Dicebat & Plotinus lib. de fœlicitate cap.2. quod iudicare de natura & ratione boni non sensus est, sed rationis.

Hæc ratio plura ad vnum stabiliendum congruè adfert, & quæ obstare videntur, separat & reiicit.

Gradus, nempe intellectus, consummatus & menti vnitus, quietus & immobilis ex lumine mẽtis per singula hominem concomitantis, ad suum finem perductus. Hîc tertia statio, qua desinit homo varius, & incipit illa pars hominis *nobilior, mens, quæ Deo assimilatur, intellectus aliqua in parte similitudine, & quam tantùm Deus alloquitur, cùm illi mirabilia & arcana sua citrà naturæ ordinem manifestat.

*νοῦς, vel mẽs & intellectus amplius nõ sillogizãt: sed discursus resolutiones tantùm recipit.

oquitur & de his gradibus Clemens ãdrinus ᵉ. Diuini & cælestis nutrimẽti umẽtũ, inquit, in vrna aurea. Exod. 17. ecrari iubebatur. Gomor, erat decima n mensura: in nobis enim ipsis, tres

ᵉ li.2. stromaton.

menſuræ tria ſignificant iudicia: ſenſus quidem ſenſitum: eorum autem quæ dicuntur, nominum & verborum ratio: eorum autem quæ percipiuntur, intelligentia, mẽs. Et paulò poſt, hæc eſt, vt exiſtimo, quæ ex Deo eſt vera & iuſta menſura, quæ metitur ea quæ veniunt in dimenſionem, ea quæ hominem continet, decas, quam in ſumma tres prædictæ ſignificarunt menſuræ. Fuerit autem corpus & anima & quinq; ſenſus, & vocis edendæ poteſtas, víſque ſeminaria, & cogitandi ſeu ſpiritalis facultas, aut quocunque alio nomine vis vocare. Oportet autem, vt vno verbo dicam, alia omnia tranſcendentes, in mente ſiſtere. Sicut certè in mundo quoque, cùm nouem partes tranſilierimus, primam quidem quæ eſt per quatuor elementa, quæ in vno loco ponuntur propter mutationem, deinde ſeptem errantes, & nonam inerrantem, venire oportet ad perfectum numerũ, qui eſt ſuper deos, nempe decimam partem, & vt ſemel dicam, ad Dei cognitionem, poſt creaturam deſiderando effectorem. Propterea offerebantur Deo decimæ æphi, & hoſtiarum: & paſchæ dies feſtus incipiebat à decima: quæ eſt cuiuſuis perturbationis & cuiuſuis ſenſilis tranſitus. Fide ergo conſiſtit is qui eſt poteſtate cognoſcendi

cendi prӕditus. hӕc Clemens Alexandrinus.

De sensuali cognitione & unde error ex ijs quӕ per sensus cognoscimus.

CAP. XIIII.

VT autem superiora meliùs intelligãtur, placet latius interpretari. Primũ itaque gradum cognitionis, rem, quam obiectum dicunt quòd ea obiiciatur vt cognoscatur, desideramus. Nam antequàm quale quid sit cognoscamus, necessarium est vt prius res sit vel esse putetur, si de dubiis cognoscere aliquid velimus, vt Deo fauente docebimus in quӕstionum vel disquisitionum principiis. Quamuis enim ipsum est, non similiter omnibus insit, nihilominus tamẽ ipsum est omnibus aliquo modo inuenitur, vt ait Aristot.[f] & ipsum scibile, necessariò sit oportet, vt idem Aristot. scribit[g], & Plato etiam[h] ea nos scire posse negat, quӕ essentiam non habent. Primus enim gradus totius naturӕ, esse est, & veluti quӕdam ianua substantiarum omnium. Sequitur hunc gradum secundus, esse scilicet aliquomodo, & hinc differentia essentiarum fit, per diaphanum. nam res

f li. 7. metaph. c. 4.
g lib. 6. Ethic. c. 3.
h lib. 13. in Theӕteto vel de sciẽtia.

per ſe nuſquam in ſubſtantia qua ſunt, videntur:ſed mediante quodam lumine, vel colore, vel accidente, diſtinguntur à ſenſibus interpoſitione facta alicuius, inter ſenſus & ſenſibile, vt ſcribit Plato i quãuis intellectu & abſtractione aliter poſſit contingere, non magis quam elemẽta in ſua pura ſubſtantia videri non poſſunt, nec per conſequens ex his corpora compoſita quæ ex eorum quibus vinciuntur natura, participare nemo ambigit. Vnde & arcanum illud ſubſtantiæ hominis, quo mouetur, viuit, ſentit, ratiocinatur, neque ſenſibus corporeis exponitur, cùm neque aliarum minus rerum inferiorum ſubſtantiæ ſenſibus exponantur, quæ tamẽ eſſe nemo ambigit. vnde non mirum ſi dixerim in capite præcedenti, ab incomprehenſibilibus, hoc eſt ab eſſentiis inuiſibilibus & minimè ſenſibus expoſitis, cognitionis ordinem per viam ſenſuum nos ordiri. Philoſophentur enim quantum velint athei, & phyſici, nuſquam certè alij earum ſubſtantiarum primariam & natiuam cognitionem quàm Deo creatori tribuendam inuenient, nobis tantùm ab effectibus vſu & exteriori, vt ita loquar, cortice inſinuatam. Et ideo dicimus etiam ibi non ſillogiſare neq; ratiocinari mentem. effectus enim & vſus rerũ

i lib.31.ſine Dialo. 6.de repu. vel de iuſto.

appa

apparentes, nos, velimus nolimúsve, cogunt, ita vt sensibus se exhibent de his iudicare. Nam si reliqua indagare extra illa pergamus, intelligimus statim nostros conatus à diuina ineffabili scientia, & imperscrutabili sapientia elidi, vt & in minimis artificis demiurgi cognoscamus, vt ex linea Apellem, super excellentiam. Sicuti & in exilioribus animalibus, suam admirabilem & sapientiam & artem incomprehésibilem etiam in his quæ videri possunt ostendit in tam paruis, tam nullis vim suam & inexplicabilem perfectionem exhibens. Qua enim parte quæso tot sensus, vt cum Plinio [k] loquar, collocauit in culice? Et sunt alia dictu minora; sed vbi visum in eo prætendit? vbi gustum applicauit? vbi odoratum inseruit? vbi verò truculentam illam & portione maximam vocem ingenerauit &c. Quos teredini ad perforáda robora cũ sono teste, dentes affixit? Mirabilia certè sunt Dei opera & impenetrabilia. Nec humani etiam ingenij infirmitas ad puram rerum essentiam cognoscendam deduci potest: quia consequenter, si eam perfectè cognosceret, Dei artificis ingenium suo animo complecteretur. Cæterùm fieri nequit, vt quod minus est, nempe vt homo qui finitus, comprehendat infinitè maius & in

k lib. 11. c. 2.

& infinitè infinitum: finiti enim ad infinitum nulla est proportio. Neque id etiam angelis datum est nosse. Ideo velatas describuntur habere facies Spiritus illi diuini. Thronum Dei perpetua veneratione adorantes, tanquam radiorum diuinitate deglutiti & absorpti, & minimè comprehensionis illorum capaces, apud Ezechie-
l c.1. lem [l]. Scimus autem, quatenus Deus statuit, scire nos oportere. Et illud adhuc scire nobis contingit actu, cùm ad sciendum adiungimus, non solùm corporis, sed etiam mentis operam. Nam in sensibus quidem exterioribus, nulla est scientia, sed sciendi tantùm sensibilium principium est & ianua: sensus enim hi propemodum corporales, per se supra naturalem constitutionem ef-
m lib. 3. in Theaeteto. fectus producere nequeunt. Ideo Plato [m] sensum non esse scientiam dixit. Scientiæ autem diximus cognitionis corporeorum principium, quia sensus sunt veluti speculatores & interpretes rerum, in capite veluti in arce constituti à Deo, ad vsus ne-
n de natura deor. li 2. cessarios vt scribit Cicero [n] & alibi rursum [o], ipsum, inquit, hominem eadem
o lib. 1. de legibus. natura non solùm celeritate mentis ornauit, sed etiam sensus tanquam satellites attribuit ac nuncios, & rerum plurimarum obscuras & necessarias intelligentias enudauit,

dauit, quasi fundamenta quædam scientiæ, figurámque corporis habilem & aptam humano ingenio dedit. Et iterum p scribit tertiam philosophiæ partem, quæ erat in ratione, & differẽdo posita, sic tractatam ab Academicis & Peripateticis pariter, vt quãquam à sensibus, non esset tamen iudicium veritatis in sensibus: mentem enim volebãt esse rerum iudicem, & solam idoneam cui crederetur, quia sola cerneret id quod semper esset simplex & vnius modi, & tale quale esset: quam & ipsi ideam appellabãt. Sensus autem omnes hebetes & tardos esse arbitrabantur. Sed his addenda est Stoicorum de cognitionibus per sensus sententia. Hi namque, vt scribit Plutar. q constituunt notiones naturales & prænotiones. Notiones naturaliter fieri per viam sensuum. Cùm enim, inquiunt, nascitur homo, habet principalem animę partem instar membranæ scriptoriæ, in qua singulas notiones annotat, & tanquam literis mandat. Duo autem annotandi modi, quorum est vnus per sensus. Illi enim quæ apprehendunt transferunt, & dicuntur notiones naturales, sine vllo artis adminiculo, sed natura factæ, ex quarũ notionum eiusdem generis multiplicatione, sequitur vsus & experimentum: Alius autẽ modus annotandi, disciplina, curáque adhibitis:

p lib 1. Academic. quæst.

q lib 4. de plac. phil. capi. 11.

bitis: cuius notiones, prænotiones dicūtur. Philo etiam Iudæus [r] ex sensibus ianitoribus notionum, mentem instrui scribit, dum ait, hos menti nunciare de colorum, figurarum, vocum, saporum, vaporúmve proprietatibus, & in vniuersum de corporibus eorúmve qualitatibus: Et eosdem esse animæ apparitores; ad quam quicquid vident audiúntve deferunt, & si quid extrinsecus immineat noxium præuident, præcauéntque ne quod improuisum & immedicabile malum dominæ obrepat. Et D. Chrisosto [s]. dum interpretatur illud, cùm oraueris, intra in cubiculum tuum, & claude ostium. Cubiculum, inquit, est cor vel intellectus interior, id est, spiritualis, sicut scriptum est [t], quæ dicitis in cordibus vestris & in cubilibus vestris compungimini. ostium autem est sensus carnalis exterior, per quē omnia bona vel mala ad animam intrant. Vocat & [v] quinque fratres animæ, verè quidem fratres, quia & in vno sensu interiori participant, & ab eo veluti ab vno patre pendent. Dictus is à Platone ideo sensus communis [x]: & à Galeno [y], & Arist. [z]. Vnum esse in anima indiuiduū, quod actu per sensoria & sensus diuidatur, dixit, & probauit. Et ita, quæ ab interiori sensu collecta sunt, constituunt initium phantasiarum:

r Tomo 2. lib. de somniis.
r Tomo 2. opere vt vocāt imperfecto hom. 13. in Math. c. 6.
t Psal. 4. a.
v In eod. Tomo. homil. in c. 16. Luc. de diuite & Lazaro.
x in lib. 13. in Teæteto, vel de scientia.
y Tomo 1. li. 7. de Hippocrat. & Plato. de cre.
z li. de sensu & sensilib.

ſiarum:éſtque ille ſenſus veluti radix phã-taſiæ, memoriæ, doloris & voluptatis, vt ſcribit Galenus [a]. Et neceſſarium certè fuit vnum numero ſenſum communem omnibus externis adfuiſſe. Nam oportet vt quod inter ſenſilia diſtinguit, velut inter dulcia, alba, leuia, ea vnica poteſtate complecti ſimul & ſemel, aliter differentiam eorum quæ non nouit adferre poſſet. Nec pariter pluribus ſenſibus participantem rem deſcribere poſſet, niſi vtraque noſſet: veluti ſi dicas Dionyſium album, morbidum adnauigaſſe, ibi enim plures ſenſus ad iudicandum cõcurrunt externi, quos vnus interior ſimul colligit. Videmus & eum ſenſum communem contraria ſimul noſſe, quod non accidit vbi vnicus & ſingularis eſt ſenſus: ſic in libros oculos coniicientes, ſimul album papyri & nigrum literarum concipimus. Eſt itaque ſenſus ille communis veluti punctus & centrum ſenſuum exteriorum, ad quem circumferentiæ rectas ducunt lineas, éſtque vt iudex & princeps inter conſiliarios, ſolus ſententiam, aliis referentibus, ferens, vt docet latè Themiſtius [b], & Alexan. Aphrodiſeus [c]. Et ſic ritè dicuntur fieri per ſenſus notio & ignoratio, vt apud Hippocratem [d]. Vim autem hanc puto ex anima prodire, & aliunde, quã

[a] To.8.li. 1. de elemen.

[b] li.3.de anima c. 7. & 8.

[c] lib.de anima.

[d] li.de victus ratione.

ex corporeis instrumẽtis sensoriis. qua autẽ in parte corporis sit & quomodo exerceatur, causam nobis profiteor occultã, neque hominibus apertã, nõ ideo tamẽ minus certã & verã. Nam sicuti idẽ Galenus [e] scribit, ea, in quibus nobis causa probabilis deficit, credere opus erit: alioquin & videre & audire, & sentire omnino, & reminisci, & somnia per quietem cernere prorsus negemus, quippe cùm in singulis obstrusa causa sit, vnde existãt. Vis autẽ scire facilius, exteriora sine interiori nihil ꝑ se posse? Propone ante oculos hominẽ meditantẽ & vigilãtẽ, videbis eũ neq; iis quæ dicũtur obaudire nõ tacto deprehẽdere, eò quòd animus à sensoriis retractus sit, neq; is vim illis subministret. Ideo & nos gradũ exterioris & interioris sensus nectimus: iis enim mediis fit apprehẽsio. Sed & illud annotandũ est, cognitionẽ quæ ex sensibus pẽdet, vsum quẽdã antè desiderare, si discrimen ex ea velimus percipere. sensus namq; rem eo modo quo subiicitur refert: sed an sit res eadẽ vel similis ei quæ aliàs visa, illud certè non est solius sensus: nec absque frequenti vsu & obseruatione & consuetudine, & visorũ memoria. Siquidem vt Galenus ait [f], res nulla quæ sensibus nostris percipi potest, exquisitè & subitò, nisi sæpius visa, cognoscitur.

e Tomo 1. lib. 2. de semine.

f Tomo. 1. lib. 3. de anato. admi nist.

Argu

Argumento sunt gemini admodum sibi similes, qui ab insuetis nequeant dignosci: ab iis autem quibuscum habuerint consuetudinem, cōfestim agnoscantur. Et alibi [g], Earum, inquit, rerum memoria, quæ sensibus nostris patent assiduam requirit consuetudinem. Quam & Stoicorum etiam diximus fuisse sententiam, dum vsu memoriam sensibus expositorum haberi dicebāt: tunc autem sensus in actu, repræsentatione rei, rem ipsam vel eandem, alterius nempe memoriæ adiutorio, colligit. Sensus namq; ab intellectu discernuntur. Quòd intelligere sit rectè vel malè iudicare: Sentire autē esse vel non esse tale, iudicare. vt colligitur ex Arist. [h]. Sensitiuum itaque semper cum corpore: at intellectus ab eodem separabilis, & inferiora intelligit & superiora. quare & mutatur apprehensionum in vtroque nomen. Nam quod in sensu dolor vel voluptas est, in intellectu bonum vel malū est. Quibus addere licet plures alias differentias inter vtrumque, de quibus tradit Arist. latè [i], qui & ibi plures antiquorum reprehendit meritò, qui sensus & intellectū eadem putarunt, cùm tamen longissimè inter illa intersit.

[g] eod. tomo li 1. de Anatom.

[h] 3. de anima, ca. 3.

[i] li. 3. de anima, vsq; ad cap. 9.

Quibus cognitis, nunc de sensuum notionibus statuenda est regula: sensui euiden

tia, demonſtratione non indigere, quia ea per ſe talia ſunt, & iudices ſola ſenſoria ſunt ſine alia demonſtratione: vt album tale eſt, quia hoc album, & ita nigrum illud. Et ideo ex ſenſibus hauriunt initia præcepta artium, etſi ſenſus præcepta artibus nõ dent: inter hęc enim magna differentia eſt vt deprehẽſio ſenſuum alia in artifice, quã in artium imperito, vt annotat Galenus in Iſagogicis [k]. Veræ igitur erunt ſenſuum notiones, nec illi decipiuntur, vt etiam ſcribit Ariſto. [l] & ideo idem author Ariſtoteles, [m] ſcientias particulares, in ſingulis ponit ſenſibus naturâ: Et contrà deficiente natura vnius ſenſus, & deficere illius ſcientiã neceſſariò. Adfero exemplum in cæcis: hi enim ſcientiam diſtinguendi colores amiſerunt, vulgò enim parœmia illa teritur, cæcum minimè iudicare de colorib⁹. Sic pueri recèns nati, ante euolutos quadraginta dies, nec tracti rident, nec vellicati plorant. Nam vires ſenſuum in mucco, humoréve glutinoſo hebetantur, vt ſcribit Hippocr. [n] Sic dormientes nec quicquam ſenſibus apprehendunt extrinſecus, nã functione priuantur. Neque tamen inſcius ſum, diuerſas fuiſſe hac in parte ſententias, & variatum à priſcis philoſophis in quæſtione, num ſenſus fallaces ſint. Nam falli & decipi poſſe

k li. de optima ſecta ad Thraſibulum.
l 3. de anima cap. 3.
m lib. reſolutio. poſterio. 1. c. 14.
n li. de ſeptim. par.

ſenſus externos, videlicet, viſum, auditum, odoratum, guſtum, tactum, dixerunt Heraclitus, Diocles, Empedocles: & ſenſum abijciebāt Xenophanes Colophonius, Parmenides Eleata, Zeno Mileſius, ex antiquioribus: ex nouis Stilpo & Megaricus: verùm tantùm rationi tribuentes, nimium in rationem declinātes. Sicuti & illi turpiter lapſi, qui ſolis ſenſibus, nihil rationi & animo tribuunt, inter vtrumque namque conſiſtit veritas: conſtat namque homo vtroque & anima & corpore: anima, vt vehiculo, & vt miniſtris ſenſibus vtatur neceſſe eſt, quandiu vitam hanc agit corpoream. Et hæc plenè diſputat Euſebius Pamphili. Cæſarienſis [o]. Senſuum etiam veritatem, repudiaſſe videtur & Plato, qui [p] fallax eorum eſſe apertè dicit iudicium. Et ideo iuſtè veram philoſophiam ſuadere animæ, ne illis inhęreat, ſed vt in ſe collecta, in ſeipſam ſeſe reuocet neque credat illis, nec vlli præterquam ſibi, quatenus videlicet ipſa per ſe ipſam intelligat quodlibet eorum quæ ſunt exiſteus per ſeipſum. Addit & idem Plato alibi [q], mutabiles ſenſus & ideo fallaces, & alio modo guſtare vel ſentire ſanum, alio ægrotū. Adiiciunt alij facilè viſum decipi, veluti dum videt in aqua remos vel inflexos vel infractos, dū iudicat de longinquo

o li.14.de præpar. euang.

p in Timęo lib.2.& li.29.in Phædone.

q lib.13.in Theęteto.

turrim, quæ quadrata eſt, rotundam. quod æqualiſſimam porticum, anguſtiorem in vltima parte referat. Et quod cœlum à terra ingenti ſpatio diſtantem, & mari & terrę coniungi iudicet. Videmus & ſtellas, ſolé, & lunam viſus noſtri iudicio ſpherularum inſtar, cùm tamen magnitudinem terræ ſuperent. Fallimur & in aliis multis viſu. Nec ſolùm in viſu, ſed & in auditu maximi innaſcuntur errores. Nam audientes plauſtri vel alterius rei cadentis leue murmur, exiſtimamus tonitrua per aërem conuolui & reiici, vt ſæpe aliud alterius vice dictũ putamus, & aquarum in pręcipitiis rapidos ſonitus, vel timpana vel aliud quidpiam falſò auditu coniicimus. Quantum etiam contactu fallamur, quis nõ ſcire ſe putet? Siquidem eædem planicies, pauimenta, lapides, tacta pedibus aſperiora, manib⁹ leuiora creduntur. Et ſi quis paludem, vel alias ſtagnantes ſiue fluentes aquas ingrediatur, in ingreſſu, alterius temperaturæ, quàm dum ibi conſederit vel egredietur, cenſebit. Vt & in balneis aquæ, ingreſſu calidæ, poſteà tepidæ iudicantur: quibus & ſimilibus adducti, ſemper fallaces dixere ſenſus. Stoici autem non ita abſolutè, nec ſemper menda cij ſenſus arguunt. Epicurei ex diametro prioribus auerſantur: Et cùm ſenſuales omnino

 306

mnino sint, nusquam ex sensibus iudicium falsum sequi arbitrantur, sed ex animi opinione. Sic enim eorum sectator Lucreti⁹ r, r lib. 4. de rer. natura ver. 437.

Ne leuiter credas labefactari vndiq; sensus.

Et rursum s, s ver. 464.

Postquam pleraque fallere sensus, videntur.

Concluditq; hoc modo,

Cętera de genere hoc mirãdo, multa videmus,
Quæ violare fidẽ quasi sensibus omnia quærũt:
Nec quicquam, quoniam pars horum maxima fallit
Propter opinatus animi, quos addimus ipsi,
Pro visis vt sint, quæ non sunt sensibus visa.

Addit rationes quod sensus non decipiãtur: primam ducens ab eo quod homini id tanquam non egregium conducat, animus autem id abscondat. Deinde aliam inculcat, vt si nihil his sciatur, nec determinantem ita scire posse num id nesciatur, atque eius verba hæc,

Nã nihil egregius, quàm res secernere apertas
A dubiis, animus quas ab se protinus abdit.
Deniq;, nihil sciri si quis putat, id quoq; nescit,
An sciri possit, quo se nihil scire fatetur.
Hunc igitur contra, mittam, contendere causam
Qui capite ipse suo instituit vestigia retro,
Et tamen hoc quoq; vti concedam scire: an id ipsum
Quæram, cùm in rebus veri nihil viderit antè,

Vndè sciat quid sit scire & nescire vicissim,
Notitiam veri, quæ res, falsive crearit:
Et dubium certo, quæ res diferre probarit.

Ideo & resoluit statim, & alias rationes addit idem:

Inuenies primis ab sensibus esse creatam
Notitiam veri, neque sensus posse refelli.
Nam maiore fide debet reperier illud,
Sponte sua veris quod possit vincere falsa.
Quid maiore fide porrò, quàm sensus haberi
Debebit? an ab sensu falsò ratio orta valebit?
Dicere eos contrà, quę tota à sensibus orta est?
Qui nisi sint veri, ratio quoque falsa sit omnis.
An poterunt oculos aures reprēdere? an aureis
Tactus? an hūc porrò tactum sapor arguet oris?
An confutabunt nareis? oculiue reuincent?
Nō (vt opinor) ita est: Nam seorsum cuique potestas
Diuisa est. sua cuique vis est. Et quæ sequūtur.

In quibus in summa probat, non esse fallaces sensus hoc argumento. Aut à ratione, inquit, aut à seipsis, si falsi sint, falsitatis reprehendantur necesse est: porrò à ratione reprehendi nequeūt, nam cùm rationis diuersitas ab his oriatur, si hi sint falsi, ergo & ratio omnis falsa erit. à seipsis minus, nam singuli sensus diuersa & separata ministeria habent, & seorsum tactus tactum, auris auditum apprehendit, & sic reliqui. Vnde sibi non communicantes in officiis, nec se

nec se mutuò reprehēdere possunt. Et paulò antè, animi & opinionis, non sensuum, causam esse dicebat erroris & ex sensibus non in ipsis sensibus, dum scribit [t], cùm de deceptione visus loquitur,

[t] eod.li. 4. ver. 342.

Nec tamen hîc oculos falli concedimus hilum:
Nam quocunq; loco sit lux, atque vmbra, tueri
Illorum est: eadem verò sint lumina necne,
Vmbráque quæ fuit huc, num transeat illuc,
An potius fiat paulò quod diximus antè,
Hoc animi demum ratio discernere debet:
Nec possunt oculi naturam noscere rerum.
Proindè animi vitiū hoc oculis affingere noli.

Optimè certè Lucretius, verùm non satis sufficienter: Quia & causæ erroris aliūdè, quàm ex animo & sensibus contingere possunt. Nam interdū vt & secundum Lucretium & Epicureos, animus & opinionis causa erroris ve est qui contingat circa sensus, non dico in sensibus, quia in his nullus error, sed circa sensus, vel circa ea quæ à sensibus percepta sunt. Quod accidit quādo anima ex perceptis anteà, aliter quàm oportet negotiatur: veluti si quæ pulchra aspectū sunt, quæ verè pulchra sunt in suâ natura & propria pulchritudine, alteri maiorí ve pulchritudini visæ vel consideratæ præferat, tunc enim animi censura labitur, non sensus perceptio, nam in censura ni-

hil agit sensus. Et hæc electio, non rerum ipsarum naturæ, errorem faciunt. Sic etiam si in cõcentibus quis præferat timpani sonitum, harmoniæ & concentui multarum benè couenientium vocum, & cytharę, nõ decipitur quidẽ auditus, vtrumq; namque refert, sed animi iudicium, quod vnum alteri malè præferat. Sic si dulciora quæ non sunt, & leuiora, & magis fragrantia à sensibus percepta, improbè diiudicet. Desinit namq; sensus tunc: quocirca nec illi error ille imputandus. Et ita verè dixit Plato, v animum credere non debere sensibus, in inquisitione quiditatis rerum scilicet, cùm intelligere vult quid per seipsum quippiã est. excedit namque abstractum, omnẽ sensuum iurisdictionem: cùm ij corporalibus apparentibus incumbant, non in inuisibilibus, in quibus si quis sensibus credat, decipitur ipse, non autem per sensus, sed tribuendo sensibus, quod illorum non est, & à quibus alieni illi sunt.

v In Philebo.

Atque in his aliundè causa erroris, quam ex ipsis sensibus annotanda, ex qua circa sensus quis fallitur: illa autem est, dum extra vim sensus, anima sensuum iudicio vtitur in apprehendendo: & tunc nec est sensus, sed aliud, causa fallitatis. Quæ vt apertius doceamus, expedit exempla iam proposita

poſita errorum ſenſuum refellere. idq́; cõmodius non fiet, quàm ſi iiſdem exemplis vtamur: & ſi oſtenderimus per ea nõ mendacium ex parte ſenſus, nec ex re quæ pro obiecto eſt, ſed ex medio inter vtrumque poſito, oriri, dum hallucinatur circa abuſum ſenſus, animus. In aqua namque infractionis & inflexionis remorum cauſa eſt, aqua, medium inter remum & viſum. vtrũque autem per ſe extremorum perfectum & infractum, & remus extra aquam & viſus. Et teneritas ſiue mollities & lenitas ſubſtantiæ, aquæ inſidet, ex lumine ſpeculum, prout icta & mota eſt, ita & imaginem vibrans, euertit lineam recti. Pariter, vt turris habitus nos eludat, interualli medium & conditio compellit in aperto: æqualitas enim circumfuſi aëris, pari luce veſtiens angulos, obliterat lineas. vel melius, quia eo vſque viſus non dirigitur, ideo quia deficit ſenſus eo vſque non pertingens: nec ei error attribuendus, ſed animo qui vult per ſenſum iudicare, de eo loco ad quem non poteſt peruenire ſenſus, aliter idem eſſet, ac ſi cæco quis adſcribat quod bene nõ legat, vel videnti, quod quæ operiuntur non conſpiciat nec diuinet. Sic & cecinit Lucreti⁹:[x]

x li.4.ver. 309.

Quadrataſq; procul turres cũ cernimus vrbis,
Propterea fit vti videantur ſæpè rotundæ,

Angulus obtusus quia longe cernitur omnis,
Siue etiam potius non cernitur, ac perit eius
Plaga, nec ad nostras acies illabitur ictus:
Aëra per multũ quia dum simulachra ferũtur,
Cogit hebescere cum crebris offensibus aër.
Hinc, vbi suffugit sensum vbi angulus omnis
Fit quasi ad tornum saxorum structa tuantur,
Non tamen vt coram quæ sunt, vereq; rotũda,
Sed quasi adũbratim paulum simulata videtur.

Extat & regula optima apud Vitellionem y. Quod remotio rei visæ ab ipso visu, non est comprehensibilis à solo sensu visus, sed auxilio virtutis animæ cognoscitiuæ & distinctiuæ. Item aliud theorema z vnumquodque visorum lõgitudinem habere spatij, vltra quod non videtur. Quibus annotatis facilis oritur ratio, quod cælum mari vnitur, vbi visus absumitur. Sic & vniformitas porticus acuitur in fine, dum acies in occluso stipata illic tenuatur quo & extenditur. Plures & de his extraneæ causæ tradi possunt, sed eas colligere facile ex Vitellionis perspectiua i. Et quod ad reliqua pertinet, causa deceptionis circa auditum in sonitu, non auditus etiam est, nec gustus in gustu, sed in gustante & audiente, quod malè iudicet. hoc autem nõ sensuum est, verè namque sonos defert auditus, & gustus gustum, sed malè de his iudicatur: non tamen culpa sensuum. De reliquis

y li 4. Theoremate 9.

z 8.

i lib. 4.

sensi

ſenſibus idem dicendum eſſe exiſtimo, vt etiam optimè Plato [2] in patientem & guſtantem, & ſentientem, cauſam erroris reiicit. & ſi in eo non ſit, ſed extrinſecis mediis, neque culpandi etiam ſenſus, ſed cauſæ videntur: vt & Tertullia. examinat [3], vbi agit de ſenſibus.

2 in Teæteto.

3 Tomo 2. li. de anima.

De phantaſia, cogitatione, ratione, mente.

CAP. XV.

SEd de ſenſibus hactenus, cùm tractatum ſatis ſuperque ſit, poſtulat præſcriptus ordo, de phantaſia & reliquis vſque ad mẽtis periodum dicamus. Senſibus igitur apprehenſa, per ſenſum communem, ad imaginationem vel phantaſiã perueniunt. Nec mirum, cùm imaginandi vis, quæ phantaſia nominatur, eadem ſit ad numerum cum potentia ſentiendi, quamuis eſſentia rationéve differat. Eſt enim poſtrema, per illa & ab illis, vt notat Themiſtius [a]. Iſque alibi [b] imaginationem eſſe definit, motum animæ, quem ſenſus in actu poſitus creat. Phantaſiam autem dici ex arguméto lucis, ſine qua cerni & videri non poteſt. quod omnino prodiit ex ſchola & traditione Ariſtot. [c] Et explicat optimè. Simplicius in

a li. de insom. c. 7.

b lib. 3. de anima ca. 15.

c in lib. 3. de anima c. 3.

com

d in particu. textus Arist. 161. & 162.

commentariis de anima [d]. Hæc autem fit ex sensibus, vt si album respiciatur, illud album in imaginationem transit. Quę enim accepta & comprehensa sensibus sunt, eorum spectris & simulachris imaginatio excitatur. Ita fit, vt quemadmodum sensile cooperatur ad sensum, ita actio sensus imaginationi respondeat. Dat exemplum Themistius [e], vt si fingamus annulum esse qui in cera ad imam vsque partem signum imprimat, rursum ambitu aëris signatam ita ceram cōprehendi, posthac & ceram & annulum remoueri, & solam impressionem & sigillationem in aëre relinqui. hæc ad imaginationem transferes vt sensile pro annulo sit, vicem ceræ sensus obtineat, imaginatio aëri succedat. Et distinguit Alex. Aphrod. [f] imaginationem à memoria, quòd imaginatio sit actus quo imaginationes fiūt, vt intellectus, quo intelligentia: memoria autē, reseruatio earum figurarum & aliarum. imaginatio phantasia dicta à sensuū præcipuo, à visu inquam, quod fit mediāte lumine, vt etiam tradit Cicero [g]. Chrysippus autem vocat phantasiam, affectionē in animo factam, quæ sui quoq; efficiens, vt apprehensionis albi per visum affectio, album subest. Sic si per tactum vel odoratum, huiusmodi affectio fiat: dictámque phantasiam à lumine,

e 3. de anima ca. 14.

f lib. de anima.

g 4. acad. quæst.

ne, quia seipsam demonstrat, vt lumen ea collustrat differre hanc à phantasto, phantastico,& phãtasmate etiam insinuat:quòd phantaston sit, quicquid animam ciere vel mouere possit:phantasticon sit inanis attractus sine vllo obiecto vel phantasto factus, vt accidit in vmbratili pugna se exercentibus. Phantasma autem sit,ad quod rapimur phãtastico & inani attractu, qualia fiunt in mente captis,& à furiis agitatis vel furiosis. Tradit & Plutar. [h] Atque φαντασία est imaginatio vel visio eius rei quę est,phantasma rei quæ non est,vt notat Suidas,similiter D. Aurel. Augustinus. [i] Aliter, inquit cogito patrem meum quem sæpe vidi,aliter auum quem nunquam vidi: horũ primum phantasia est, alterum phantasma. Et Hesichius φαντασία,inquit,τὸ μὴ ὂν ἀληθὲς, ἀλλὰ σχήματι, est phantasia, eius quod quidem in veritate non est, sed in figura. φάσμα autem, vel φάντασμα dicitur τέρας,ostentum, monstrum,signum.Et expressius Philo Iudęus,[k] φαντασία τύπωσίς ἐστιν ἐν ψυχῇ, διονεὶ φαντασία τις οὖσα ἃ γὰρ εἰσήγαγεν ἑκάστη τῶν αἰσθήσεων ὥσπερ δακτύλιός τις ἢ σφραγὶς, ἐναπεμάξατο τὸν οἰκεῖον χαρακτῆρα. ὁ τὸ ἐκμαγεῖον φυλάττει παρ᾽ ἑαυτῇ, μέχρις ἂν ἡ ἀντίπαλος τῇ μνήμῃ τύπον λεαινάσα λήθη ἀμυδρὸν ἐργάσηται ἢ παντελῶς ἀφανίσῃ, id est, Phantasia est effiguratio in anima, quasi visi

[h] lib. 4.de placi.philos.c.12.

[i] lib. 6.de musica c. 11.

[k] li.de mũdo.

visi statio quædam existens. Quæ enim introduxit quisque sensuum, veluti annulus aliquis vel sigillum impressit eius similem characterem, custodítque imaginem in se, donec obliuio contraria memoriæ, formam delens, vix conspicuam reddit, vel omnino tollit. Addendus D. Ioan. Damascenus [l] apud quem sic scribitur. φανταστικὸν ἐστι δύναμις τῆς ἀλόγου ψυχῆς, διὰ τῶν αἰσθητηρίων ἐνεργοῦσα, ἥτις λέγεται αἴσθησις. φανταστὸν δὲ καὶ αἰσθητὸν τὸ τῇ φαντασίᾳ καὶ τῇ αἰσθήσει ὑποπίπτον: ὡς ὅρασις μὲν αὐτὴ ἡ ὀπτικὴ δύναμις, ὁρατὸν δὲ τὸ ὑποπίπτον τῇ ὁράσει, λίθος, τυχὸν ἤ τι τῶν τοιούτων. φαντασία δε ἐστι πάθος τῆς ἀλόγου ψυχῆς, ὑπὸ φανταστοῦ τινὸς γινόμενον.

φάντασμα δὲ πάθος διάκενον ἐν τοῖς ἀλόγοις τῆς ψυχῆς, ἀπ' οὐδενὸς φανταστοῦ γενόμενον. id est,

Phantasticum siue vis imaginatrix, est virtus animæ rationis expertis, quæ sensuũ adminiculo operatur, quę & sensus dicitur.

Phantaston seu imaginabile vel sensitũ, est quod phantasiæ vel sensui obiicitur: vt visus quidem, ipsa vicina virtus est, visibile verò visioni obiectum, vt fortè lapis, vel aliud simile.

Phantasia, est affectio irrationalis partis animæ, quę ab aliquo phantasto vel imaginabili ducitur.

Phantasma autẽ, affectio est vana in partibus

[l] lib.2. de ortho. fi. c.17. περὶ τοῦ φανταστικοῦ, de phãtastico.

tib⁹ irrationalis animæ, à nullo visibili, ima ginabili, vel phantasto tracta.

Quæ omnia communia esse nobis cum brutis, intelligas velim, ex eo, quia animæ irrationalis partis hæc dixerit Damascen⁹. Habent namque & animalia bruta sensus exteriores, & vim sentiendi, & per consequẽs imaginationem inde natam. Quibus enim Deus opt. maximusque vitam dedit, & naturalem inclinationem ad vtilia sibi, & contrariorum odium: necessariò & illis facultatem existimo eundem tribuisse ima ginationis, qua & quæ contraria & vtilia sunt annotarent, saltem imaginatione & phantasia. Qua in parte lubentissimè discedo à sententia philosophorum antiquorũ quorundam, qui dixerunt quibusdam animantibus esse vim imaginationis, aliis nequaquam, quæ inquiunt quamuis sensibus instructa sint, imaginãdi & afformãdi visa, ingenio carent: vt vermes, muscæ, & complura huius generis, quæ quanquam à sensibus mouentur, non tamen retinent notiones aut species eas, quas sentiendo concipiunt, sed quicquid agunt, temerè agunt, & casu feruntur, nullis regentibus visis, quippe quæ in his mansitare aut scrutari non possint. Et sic sentit Themistius [m], quẽ alij sequuntur: ego tamẽ minimè, nec quod ibi expri

[m] lib. 3. de anima c. 14.

exprimit,dum ait, Prouide ſenſus illorum perquam ſimilis ictui perceleri eſt, quem quis ſummo tenus,& in trāſcurſu impegit, vnde nec cutis adliueſcat, nec vibices attollātur,in quibus exemplaria & imagines rerum ſenſitarum firmius & ſtabilius hæſitant.Nunquam enim concedam vermes & muſcas & ſimilia quāuis minuta,nihil imaginari,vel etiā temerè ferri. Nam vltra Dei prouidentiam,qua omnia certum habēt viuendi & agendi modum, etiam nos experientia docet, vermes nec muſcas temerè ferri,vel caſu:nam nec amaris, nec aquis ſe immergunt ſi præſenſerint, & ad dulce ſemel guſtatum vel ſanguinē, vel aliud quod prægustauerint placens concurrunt. Quin & crabrones cognoſcunt & perſequuntur qui alu earia effoderint, & regem ſuū apes norunt,& inſidiātes examinibus beſtiolas, quæ ſine imaginatione fieri nequeunt. forſan de vermibus illud quis recipiendū putaret, eò quòd nulli generi vermium oculi videntes inſint,ſicuti nec oſtreis,talpis, & ſecūdum Nigidium nec locuſtis,nec cicadis,nec lūbricis,vt ſcribit Plinius.[n] Meminit & Ariſt.de aliquibus,[o] vnde & hæc incōſulto feruntur,quia nec vbi dirigant iter non proſpiciant.Cęterùm cùm imaginatio & phantaſia non ex ſolo viſu oriatur, ſed & ex

[n] li.11.natur. hiſto. c.37.

[o] lib. 1.de hiſto. animal.c.9.

& ex aliis ſenſibus qui apprehenſa intrò referunt, vbi forma & lumen quoddam & figura efficitur, idcirco, non ideo quòd illa animalia non videant, dicendum eſt imaginatione carere: ſic enim & cõcludere poſſemus, cæcos imaginatione & ſimulachris phantaſiæ carere, quod falſum eſt, cùm nec ſimulachra ex lumine externo in imaginatione fiant viſibilia, ſed ex proprietate quadam indita ſenſibus interiotibus. Fatebor tamen quædam animalia, fortius imaginari, & phantaſia eſſe præſtantiori, & retineri in quibuſdam diutius imagines, in aliis euanida cito fieri ſimulachra: ſed & illud aliunde & ex alia vi, nempe memoratiua nõ imaginatiua, cùm tamen ἡ μνήμη οὐκ ἐστὶ φαντασίων σωτηρία, ἀλλὰ τῶν μελετηθέντων προβάλλεσθαι ἐκ νέας προβλήματα, id eſt, non eſt memoria phantaſiarũ conſeruatio, ſed id quod producit cogitatorũ genita nouiter vt ſcribit Porphyr.[p] Eſt enim tantùm phantaſtica vis ſimulachrorum magiſtra, vt ſcribit Plato[q], qui & in duas partes & ſpecies phantaſticum diuidit, vt vnum ſit per inſtrumenta factum: alterum illius qui ſeſe inſtrumentum phantaſma efficientis exhibet. Nam vltima ſpecie ſine viſu, quoties quis figuram tuam vſurpans, corpus ſuum tuo reddit perſimile, ſeu vocem voci, imitatio

[p] lib. τῶν πρὸς τὰ νοητὰ ἀφορμῶν numero ιγ, 14. id eſt, de cauſis ad intelligibilia.

[q] lib. 15. in ſophiſta vel de ente.

tatio iſta phantaſticè nũcupatur, & poſſunt etiam ſimulachra in imaginatione concipi, quæ non imitatione aliorum viſorum, quia & non exiſtentium, in ea imaginationis parte fiunt. veluti dum architectus ex partibus,ſenſibus extrinſecus aliàs oblatis, & ex diuerſis figurarum colligationibus, domus & ædificij in ſe ſimulachrum cõfigit,ad cuius poſteà exemplar, materiale ædificium excitat. Idem de pictorum ideis mente comprehenſis, forſan nunquam repertis & viſis, dicendum: vt ſi chimeram, hippocentaurum, montem aureum imaginentur, vel pulchritudinis cuiuſdam ſingularem & raram delineationem. Nam & hæc imaginationi tribuit Plato [r], etſi ea phantaſmata,id eſt,ex non apparẽtibus collecta,dicere fas ſit. Et phantaſiæ tribuit Apollo.Tyaneus apud Philoſtra.[s] dum vltra imitationem, phantaſiam quæ nunquã vidit,comprehendere demonſtrat. Et D.Aurel.Auguſti.[t] tria genera viſionũ dicit eſſe, primam corporalem, ſecundam viſionem, tertiam intellectualem:corporalem quæ fit per corpus: ſpiritalem, cùm imaginem eorum quæ vidimus, in memoria condimus: intellectualem, cùm ea quæ corporaliter vidimus, & imaginaliter in memoria retinemus.Intellectualiter diſcernimus, quod illud

r In ſophiſta.

s lib. 6. de eius vita c. 9.

t in ſolutio. ſexaginta quinque quæſt. Oroſ. quæ. 43.

illud ſit corpus, illud ſimilitudo corporis: quem intellectum beſtiæ & pecora atque volatilia nullatenus habent. Vident & ipſa per corpus,& eorum quæ videntur imaginaliter ſpecies formatur.Sic & pecora pręſepia recognoſcunt, & bos poſſeſſorē ſuū, & aues ad nidos ſuos redeūt.Sed nec ſeipſa intelligunt quæ ſint,nec illa quę oculis cernunt. Corporalis viſio ſine ſpiritali eſſe nō poteſt,poteſt tamen ſine corporali ſpiritalis eſſe.Et ideo Mercurius Triſmegiſtus in Pimandro v, Phantaſia,inquit, ſolùm circa ea quæ genita ſunt, verſatur, in qua præter generationem nihil exiſtit:at vnicum id ingenitum,Deus ſcilicet, incomprehenſibile phantaſiæ. Vnde & abſentium in tenebris recordamur, & in tenebris quæ vidimus imaginaliter cernimus. Intellectualis autē, ſine vtroq; poteſt eſſe. Nam per eam vidētur iuſtitia, charitas, ipſe Deus, ipſa mens hominis, quæ nullum corpus habent, neq; vllam ſimilitudinem corporis. Veruntamē quod pertinet ad noſtrum notionum ordinem,tractatione præſenti contenti, loquimur tantùm de illis imaginationibus quæ ſenſibus apprehenduntur, & gradum, phantaſiam inquam, alium à ſenſibus conſtituimus. Separantur namque ſenſus ab imaginatione, quamuis vna vi fiāt.Quod ſi quis

v ſermo.5.

differentias inter hæc colligere velit, breuiter accipiat ex Themiſtio [x], & Alex. Aphrodiſeo [y]. In ſumma enim oſtendo ſenſum non eſſe imaginationem: primò quia in ſomnis imaginamur, in ſomnis autem non ſentimus neque potentia, neque actu. Secundo cæci imaginantur & cõfingunt colores, qui tamẽ neque actu neq; potẽtia ſenſu viſus vidẽt. Tertiò allucinamur circa imaginationem, circa ſenſus modo quo ſuprà docuimus, nequaquam, error namque circa obtuitũ vel tactum, ab imaginatione eſt. Deinceps & quartò ſentire in noſtra poteſtate non eſt, abſente obiecto ſenſus: contra imaginari, ſine rei præſentia corporalis poſſumus. Communicat autem cum ſenſu, quia vel ex eo vel ratione ei9, effingit ſiue verè ſiue falſò: eò quòd occaſione ſenſuũ verè vel malè ſimulachra effingit non tamen eadem. Illud namque in ſapientia admiranda Dei obſeruandum eſt, vt ſemper per media pedetentim, ad altiora gradus conſtruxerit, & ſuperiora cum inferioribus quodam participare medio voluerit, vt fieret facilior tranſitus. Nam quemadmooum cum imaginatione participat ſenſus, ita imaginatio, medium inter ſenſum & cogitationẽ cum illa participat, vt vtraque & vera & falſa eſſe poſſit. Cæterùm

x 3. de anima c. 11.
y li. de anima.

rũ diſſentit ab imaginatione opinio: quòd opinionem conſequatur aſſenſus & fides, neque vllo pacto fieri poſſit, vt qui opinatur non credat ita planè eſſe vt opinatur: hinc ſtatim annectitur perſuaſio, rurſum perſuaſioni ratio. Et ſic opinio eſt quædam cum ratione aſſenſio. Differt & imaginatio ſeiuncto gradu ab intellectu, quod imaginatio fallatur, intellectus nunquam. Imaginatio autem fallax tunc, cùm id quod apparet ei non conſentit nec cohæret: cùm imaginatio re apparente magis hebes vel obtuſior eſt: in vtroque namque extremorum & nimio & inſufficiẽti erratur, in medio cùm ſit verum. Diximus autem imaginationi opinionem accedere vt aſſenſum, qua ratione forſan quis putaret ſeptimum illum gradum opinionis, cum imaginatione eundem eſſe, cùm tamen diuerſus ſit ab eo, quia perſuaſio quidem per diſcurſum fit cum imaginationis ſimulachro. Cæterùm ex illo medio aliud fit, opinio videlicet. Nam interdũ pediſſequa eſt aſſenſio ſimulachro & imaginationi, interdum nequaquam, quum per alia quæpiam accidentia fallax eſſe deprehenditur: veluti cùm aſtra non moueri imaginamur: Et quando in optimè adumbratis picturis, vel in ſpeculis, eminentias & depreſſiones inſpicimus: nõ enim his per imaginatio

ginationes fidem abrogamus: vehementes tamen ad id persuadēdum sunt. Nam & his decipiuntur facilè animalia, quæ intellectu & discursu carent: & ad eum modum homines qui brutis pares, sine discursu rationū, leuiter credunt. Sic scribunt, aues delusas accurrisse ad vuas, pictas ab Zeuxide, tamquā ad veras. item & Zeuxim ipsum delusum à Parrasio. Etenim Parrasius in cōtentionem artis vocatus, detulit linteum pictum, ita veritate repręsentata, vt Zeuxis alitū iudicio tumens, flagitaret tandem reuocato linteo picturam ostendi, vt scribit Plinius. [z] Qui & alibi narrat [r] Polygnotum Thasium, tabulam pinxisse, quæ erat in porticu Pompeij, in qua dubitabatur, ascēdētem ne cum clypeo depinxisset, an descēdentem. Scribit & Gabrias Græcus, deceptū canem ex imagine carnis, quam ore gestabat, lepidissimis his versiculis:

z lib. 35. hist. nat. c. 10.

r c. 9. eius libri.

φέρων ποταμȣ̃, πλησίον κύων κρέας,
κύψας ἑαυτὸν, ἄλλον εἰσ ὕδωρ βλέπει
χανὼν δὲ λοιπὸν τȣ̃ κάτω λαβεῖν κρέας
ἀπεστερεῖτο, καὶ τȣ̃ ὅπερ ἐκράτει, id est,

Canis cùm iuxta flumen carnes deferret,
Inclinans seipsum alium in aqua vidit.
Ore aperto inhians, vt & acciperet carnes quæ videbantur illi
Infra esse, priuatus est & his quas habebat.

Non

Non hæc igitur quæ videntur imaginationibus nos decipiunt vehementibus: sed quando per alia visa obscurantur, & non esse vera nobis persuademus, discursu percurrente singula, & alia suadente & demonstrante atque ex opinione vel existimatione concepta, sequitur cogitatio. omnib[9] autem veluti ὑποβάθρα siue fundamentum est imaginatio, à qua transit omne animal ad existimationem siue veram siue falsam, & altius solus homo ad cogitationem: homo enim vnus inter animalia omnia vim obtinet cogitandi, vt scribit Aristot. [b] nihil enim aliud est cogitatio, quàm motus animorum, qui in vero disquirendo maximè versatur, vt scribit Cicero [c]. Et quãdo vt ait Philo Iudæus [d], mens est excita in seipsa, aut receptis à rebus, externis formis aliquibus eximiis, tunc concipit & parturit cogitationes, quas volens parere, non potest, donec per linguam cæteráque instrumenta sua, vox eas excipiens, obstetricis more producat in lucem. Quare Plato [e], cogitationem & orationem idem esse censuit, nisi quòd cogitatio dicitur illa sine strepitu vocis interior collocutio, qua sese animus noster colloquitur. Id facilè quisq; coniiciet, si similem putet vocem lumini, quo quæ in abditis cordis & mentis, velut

b lib. 1. de histo. animal. c. 1.

c 1. ofac. lib.

d Tomo priori lib. quod dete rius po tiori ins dictur.

e lib. 15. in Soph. vel de ente.

in tenebris sunt, delitescentia deteguntur. Opinionem autem Platò tunc dicit, quãdo & per affirmationem & negationem, illa collocutio in anima fit silentio. Cæterùm illud obseruandum, in opinatione non esse contraria. Nam inquit idem Plato f, nũquid alium quempiam siue prudentem siue insanum ausurum existimas secum loquendo, ex industria sibi persuadere bouem esse necessario equum, vel duo vnum esse? minime. & si secum loqui opinari est, nemo dum vtraque dicit opinatur, attingítq; animo, proferre vnquam, opinaretúrq; alterum esse alterum. Sed certè, minus contrariis inhæret persuasio, cùm ex sensibus cogitationes euolutæ, opinionem generãt: via enim ea semper per sensus, nostro ordine, ad mentẽ itur ab anima hominis, quæ huius capax. Persuasio enim & cogitatio, vt scribit Hippocrates g, memoria quædam, commemoratióve est, quæ ex rebus, sensu comprehensis constat, componitúrve: Nã sensus imagine quadam clara & aperta ducitur, qui præfectus præpatiénsve cogitationi mentive quæ subsunt nũtiat: quæ suscipit sæpéque quale, quantum, quibúsque eueniat, considerat: sæpéq; secum cogitãs, mussitat & commemorat. Quam quidẽ cogitationem, persuasionémve cõprobarem:

f lib. 13. in Theæteto vel de sciẽtia.

g li. de præceptis.

ſi tamen ex dubitatione principium faciat, delationémve ex patẽtibus eadem via deducat. Nam ſi cogitatio perſuaſióve, ex rebus apertè factis principium ſumat faciátve, deprehenditur & inuenitur in ſenſus, mentíſve vi ineſſe, quæ ab aliis ſingula ſuſcipit. Quamobrem putandum eſt, naturam, multis variíſque rebus moueri, & cogente vi ſuſcipi, miſceríve: mens autem ſenſúſve, quemadmodum antè dicebam, ab ea hauriens, poſteà ad lucem & veritatẽ deducit. Hactenus Hippocrates. Arbitror & ego, cogitationes hominum quæ in bonis ac eximiis rebus fiunt, item quæ pro fine ſibi veritatem proponunt, ſimiles eſſe ebullitionibus & iactationibus vini recentis, quibus fæx omnis, & quod alienum eſt, vt etiã in maris fluctibus putridum omne, foras proiiciuntur, & pura & immixta ab alienis redduntur interna: vt quantò continuę magis cogitationes, tantò exiſtimare debeabus animas fore ab erroribus defæcatiores & maiora ſcientes. Exemplo nobis ſunt pueri & diſcentes: pueri namque non ita ſagaces ac viri, nondum enim fæculentam illam vini recentis colluuiem, & inconſultum ſanguinis motum depurarunt. Sic diſcentes, minutis cogitationibus ſemper cogitationes maiores motúſque acriores ad-

 dentes

dentes perfectiores euadunt. Et mens sensus've defæcati & puri, integrique animi actus scientiã esse docent, nam si exerceantur, crescunt: sin minus, marcessit, debilitatur, minuitúrq; animus, vt scribit Hippo.[h] & marcescere & deficere mentem inexercitatam, ex similibus probari potest, nempe ex aqua, quæ si non mouetur, contrahit situm, inutilisque est & fœtida vsibus humanis: contrà, quæ mouetur salubris & vtilis. & ignis flabello vel follibus in flammam lucidam excitatur: contrà, si torpeat, fauillas cõtrahit, seseq; in illis penitus occulit. Cùm autem cogitatio nihil aliud sit, quàm mentis agitatio, ea necessariò supra imaginationem & existimationem homini excolenda, ei qui verè humanæ vitæ gradũ velit supra bruta assequi notionum, nec in his quietem agere debet, vt ostendit etiam Lactantius Firmianus[i]. Nam quantò diutius quis cogitauerit, eò perfectius cognoscet. cùm enim cuiusuis sit hominis errare, nullius tamen nisi insipientis perseuerare in errore: quia posteriores cogitationes solẽt sapientiores esse, vt in veteri axiomate fuisse scribit Cicero[k], quod & Græci vsurpant, dum dicunt δεύτεραι φροντίδες σοφώτεραι. Et certè, cogitationibus crebris res examinatur melius. Et Leuit. 11. munda animalia repu

h In fragm. quodã lib. de mente sensúve.

i lib. 6. de vero cult. cap. 6.

k Philipp. 12. in M. Anton.

Leuit. 11.

reputātur, quibúsq; liceat edere, quæ ruminant, & quæ habent vngulam fissam: per ruminationem, frequétem cogitationis examinationem intelligendo, & per vngulam fissam, cogitationum examinatarum separationem, & electionem à confusione, mala à bonis separantes, incerta & falsa à certis & veris. Cæterùm nec ibi vltimum gradum figit homo sapiens. quia non omnes cogitationes quæ in nobis sunt, bonæ sunt, nec in potestate nostra cor nostrum, sed in Dei potestate qui dirigit illud: nos autem illum sequi debemus, gratia oblatum ducé optimum. aliquãdo quippe & ferè semper, cogitationes nostræ repentè natæ, mentem animúmque confundunt, alióq; trahunt, quàm tu proposueris, ad secularia reuocát, mundana inserunt, voluptates ingerunt, illecebrosa intexunt, ipsoque tempore quo mentem eleuare paramus, inserti inanibus cogitationibus, ad terrena plerunque deiicimur, vt scribit D. Augusti. [l] & D. Ambrosius [m]. Porrò à tribus cogitationes accipimus, vt scribit Thalasius Monachus [n], népe, à memoria, sensibus, & habitudine. hinc malum vel bonum cogitationis, hinc illæ animi præstigiæ, hinc multa malitia hominum est in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta ad malum omni tempore, vt dixit

l lib. 2. de bono perseueran. c. 8.

m li. de fuga secu. c. 1.

n hecatōt. 1. de chari.

dixit Deus o, vel saltem vt idem dixit alibi p, sensus & cogitatio humani cordis, in malũ prona sunt ab adolescentia sua. Quocirca sapiens q, qui bonus est, hauriet sibi gratiam à domino: qui autem cõfidit in cogitationibus suis, impiè aget: & sunt cogitationes sine intellectu r. Sunt autem illæ in triplici specie malæ, quásque vitare expedit, scilicet cogitationes leues, ociosas, inutiles omni rei: aliæ & violentæ & magis adhærẽtes, quæ ad necessitates naturæ pertinent: quasi ex eodem assumptæ limo quo & nos facti sumus, quæ si paulò curiosius insederint, difficulter euelluntur. huiusmodi cogitatio nimia de cibo, potu, vestimento, & huiusmodi, quæ certè oriri dum incipiunt, clamandum nobis cum Iacobo ad Rubem s: Rubem primogenitus meus non crescas: ascendisti enim cubile patris tui. Nam & hæ primogeniti nomine dicuntur, eò quòd in initio vitæ nostræ in nobis pullulant, cùm cætera vitia ex processu temporis, ex malitia mundi huius, variisq; occasionibus contrahantur. Aliæ deinc cogitationes sunt immundæ & fætidæ, quas nec admittere quidem vlla ratione debemus, sed à lõgè præsentito fætore tota virtute repellere, vt annotauit D. Bernardus t. Et quia mala vitanda sunt, sic & cogitationes

o Genes. 6. a. ver. 5.
p Genes. 8. d. ver. 21.
q prouerb. c. 12. a. ver. 2.
r Sapien. 1. b. ver. 5.
s Gen. 49.
t li. de tripl. Gen. cogit. nostra.

nes malæ tanquam malorum radices, antequam altè radicent, in nobis circuncidendæ. quod & innuit propheta Dauid v, Beatus qui tenebit & allidet paruulos suos ad petram, hoc est, qui peruersas & lubricas cogitationes elidet ad Christum, qui petra est, vt & interpretatur D. Ambrosius x, dicitúrque verè, eas esse allidendas ad Christum, quia vt scribit Eusebius Pamphili. y per disciplinam Christi, non solùm à facinore turpi, verum etiam à cogitationibus abstinere inhonestis, ventrem & quæ sub ventre sunt domare, docemur. Cogitationibus itaque primò est prouidendum, vt bonæ sint, malæ statim antequam pepererint, extrudantur. Quare & Deus dominus noster Iesus Christus, suis præceptis, eam maximè partem curare iussit, & non tātùm malè facere, sed & malè cogitare prohibuit. Nam qui malum non cogitat, consequēter imo & multò magis, à mali illatione abstinet. Huc pertinent præcepta illa, Non concupisces, Non desiderabis vxorem proximi tui, &, Non odio habebis inimicum, &, Ex corde exeunt cogitationes malæ, & reliqua similia. Et ita D. Basilius Magnus z vestales sacras admonet: Oportet, inquit, ante omnia virginē cogitationes suas puras inuiolatásque seruare: anima quippe perdu

v Psal. 136. ver. 9.

x lib. 2. de pœnit. c. 21.

y lib. 1. de pręparat euang. c. 3.

z sermone de vera virginit.

perdurante incorrupta, corpus quoque impollutum immaculatúmque seruatur. porrò si pessimis cogitationibus contaminetur anima, quantumlibet corpus incorruptum remanere videatur, non tamen munda eius censetur integritas, cùm sordibus cogitationum inquinata vitietur. Erat etiam in Thebaide in finibus Hermipolis degens Abbas Apollo nomine, sanctus heremita, qui quotidiè docebat monachos suos, ornari virtutibus, & machinationes diaboli in cogitationibus in principio protin⁹ propulsare, dicens, contrito capite serpentis, mortuum fore totum corpus. Et iussit, inquit dominus, vt obseruetis caput serpentis, id autẽ est, ne in principio admittamus malas & turpes cogitationes prout refert Palladius Euagrij discipulus [a]. Porrò vt præcaueamus facilius cogitationes malas, causæ illarum effectrices euitandæ sunt: Sicuti in bonis asciscendis, bonæ sectandæ sunt: bonorum autem cogitationum causæ sunt virtutes: virtutum autem præcepta: vt autem in effectum prodeant, est propositũ. Malarum contrà cogitationum sunt vitia, vitiosarum inobedientia, inobedientiæ & ex sensibus deceptio, vt deceptiones mentis negligentia circa sui securitatem parit, sicuti notat Thalassius Monachus [b], non enim

[a] in histo. Lausia. vel sanctiorum patrum histo. 52.

[b] hecatontade 3. de charitate.

enim per se concitantur cogitationes, sed ex re alia occasionem sumentes, vel malæ vel bonæ creantur. Et vt scribit D. Chrisostomus [c]. Quemadmodum mulieres ex cógressione pariunt, & si sint sana quidẽ corpora, talia etiam sunt quæ nascuntur, vt quę parentum naturam imitantur: ita etiam in cogitationibus, vt si cum bonis verseris, tales sint quoque tui fœtus: sin autem cũ malis & non attendas, magnum quoque illinc damnum accipias. Remanet igitur cogitationes alio adminiculo egere, neque oportere hominem, qui verè vir est, illis fidere, sed ad alium gradum prouocare, aliúmque iudicem inter illas constituere. Hunc autẽ nos constituimus rationem discernentem bona à malis octauo ordine, & colligantur eo modo cogitationes rationi immediatè, sicut cogitationes sensibus. Nam, inquit Epicurus, vt scribit Diog. Laërtius [d], & cogitationes è sensibus manant secundum incidentiam, proportionem, similitudinem, & compositionem, cooperante etiam aliquid ratione ipsa. Et ita docebat idem Epicurus, omnẽ rationem, quamuis nimium generaliter loquatur, à sensibus dictam esse, & si contineat amplius ratio, nempe discretionem bonarum & malarum cogitationum, vt Plato optimè dixerit [e], nos debere nos ipsos

[c] homilia in Psal. 7. Tomo 1.

[d] in eius vita li. 10. de vitis philos.

[e] lib. 24. in Gorgia vel de Rhetor.

ipsos committere rationi tanquam medico, ille enim morbos & discrasias corporis solet vel auertere, præuidere, vel tollere: hæc autẽ animi. Sic Maximus Tyrius [f], loquẽs de alteratione multiformi huius vitæ. At huic, inquit, præsidet ratio, quæ præsentem rem, semper exornet, haud secus quàm medici ars, corpori natura minimè stabili, quinimo sursum ac deorsum euacuationibus ac repletionibus versato, studium præbet indigentię ac satietatis regendę. Rationis eximia vis est. Et vt cum Cicerone loquar [g], homines cùm multis aliis, tũ hoc vno à bestiis plurimùm differunt, quòd rationem habeant à natura menti datam & acrem & vigentem, celerriméque multa simul agitantem, & vt ita dicam, sagacẽ, quæ & causas rerum & consecutiones videat, & similitudines transferat, & disiuncta coniungat, & cum præsentibus futura copulet, omnémq; cõprehendat vitæ statũ. Et verbũ λόγος, quo rationẽ significãt Gręci, apud eosdẽ tria significat, primum cogitationis εἶδος, quod voce exprimitur, dehinc ipsam vocẽ vel cõplexionẽ orationis, quę est veluti cogitationum speculum à principio ad calcem vsq; faciendi vel non faciendi comprehensum, nõ secus quàm verbum ex syllabis & literis compositum, certum quid significare

f sermo. 37.

g 2. de finibus.

gnificare demonstratur, cùm tamen nihil significent literæ vel syllabæ separatæ, vt h Plato docet. Postremò logôs, dicitur quod quandam notam adfert, qua id de quo agitur, ab aliis omnibus differat, & eius adferatur recta opinio, vt scribit Plato i, atq; ea ratio cùm maior sit, ideo se & per inferiores gradus diffundere potest, vt ex inferioribus deligat mens per rationem, veluti per manus, quę deligi conuenit, idque cum certa scientia nec temerè nec casu, nec natura, sed arte rationis, operans. Et hoc homini speciale. vnum ratione vti, addítque naturæ eius, vt omnes scientias adipisci possit. Nam cætera animantia singula, à natura innata secum artificia deferunt: vt norunt natura apes plasmare, fingeréve alueolos: thesauros verò quosdam & labyrinthos formicæ fabricari: nere autẽ & texere araneæ: sed homo sicut corpore nudo, ita & animam artibus actu destitutam, dum nascitur, habet. Proindè pro corporis nuditate, manus, pro animæ inertia, imperitiáque rationem accepit. Et sicut manus, quanquam nullum sint eorum quæ particularia sunt organa, quia tamen omnia rectè manus potest recipere, est organum ante omnia organa: ita & ratio nulla quidem ex artibus est particularibus, omnes autem in

h in Theæteto.

i lib. 13. in Theæteto siue de sciẽtia.

ſeipſam recipere nata eſt, ob id ars ante ar-
k Tomo 1. li. 1. de vſu partium c. 3. & 4. tes fuit, vt philoſophatur Galen. [k] Et Plutar. ait, τὸ δ᾽ ἄνευ λογισμοῦ ποιούμενον πᾶν, ἄτεχνόν τε καὶ διάστραμμένον, ideſt, omne abſque ratione factũ, inartificioſum eſt & peruer-
l ſermo 1. ſum. Maximúſque Tyrius [l], Sed age, inquit, opus habeas aliquo, qui te manu quodammodo in vniuerſam hanc notitiam deducat, ipſam ſequere rationem. hancq; , idẽ
m ſermo. 28. Tyrius alibi rationem, artem dicit [m], & ſimile obſequium animæ ab illa ferri, ac parturientibus ab obſtetricibus. vt enim hæ eruditas adhibent manus, ſuſcipiunt fœtum, dolores mulcent, maturum partum in lucẽ educunt, puerperæ diſcutiunt periculum: ſimiliter ratio prægnantem animum doloribuſ've plenum, obſtetricatur. In quibus plurimi vel obſtetricis imperitia, vel dolorum vehemẽtia, vel etiam ignauia ſeminis, abortum emittunt, pauci admodum raríq; animi abſolutè pariunt. Ex quibus ſi ſuſcipitur proles, ea nimirũ legitima integráq; eſt, & patrem apertiſſimè teſtatur. Proinde animi conceptio dicitur mens, dolores ſenſus, partus reminiſcẽtia. animóſque omnes intellige natura concipere, ſenſu ſuſtinere dolores, parere ratione. Cúmque ad hanc vſq; diſcurſus peruenit, iam incipit anima apud ſeipſam ſpatiari, hęc enim illi propria

eſt

eſt ex Dei dono conceſſa, vnde ſummis viribꝰ eniti debemus, vt nos totos ipſius cenſuræ ſubdamus, & liberè eam in nos imperare permittamus. Statim enim illa nos ad altiora ſubducet, vehiculo à mente diuina illuſtrato, & veluti quodam curru igneo Eliæ, in cæleſtia & ſuperiora nos transferet. Sic & Seneca [n], ſi vis, inquit, tibi omnia ſubiicere, ſubiice te rationi, multos reges, ſi ratio te rexerit, ab illa diſces, quid & quemadmodum aggredi debeas. Sícque affatus Socrates Critonem, Ego nõ modo nunc, ſed ſemper talis eſſe percupio, qui nulli quidem meorum magis parendum eſſe, quàm rationi exiſtimem, quæ conſultanti mihi optima videatur, vt annotauit Theodoritꝰ [o], Et Plato [p], ego, inquit, nũc tantum hoc magnus ſum dumtaxat, quòd meipſum præſto rationi meæ obedientem. Obſeruauit & illud ſummo ingenio imperator Antoni. Pius, vt omnium quæ geſſit in ſenatu, & per edicta rationẽ reddiderit, vt author eſt Iul. Capitolinus [q]. Atq; Deus omnium conditor, nihil non ratione prouidit, diſpoſuit, & ordinauit, nihil nõ ratione tractari intelligique voluit, vt ſcribit Tertullianus [r], & veræ filiæ rationis ſcientiæ ſunt & virtutes, vt ſcribit Philo Iudæus [s]. Et ideo ſi ſcientiæ non poſſint rationem &

n li. 5. epiſto. & epiſtola 37.

o li. 1. de curatione Græca. affectio.

p epiſto. 2. ad Diony.

q in eius vita.

r Tomo 2. lib. de pœnit.

s li. de gigantibus. to- no 1.

matrem demonstrare, statim mihi sunt suspectæ, tanto amplius consuetudines vulgares & sine ratione. Pars namque est illa irrationalis muliebris in anima, virilis autem ratio. Nã vt admonet Philo Iudæus t, videtur satis manifestè docere scriptura, quòd cõsuetudines magis mulierib⁹ quàm viris curæ sint, & per verba Rachelis mirantis sola sensibilia. Sic enim patrem suum alloquitur: Nę molestè feras domine, non possum tibi assurgere, quia iuxtà consuetudinem mulierum mihi est. Ergo mulierum est sequi vulgares consuetudines. Certum est enim consuetudinem pertinere ad infirmiores effæminatioresve animas: quandoquidem virilis, robustæ, vereque masculæ rationis officium est, naturã ducem sequi. Nemo est etiam qui ignoret iurisconsultos Romanorum, & aliarum gentium nomothetas, alias leges neque iubere nec recipere, quàm rationi coniunctas, vel quæ fulciri ea possint. Et ità Paulus v, rationẽ naturalem vocat, legem quandam, & secundũ eam & legitimam liberis in bonis parentũ etiam damnatorum lege ciuili concedendam: quódque ratio naturalis inter omnes gentes cõstituit, ius gentium dicitur: quasi quo iure omnes gentes vtantur apud Iustinianum x, & Caium y, vt ratio illa sepa-

t Tomo 1. lib. de temulentia.

v in l. cum ratio l. 8. de bon. dãnat. lib. 48. tit. 20.

x §. quod verò de iure natur. gen. & ciu. li. 1. instit. iur. ciui. ti. 2.

y in l. omnes populi l. 9. de iust. & iu. lib. 1. tit. 1.

rat

rat ius gentium à iure naturali: quòd naturale ius sine ratione obseruetur, & ideo commune sit brutis, quæ rationis expertia sunt: hoc autem gentium, proprium humanæ sit naturæ quæ ratione vtitur Vlpiano teste z, vt ratio legem commendet a. Et D. Hieron. Nec putemus in verbis scripturarum esse euangelium, sed in sensu: non in superficie, sed in medulla: non in sermonũ foliis, sed in radice rationis b. Qua in parte nullus est qui nostram artem magnã nõ admiretur, vel potius Deum eius principẽ, cùm ea tot rationes, vt vix quis earũ multitudinem, non minus quàm solis radios ferat, doceãtur. vt etiam per se vera his adhuc clariori face illuminentur. Et ideo Hebræi præcipuè Rabini, vocant rationem טעם tagnam, id est, gustum, saporem, velut rerũ condimẽtum. Et forsan apud Latinos ratio dicta, quasi aliquid ratum & firmum exhibens: vt non immeritò Cicero c dicat, rationem esse causam quæ demonstrat verũ esse id quod intẽdimus breui subiectione. Porrò cùm hic præstantissima incipiat gloria hominis, nempe in optima ratione prębenda, cauendum, ne sub specie rationis, quædam à ratione aliena serpant, dum minor interdum rationis effectus vtiliori & maiori proponitur, vel vt clarius loquar,

z in l. 1. §. fin. de iust. & iure.

a in cano. cõsuetudo 1. dist.

b refertur in canon. Marciõ 1. q. 1. in decre. gratia.

c 2. ad Heren.

minor ratio maiori anteponitur, in eo namque peccatur & plerumque immedicabiliter. Nã vt ſcribit Euripides [d], & Theodoritus [e], ὁ δ' ἄδικος λόγος νοσῶν ἐν αὐτῷ, φαρμάκων δεῖται σόφων, id eſt, iniqua ratio exiſtentibus morbis in ipſa, pharmacis eget bonis. Ratio etenim, vt ſcribit Marcil. Ficinus [f] cùm inter intellectum & opinionem media ſit, quoties ad inferiora ſe deiicit, opinionis refertur erroribus & diuina cogitare deſiſtit. Cùm verò ad mentem ſui ducem conuertitur, diuinorum cognitionem haurit, quam proprio nomine in mente ſapientiam, in ratione reminiſcentiam, Plato nominat. Et Cicero [g], cùm adoleuit, perfectam ſapientiã dici ait: & hac nihil in Deo, nihil in homine melius, eámque cum Deo hominem ſi recta ſit ſotietatem habere. Accedit D. Cyrillus archiepiſcopus, & patriarcha Alexand. [h]. Humana mens, inquit, ſi quieta fuerit & ſecum habitans, atq; phantaſiis friuolis & abominabilibus abſcedere ſolita, acutè & perſpicuè perſpiciet, citráq; errorem rerum cognitioně percipiet: quod ſi perturbationibus craſſior facta fuerit, nũquam diuinam pulchritudinem contuebitur, & in his quæ magis terrena ſunt reſidebit, ſimilis paſſerculis compluuiis madefactione à ſubuolando prohibitis. omnéſque ferè

d in Phœnicis.

e lib. 1. de curat. Græc. affectio.

f in Epito. Theateti.

g 1. de ll.

h Tomo 2. li. 1. dialogorum de ſanctiſſ. trinitate.

ferè Platonici dicunt, animum nostrũ, quasi quoddam tetrachordum, intellectu, ratione, phantasia, ac sensibus constare. intellectum, diuinum in quo nihil est nisi simplex ac purum ac vniforme: imaginationem & sensus, mortales partes esse, proinde mutationibus varietatibúsque refertas. Mediã, rationem, propriam humanæ naturæ, quã habere arbitrium anceps dicunt inclinandi & ad mortalia & ad diuina. Vnde si ratio, veluti in lira neruus, qui dicitur mese, cum diuina parte se temperauerit, admirabiles morum cõcentus, simplices videlicet, graues, decoros creabit: sin se consociauerit cũ mortalibus varios, molles, indecoros pariet. hac in sede nos Christianè ponimus arbitrium liberum. nam & vt scribit Aristo.[i] in ratione ponunt duas partes, τὸ ἐπιστημονικὸν καὶ τὸ λογιστικὸν vim sciendi & vim ratiocinandi, καὶ το βουλεύεσθαι καὶ λογίζεσθαι ταυτὸν .i. & idẽ consultare & ratiocinari: esse demum in consultatione electioni locum, quódque si electio sit studiosa, appetitum rectum esse, & rationem veram. Et illã rationem id dictare, appetitum autem persequi, & hinc menté & veritatem sequi actiuam: quod post consultationem fit. nam ante actionem, sicut in vtramque partem: consultatio arguebat negotium declinare

i li. 6. Ethico. c. 1. & 2.

posse, sic & actionem posse in vtramq; partem vergere demonstratur, ἐδεὶς δὲ βουλεύεται περὶ τῶν μὴ ἐνδεχομένων ἄλλως ἔχειν, nemo, enim, inquit, consulit de rebus quæ aliter se habere nequeunt: sic & Nemesius k, ostendit reipsa non posse actiones aliquas, aliis quàm hominis voluntati adscribi, sicuti turpes vel iniquas actiones, quæ nec necessitati tribuuntur, eo quòd quæ illius necessitatis sunt, semper eodem modo se habent: nec fato, quia eius actiones sunt necessariæ non cõtingentes: minus Deo, quia nihil turpe & iniustè agit: nec naturæ, quia eius opera sunt animalia, stirpes: neq; fortunæ, quia eius raræ sunt præter expectationem hominum actiones: neque casui, quia casus est euentus inanimatorum aut bestiarum, vt per consequens principium suorũ operum homo. addit ἔτι εἰ μηδεμιᾶς ἐστὶν ἀρχὴ πράξεως ἄνθρωπος, περιττῶς ἔχει τὸ βουλεύεσθαι, deinde si nullius actionis homo principiũ est, frustrà possidet vim consultandi. Sed & Epictetus dicebat, nostra esse, & in nobis, opinionem, conatum, appetitum, declinationem, & nostra opera, eáque vt omnia quæ in nobis sunt esse natura libera, vt scribit Arius l & Cebes m hominem in biuio positum describit, virtutis & vitij: in eiúsque potestate quam velit viam ingredi.

Hæcque

k lib. περὶ φύσεως ἀνθρώπου, de natu. homi. c. 39.

l in Enchiridio Epicteti c. 1.

m in pinace l tabula.

Hæcque eadem sentit Pythagoras per literam bicornem: hoc & suadet voluntatis liber motus. ex motu autem animæ & voluntatis, actiones vtriusque & corporis & animæ: vnde & necessariò concludamus oportet & ipsas actiones liberas. fassus & id Lucretius n:

n lib. 2. de rer. natu. ver. 257.

Vnde est hæc inquam fatis auulsa voluptas?
Per quam progredimur, quò ducit quæq; voluntas:
Declinamus item motus, nec tempore certo,
Nec regione loci certa, sed vbi ipsa tulit mẽs.
Nam dubio procul his rebus sua cuiq; volũtas
Principium dat: Et hinc motus per membra rigantur.

Et paulò post.

Vt videas initium motus à corde creari:
Ex animiq; voluntate id procedere primum,
Inde dari porrò, per totum corpus & artus.
Nec simile est vt cũ impulsi concedimus ictu,
Viribus alterius magnis, magnoq; coactu:
Nam tum materiam totius corporis omnem,
Perspiciunt nobis inuitis ire, rapiq;
Donec eam refrenauit per membra voluntas,
Iam ne vides igitur, quanquam vis extima multos
Pellat, & multos cogat procedere sæpè,
Præcipitesq; rapit, tamẽ esse in pectore nostro
Quiddam, quod contra pugnare, obstareque possit.
Cuius ad arbitrium quoque copia materiai

Cogitur interdum flecti per membra, per artus,
Et congesta refrenatur retroque residit.

Omitto quę Plato, Plutar. Arist. Proclus, Iamblichus, & alij de hac libertate volũtatis dixerunt. Prętereo & iurisprudentiæ Cæsareæ, & pontificiæ authoritatem, qua constat & negotia ex volũtate tantùm libera, non coacta, metu've impellente facta, rata tantùm esse. Item & delicta tantùm voluntaria puniri, & alia quæ, cùm de voluntate agemus, Deo iuuante explicabimus. Sufficiat in præsentiarum rationem homini à Deo datam, vt in vtramque partem bonam & malã itinere proposito & proposita vita & morte, quod bonum est eligat. Sic enim & Sybilla scribit o, αὐτὸς ὁδοὺς προέθηκε δύο, ζωῆς θανάτου τε, καὶ γνώμη. προέθηκε ἀγαθὴν ζωὴν προελέσθαι, αὐτὸς δ' εἰς θάνατον καὶ πῦρ αἰώνιον ἔῤῥιψεν ἑκὼν εἰκὼν ἔσθ' ἄνθρωπος ἐμὴ, λόγον ὀρθὸν ἔχουσα, id est, ipse, scilicet Deus, duas vias proposuit, vitæ & mortis: & proposuit ex scientia eligere vitam bonam, sed ipse in mortem & ignem æternum se coniecit. Imago mea est homo rectam rationem habens. Homo quippe rationalis, inquit Irenęus p, & per hoc similis Deo, liber in arbitrio factus & suæ potestatis, ipse sibi causa est, vt aliquando quidem frumentum, aliquando autem palea fiat. Quapropter & iustè condemnabitur,

o li. 8. oraculo. apud Castellio. ver. p. 253.

p li. 4. cõtra hæreses c. 9.

bitur, quoniam rationabilis factus, amisit veram rationem, & irrationabiliter viuens auersatus est iustitiæ Dei, tradens se omni terreno spiritui, & omnibus seruiens voluptatibus, quemadmodum propheta ait, Homo cùm in honore esset, cōparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Et rursum q non natura alios bonos alios malos creatos esse dicit, sed omnes cum libero arbitrio eligendi boni, & non tantùm in actibus, sed etiam in fide. Sed & beatus Cyprianus r vitia affectus carnis propriè animæ sunt, quæ sentit, & mouet, & viuit, cui imputatur peccatum, quia ipsi datum est arbitrium & iudicium & sciētia & potentia, per quæ possit improbare malum & eligere bonum. Et rursum idem s, Credendi & non credendi potestas, libertásque in arbitrio posita est. Ecce, dedi ante faciem tuam, vitam & mortem, ait dominus, bonum & malum: elige vitam & viues t. Et Epiphanius v contra Pharisæos, qui fatum ponebāt, disputans, ait, Omnib⁹ manifestum est clarúmque ac minime ambiguum, quod liberum arbitrium exhibuit nobis Deus per seipsum locutus, si volueritis & nolueritis. Quare circa hominē est bona operari, aut malas res appetere. Adde Tertullianum x, qui & nos & Adamum ipsum

q c. 72. eius libri.

r in prologo sermo. 2. tomi.

s lib. 3. ad Quirinū c. 52.

t Deutero. c. 30. d. ver. 19.

v Tomo 1. lib. 1. cōtra hære. hære. 16.

x li. exhortatio. ad Castit. Tomo 2.

ipſum propria & libera voluntate peccare oſtendit, Deíque bonæ voluntati & præceptis obſiſtere, nec diabolum voluntaté delinquendi ſed materiam ſubminiſtrare. Docet & latiſſimè alibi y liberum & ſui arbitrij & ſuæ poteſtatis. Inuenio inquit, hominem à Deo inſtitutum, nullam imaginem & ſimilitudinem Dei in eo animaduertens quam eiuſmodi ſtatus formã. Accedit huic D. Bernardi celebre dictum z, Arbitrij libertas, inquit, hæc eſt, diuinum quiddã præfulgens in anima tanquam gemma in auro, ex hac namq; ineſt illi inter bonum & malum, nec non inter vitam & mortem, ſed & nihilominus inter lucem & tenebras, & agnitio iudicij & optio eligendi, & ſi quæ ſint alia quæ ſimiliter circa habitum animi ſeſe è regione reſpicere videantur. Nihilominus inter ipſa cenſor animus diiudicat ac diſcernit. Is arbiter, is animæ oculus. Sicut arbiter in diſcernendo, ita in eligendo liber. Vnde & liberum nominatur arbitriũ, quòd liceat verſari in his pro arbitrio voluntatis: inde homo ad promerendum potens. omne enim quod feceris bonum malúmve, quod quidem non facere liberũ ſit, meritò ad meritum reputatur. Conſentiunt his antiqui ſacri patres omnes, quorũ ego alibi pluſquam centum teſtimonia collegi, nempe

y lib. 2. aduer. Marcio. & lib. de trinitate.

z ſermo. 81. ſuper cant. canticorum.

 326

nempe Auguſtini, Ambroſij, Rabami, Hilarij, Hieronymi, Baſilij Magni, vtriuſque Cyrilli & Hieroſolymitani, & Alexandrini, Chriſoſtomi, Albini, & aliorum, qui multis rationibus adſtruunt nobis inditum, vt poſſimus liberè vel ad malũ declinare, vel bonum nobis gratia diuina ſine noſtra opera oblatum, perſequi: nunquam enim Deus, eo quòd nulli inuidus, ſuam gratiã volentibus operari benè, ſubtrahit, ſed infinitis occaſionibus nobis arripiendam exhibet. Nam & quod poſſimus per liberam poteſtatem, malas nobis ſubiicere cogitationes voluntatéſque, id Deo acceptum ferendum eſt ſicuti & quod ſimus, & quòd potius homines quàm bruta ſimus, quódque rationis capaces facti. Deus enim ab initio, vt ſcribitur in Eccleſiaſt[1]. conſtituit hominem, & reliquit eum in manu conſilij ſui. Adiecit mandata & præcepta ſua, ſi volueris mandata ſeruare, conſeruabunt te. Appoſui tibi ignem & aquam: ad quod volueris porrige manum. Ante hominem vita & mors, bonum & malum, quod placuerit ei, dabitur illi: Quæ verba nõ tantùm ad Adamum diriguntur, (in cuius perſona quidam impiè & hoſtiliter erga hominis naturam contendunt ſublatam libertatẽ arbitrij ad bonum) ſed & ad reliquos homines:

1 Eccle. c. 15. c. ver. 14. & ſequent.

nes: siquidem ibi loquitur generaliter author,& de præsentibus hominibus,cùm ait indefinitè,ante hominem mors &c. Indefinita autem propositio tantum effert quãtum vniuersalis: vniuersalem autem omnes cõtinere nemo ambigit. Deinde adiicit textus,apposuit tibi ignem & aquam,ad quod volueris porrige manum. Scribit tibi non Adamo,& te habere potestatem etiam bona accipiendi indicat etiam post lapsum Adami,quod multis cõfirmare possem,vel verbo Dei; qui ad Cain post lapsum Adami, [a] ait,nónne si benè egeris recipies,sin autem malè,statim in forib⁹ peccatũ tuum aderit,sed sub te erit appetitus illius, & tu dominaberis illius? Quid est sub te erit appetitus illius, quàm quod peccandi vel nõ peccandi libertas in nobis sit, & nobis subditos esse peccandi appetitus? Referta sunt sacra biblia testimoniis aliis, quibus Deus semper inculcat, Si timueritis dominum & voluntatem eius volueritis facere,bona terræ comedetis, si nolueritis &c. [b] Et rursum,Quoties volui congregare vos & noluistis [c], Et rursum [d], ego adsto, inquit dominus, ad ostium & pulso, si quis aperuerit &c.in similibus in quibus Deus nullos ad bona cogit potestate ordinaria, sed voluntates hominum liberas exigit & allicit,

a Genes.c. 4.a.ver.7.

b Deuter. 30.31. 1.Reg.12. Iesaiç 1.cũ similib.

c Lucæ.13

d Apoc.3.

cit, vt voluntati suæ liberè cooperantes, aliquid nostri addamus, vnde nostra obediētia & gratitudo illucescat & colligatur, mercésque adiiciatur. Nam vt inquit D. Paulus. [c] Si euangelizauero, non est mihi gloria: necessitas enim mihi incumbit: væ enim mihi est, si non euangelizauero. Si enim volens hoc ago, mercedem habeo. Sed & extra potestatem inditam, alius modus traditus bene agendi per gratiam nobis in baptismo inditam. Et quāquam multa sint, quæ obnubilent in arbitrio libero, electionem, non ideo tamen minus est arbitrium. Et si non per se validū vt prius in Adamo: meliúsque dixissent qui illud negant, facilius deceptioni obnoxium, potius quàm sublatum. Nam ratione peccati, & à lapsu prioris parentis, verum certè est quibusdā qualitatibus eum fuisse obtenebratum, & ea ratione non tale quale prius, & ideo infirmum, cùm non acumine præualeat iudicandi: verùm eadem est substātia eius quod nunc est post peccatum, ac prius, sed in executione electionis, infirma & debilis vis etiam post baptismum: non secus ac in homine, qui etsi à morbo soluatur & sanus sit & curatus, nihilominus tamen membra, quamuis functionem eādem, ac ante morbum habeant, non tamen eam vsque adeò habent

1. Cor c. 9. c. versi. 16.

habent vt prius validam. Notanda namque ſunt quatuor tempora in libero arbitrio, in quibus exequendi & operandi voluntas gradus accipit. primum fuit tempus ante peccatum, in quo ad bonum, hominẽ nihil impediebat, ad malum verò nihil impellebat: non enim habuit in illo ſtatu homo infirmitatem ad mali declinationem: habuit autem adiutorium ad bonum agendum, nempe legem & prohibitionem Dei, & intellectum non obſcuratum, vt tunc ſine errore ratio dijudicare, & voluntas ſine difficultate bonũ appetere potuerit. Aliud tempus poſt lapſum & ante reparationẽ gratię deperditæ, cuius ſtatu hominis arbitrium premebatur & vincebatur, à concupiſcentia, & infirmitatem habebat in malum, ſed non adiutorium ad bonum, ſcilicet gratiã: ægréque liberum arbitrium bonũ exequebatur. Tertium tempus, poſt reparationem gratiæ, oblatione facta domini noſtri Ieſu Chriſti, & applicatione eius mortis per ſanctum lauachrũ regenerationis: in quo quidem ſtatu arbitrium premitur & oppugnatur à concupiſcentia, ſed non expugnatur vel vincitur, niſi voluntate: habens quidem illam infirmitatem in malum, ſed habens adiutorium auxilium've eximium in bonum, nempe gratiam Dei. Sic habens libertatem

tatem vt poſſit peccare ſuadente infirmitate, quæ à peccati radice nobis relicta eſt, & non poſſit peccare ſaltem ad mortem propter auxilium gratiæ iuuans. Adhuc tamẽ homo libertatẽ vt non poſſit omnino peccare non recepit: eo quòd infirmitas quę à peccato à parente primo nobis inuſta eſt, non planè ſublata eſt, & ſi omnis morbus per ſanctum baptiſma à nobis fugatus ſit, cùm nec etiam plenè fruamur & integrè reſtitutione, qua Chriſtus nos ſufficienter natalibus reſtituit & ingenuitati, quam habebat protopater Adam: oportet enim corpus hoc mortale induere immortalitatem, & corruptibile incorruptionẽ. Quod fieri nequaquam poteſt ordine iuſtitiæ Dei, niſi prius ſoluerimus debitũ & ſatiſfecerimus ſententiæ Dei, qua dictũ, Morte morieris f. f Gen. 2. Et rurſum, ſtatutum eſt hominibus ſemel mori, poſtea namque quia diſpoſiti erimus ad ſuſcipiendam plenam gratiam nobis à Chriſti paſſione & gratia quæſitam, & tunc ab infirmitate peccandi liberabimur, quia & reſtituti erimus meliori paradiſo, quàm quo fuerit Adam priuatus, & à terra hac peregrinationis, Dei beneficio reſtituemur ſtatui innocentiæ & naturæ impeccabili: & hinc gratia conſummata & bono aſſecuto, deſinet illa infirmitas peccandi. Et per con

ſequens omne peccatum, voluntate firmata ad bonum liberè agendum, & erit tunc æternum & ſine fine. Quartum tempus ſtatus libertatis arbitrij ad bonum tantũ, gratia, liberalitate, & beneficio Dei quem velit & dignetur nobis elargiri Deus. Interim tamen quandiu in hac mortali vita peregrinamur, eniti debemus omni ſtudio, ne liberi arbitrij electio ſiue ratio intercipiatur in nobis, & ne aurum pretioſum tenebris affectionum crapulæ, inuidiæ, odij, commodi proprij, & philautię caligine obſcuretur: caueatur præceps iudicium. Et vt omnia ſemel admoneam ſufficienter, ad Deum tanquam ad polare ſydus, arcticum immobile, dirigãtur: omnia in illius voluntate, honore, & gloria veluti aurum in lapide Lydio probentur. nam quæ illi conſentiunt & placent, quæ illius authoritate fulciuntur, quæve ad illum vt finem, veluti ad ſummum bonum proſpiciunt, certè omnino ſequenda ſunt tanquam ab errore omni aliena: contraria fugienda, omittenda, & cauẽda. Accedit huic rationi poſtremus gradus, nempe mens vel intellectus, ex defæcatione vel purificatione cogitationum & rationis naſcens, incerta hæc nobis interdum, quia rationem contingit aberrare ab optima ſuppoſitione, & ſimiles per mores duci,

duci, cùm tamen certa mens sit, vtraq; autẽ naturæ finis, vt scribit Aristoteles g, hæc mens, sicut corporearũ rerum notitias per sensus colligit corporis: sic incorporearum rerum per semetipsam, vt scribit D. Aug. h hanc Deus nobiscum nasci non voluit, sed adipiscendam proposuit. Nam quemadmodum Mercurius Trismeg. scribit i, ratiocinationem quidem vel rationẽ singulis hominibus Deus impartiuit, mentem verò nequaquam. Non quòd inuiderit, quibus nec vtique inuidet (liuor quippe ab eo non prouenit) sed quoniã voluit eam in medio, tanquam certamen præmiúmq; animarum proponere. Et Demosthenes k, mentẽ, quæ humanarum rerum moderatrix est, rectè sola philosophia erudiri & exerceri dicit, quia ab ea suscipit exercitia officij sui, quod versatur in dicendo & deliberando. Et quẽadmodum gradus inferiores intellectus, & mens illustrat, sic etiam & rationem: & quò magis ratio, illius habet lumen, eò certior: dictúmq; est illam gigni in animæ solo intellectu, ab Aristotele l, quia vt ait Epicharmus νῦς ὁράει καὶ νῦς ἀκόει, τὰ δ' ἄλλα κωφὰ καὶ τυφλά, id est, mens videt, mens audit, reliqua sunt surda cæcáque, vt scribit Theodoritus m. Et quamuis sensus quasdam facultates Peculiares habere videantur, mens ta-

g lib. 7. polytic. c. 15.

h lib. 8. de trinita. c. 3.

i in Pimãdro serm. 4.

k in oratio. amato. si quidem ea Demosthenis est.

l li. 1. magno. mora. c. 1.

m lib. 1. de curat. Græca. affectio.

men prodest, ornat, & denique vincit, præstat, imperat, ex sententia Plutar n.[n] & Plato [o], mentẽ & sapientiam purissima esse nomina dixit: & mentẽ vel esse veritatem, vel similimam veritati. Atq; Anaxagoras, teste eodem Platone [p], voluit τὸ δίκαιον, id est, iustũ esse, illam mentem dominam suapte natura, nec alicui mixtam, quæ omnia exornat & per omnia penetrat, quod & scribit Aristoteles [q]. Vocat & mẽtem Philo Iudæus [r] caput animæ, quod Aristot. [s] explicat, dum finem putat post scientiam: neque eam perfici quin scientia præcedat. Quò fit, inquit, quia iuuenes scientiam non habent, seruis illis mens contingat, & in senectute mens perficiatur. Est namque animi princeps, & quod est præstantissimum & perfectius, vt Cicero annotauit [t], & ideò ipso eodem Cicerone teste [v] philosophi Peripatetici, & Academici, mentem volebant, esse rerum iudicem, & solam censebant idoneam cui crederetur, quia sola cerneret id quod semper esset simplex, & vnius modi, & tale quale esset: hancque illi ideam appellabant, iam antè ita à Platone appellatam. Hanc & intellectum propriè dixerunt philosophi, aut vim quæ potestatem formas suscipiẽdi à materia habet, vt scribit Alexãder Aphrodi [a]. Itaque in hac definit homi-

n li. de fortu. vel de virtut. Alex.

o lib. 10. in philebo vel de sũmo bono

p lib. 23. in Cratylo vel de recta nomi. ratione.

q 1. de anima c. 2.

r li. de somniis tomo 2.

s proble-ma. sectio. 30. quæst. 4.

t 5. de finibus.

v li. 1. aca. quæst.

a lib. de anima c. de phantasia.

nis

nis facultas, éstque mens summitas scalæ quæ innixa terræ est, vbi corporalium apprehensiones, & gradus ex quibus cognitio ad cælum vsque conscendit, vel ad portam cæli quæ est mens: nam per eam cælestia inquirimus. Cuius scalæ cognitionis typus fuit scala à Iacobo visa [b], per cuius gradus angeli Dei sunt ascendentes & descendentes, id est, nuntij operum Dei, & notiones. Capiti eius scalę, verè Deus innixus, ad quem cùm notio peruenerit, homo supra se diuino quodam furore rapitur. Est autem furor ille diuinus, illustratio animę, per quã Deus animam à superis delapsam ad infera, ab inferis ad supera retrahit, idq; ordine graduum. Nam lapsus animæ ab ipso rerum omnium principio, per quattuor summatim gradus efficitur: per mentem, rationem, opinionem, & naturã, quos concludunt, superius ipsum vnum, inferius corpus. Per hæc descendit anima, per hæc & ascendit. Mens & multitudo quidem, sed stabilis & æterna: ratio, multitudo mobilis sed finita: opinio, multitudo mobilis infinita, sed substantia punctísque vnita, natura similiter, nisi quod per corporis puncta diffunditur. Corpus autem infinita multitudo subiecta motui, & substantia punctísque momentísque diuisa. Et ita ab illo vno, Deo

[b] Gen. 29.

nempe, descendit anima vsque ad infinita nobis numero:& rursum lumine diuino, ab infinitis & minimis ad vnum rursum ascẽdit, mẽtis ductu, vt explicat Marsil. Ficin⁹ [c]. Dixerunt & aliqui diuinitate mentis commoti, ex superabundantia maiestatis, fœcũditate mentem diuinam de se creasse hanc mentem, quæ νοῦς vocatur: qua patrem inspicit similitudinem seruare authoris, animam verò de se creare posteriora respiciẽtem: hinc rationem & eam mentem ex sua natura præbere & sensuum & prehensionis seminarium. Et sic mẽtem vnam in omnibus partibus animæ, non secus ac idẽ vnúsque vultus, in pluribus speculis ordine dispositis, in quibus cùm omnia se continuis successionibus generant per ordinẽ, diuersis locis conspicitur. Atque si quis obseruet diligentius, cognoscet à summo Deo vsque ad vltimam rerum fæcem, vnam se mutuis vinclis religantem & nũquam interruptam connexionem esse. Hæcque est illa cathena Homerica aurea [d] de qua & scribit Macrobius [e]. Ea ratione forsan Cicero, Dei naturam communicat & menti, ex qua omnia in corpore & anima illustrentur [f]. Et mentem subdit, in capite velut omnibus imperantem, sensibúsque, vt ministris, vtentem, esse positam. In hoc Aristoteli subscribens, dum

c in argumento ad 10. Platonis vel de furore poëtico.

d iliad. θ.

e lib. 1. in somnium Scip. c. 14.

f li. 1. tuscul. quæst.

dum ait g, Reſtat igitur, vt mens ſola extrinſecus accedat, eáque ſola diuina ſit:nihil enim cum ea communicat actio corporalis. Sic functiones mentis & intellectus, puræ ſunt & ſine corpore:& quemadmodũ ſe habent ſenſibilia ad ſenſus,ita intelligibilia ad intellectum,vt ipſe Ariſto.annotauit alibi h, ídque cùm propriam functionem exercent.Nam alias illuminatione veritatis ad omnes extenditur gradus, & per illã docti ſolent ſemper altiora petere:mali verò inferorum ſpecus intimos, meditantes autem inter extremos, medij ſúſque déq; per ſcalam feruntur, vt ſcribit Philo Iudæus. i In hac nuſquam fundus: hæc,vt Deus mundi, parui mũdi domina.Deus in vtroque mundo.mens agitat molem & toto ſe corpore miſcet. Et mens diuina omnia regit, continet in omni parte,& nulli miſcetur, vt aliquo contineatur, ſic mens in ſuo paruo mundo,vbiq; & nullibi mixta & comprehenſa.Quorum & aliam præſtantiſſimam proportionẽ Porphyrius libello inſinuat:[k] dũ ai',ὁ θεὸς πανταχοῦ ὅτι οὐδαμοῦ: καὶ ὁ νοῦς πανταχοῦ ὅτι οὐδαμοῦ: καὶ ἡ ψυχὴ πανταχοῦ ὅτι οὐδαμοῦ. ἀλλ' ὁ θεὸς μὲν πανταχοῦ καὶ οὐδαμοῦ τῶν μετ' αὐτὸν πάντων. αὐτοῦ δὲ ἔστι μόνον ὡς ἔστι καὶ ἠθέλει. νοῦς δὲ ἐν θεῷ μὲν πανταχοῦ τε καὶ οὐδαμοῦ τῶν μετ' αὐτὸν, καὶ ψυχὴ ἐν νῷ τε καὶ θεῷ πανταχοῦ

g lib.2.de nat.anima. c.3.

h 3.de anima c.4.

i li.de ſomniis.

k inſcripto τῶν πρὸς τὰ νοητὰ ἀφορμῶν in fine.

ταχοῦ καὶ οὐδαμοῦ ἐν σώματι: σῶμα δὲ καὶ ἐν ψυχῇ καὶ ἐν νῷ καὶ ἐν θεῷ καὶ ὡς πάντα τὰ ὄντα καὶ μὴ ὄντα ἔκ τοῦ θεοῦ καὶ ἐν θεῷ, καὶ οὐκ αὐτὸς τὰ ὄντα καὶ οὐκ ὄντα, καὶ ἐν αὐτοῖς. εἰ μὲν γὰρ μόνον ἦν πανταχοῦ, αὐτὸς ἂν ἦν τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσιν. ἐπεὶ δὲ καὶ οὐδαμοῦ τὰ πάντα γίνεται δι' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ ὅτι πανταχοῦ ἐκεῖνος. ἕτερα δὲ αὐτοῦ, ὅτι αὐτὸς οὐδαμοῦ. οὕτω καὶ νοῦς πανταχοῦ ὢν καὶ οὐδαμοῦ, αἴτιος ψυχῶν καὶ τῶν μετ' αὐτὰς καὶ οὐκ αὐτὸς ψυχή, οὔτε μετὰ ψυχὴν, οὐδὲ ἐν τούτοις: ὅτι οὐκ ἦν μόνον πανταχοῦ τῶν μετ' αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ οὐδαμοῦ, καὶ ἡ ψυχὴ οὐ σῶμα οὔτε ἐν σώματι, ἀλλὰ αἰτία σώματος: ὅτι πανταχοῦ οὖσα τοῦ σώματος, ἔστι οὐδαμοῦ. καὶ ἔστι γε ἡ πρόοδος τοῦ παντὸς, εἰς τὸ μήτε πανταχοῦ ἅμα: μήτε μηδαμοῦ εἶναι δυνάμενον, ἀλλὰ ἀνὰ μέρος ἑκατέρων μετέχειν. id eſt, Deus vbique eſt, quia nullibi eſſe intelligitur, mens vbique, quia nullibi eſſe intelligitur: & anima vbique, quia & nullibi eſſe intelligitur. Sed Deus quidem vbique & nullibi, eorum omnium quæ ſunt poſt ipſum: nam ipſius ſolum eſt, vt ſit vt voluerit. Mens quidem in Deo vbique eſt & nullibi, in his quæ ſunt poſt ipſum. Et anima in mente & Deo vbique & nullibi in corpore. Corpus autem & in anima & in Deo & in mente: omnia namque cum entia tum non entia ex Deo ſunt & in Deo, & tamen ipſe non eſt exiſtentia vel non exiſtentia, nec in ipſis. Siquidem quia ipſe eſt vbique, erit

vtique

ti que omnia & in omnibus: Postquã autẽ & nullibi est, omnia erunt per ipsum & in ipso, quia vbique ipse. diuersa autẽ ab ipso, quia ipse in nullo. Sic & mens vbique existit & nullibi, causa est animarum & animas sequentium, & tamen non ipsa anima, neq; post animam, neque in ipsis. Eó quod non solùm sit vbique eorũ quæ post ipsam scilicet, mentem, sed & nullibi. Et anima nec corpus nec in corpore, sed causa corporis, quoniam vbique in corpore existẽs alicubi non est. Et denique processus vniuersi in illud desinit, quod neque vbiq; simul neque nullibi esse valet, sed pro parte diuersorum participat. Hactenus Porphyrius, cui ex nostra familia alia quamplurima subnectere possem: verùm ista de mente dicta sufficiẽt pro explicatione gradus vltimi. Nam forsan de intellectu & de mente dicemus alibi quæ desiderantur à curiosis, nempe qua in parte corporis mẽs vel pars animæ præcipua sit, item phãtasia & cogitatio, quæ nunc tractatio longè abesse ab instituto nostro videtur, nempe vbi de cognitionis gradu summo agimus. Illud tamen in summa non alienum erit annotare, quædam ex mediis inferioribus, nempe sensibus, mentem nosse: quædam etiam per se sine ijs, vt intellectualia. Vnde breuiter

colligo ſenſum maximè ab intellectu abeſſe,& erraſſe eos qui eadem exiſtimarũt, niſi quod accidentaliter homini ob meliorem corporis diſpoſitionem ſupra animalia aduenisse dicebant. De quibus D.Thomas [l], qui illud improbat quinque rationibus [m].

[l] in 4.diſt. 44.q.1.art. 1.quæſt.1.
[m] li.2.cõtra gentil. cap.66.

Primò, quia animalia certas actiones ex ſenſibus habeant, nullas tamen ex intellectu, ideo ſimilia ſemper faciunt, vt ſemper eodem modo hirundo nidum.

Secundò, ſenſus cognitio eſt indiuiduorum potentia ſenſitiua recipiente formas indiuiduales: intellectus autẽ vniuerſaliũ.

Tertiò, ſenſus cognitio tantùm extendit ſe ad corporalia, ſine quibus nihil cognoſcit: intellect⁹ incorporalia cognoſcit, ſicut ſapiẽtiam, veritatem, relationes rerũ.

Quartò, nullus ſenſus cognoſcit ſeipſum nec ſuam operationem: viſus non videt ſeipſum, nec videt ſe videre: ſed hoc ſuperioris potentiæ eſt, vt probatur lib.2. de anima. Intellectus autem cognoſcit ſeipſum & ſe intelligere.

Quintò, ſenſus corrumpitur ab excellentia ſenſibili: intellectus autem nõ corrumpitur ab intelligibili, quinimo qui intelligit maiora, poteſt poſtmodum minora intelligere. Hactenus D.Thomas. Igitur à Deo

infuſa

infusa vltra hanc mentem non progreditur natura humana. Verùm in hac vltima intel ligētia, participat cum angelis creaturis intellectualibus, & cum ipso Deo. Vnde & mens vocata est puritas, & כתר catar, id est, corona numerationum vel sephirot, sic enim Abraham in lib. sephiroth putat, per illas in fallor numerationes. Et sephiroth nouem, perueniri ad decimam sephiroth, id est rerum authorem, dum scribit עשר ספירות בלימה ולא ט׳ י׳ ולא א׳ חבן בחכמה וחכם בבצה: בחון בהם וחקור מהם והעמד דבר על בוריו והשב יוצר מכונו: id est, decē sunt numerationes præter quid (id est sine re ipsa) decem & non nouem, decem & non vndecim. Intellige in sapien tia & sape in intellectu: inuestiga in eis & proba in eis, & statue rem super puritates suas, & repone creatori locum suum. Et Rabi Isaac ben schola, in cōmentariis Thei lim, siue Psalmorum, [n] interiorem hanc inquit proprietatem intelligentiæ, plures dixerunt, & qui enumerarūt proprietates, posuerunt tanquam principem sapientiū, & principium numeri omnis: hæc sapiētia est Deus, alij nominauerunt eam coronā, quòd singulæ proprietates coronentur ab illa, & illa à singulis: alij nominauerūt eam ain און, quòd nullus sit qui eam imagi-natione

[n] Super versum psalmi. 111. principiū sapiētiæ timor domini.

natione apprehendere poſſit:eſt namq; ſolo intellectu attingibilis. Et huc alludit quod dictum eſt מאין יבוא meain Iabo &c. vnde veniet auxilium meum à domino. meain ſiquidem, ſignificare videtur quiddã incorporeum, abſtractum, ſecretum, & intellig bile: & ſi fueris fortunatus in dictis meis, ſecreta montium altiſſimorum ſcies, quoniam hæc proprietas, eſt veluti lux, qua coronantur omnes aliæ proprietates in via lucis. Sic ſtatuerũt certè ſed abſtruſè ſapientes Iudæorum mekubalim ſiue Caballiſtæ, dicti Iudæis חכמי האמת ſapiẽtes veritatis. Et vt abſtruſiora illorum communicem, ij tres numerationes ſupremas, in noſtro ſchemate tres gradus vltimi, iuncto numine Dei qui omnia fouet adnixus vt diximus eſt ſummitati ſcalæ, dixerunt tres luces, de quibus ſic ſcribit רבי האי גאון שלישה אורות הם : אור קדמון אור צח אור מצחצח ועים־כל־וה הכל אלוה אחד אין שם רבוי חלילה והם בראש הספירות id eſt, tres luces ſunt: lux orientalis, lux clara, lux clarificata vel purificata. Et cum omnibus his & omnium Deus vnus. nec eſt ibi multiplicitas: abſit enim hoc. Et hæ ſunt in capite Sephiroth. Scio ego quoque quoſdam Rabinorum potiſſimum neotericorum, myſterium etiam trium ſephiroth poſtremorũ,

retu-

retulisse ad sanctissimam vnius diuinitatis trinitatem,& ad substantię vnitatem,ídque per quam optimè vt cum illis & ego sentiam. Cæterùm & nobis idipsum conuenire non est ambigendum aliquo modo , qui ad imaginem & similitudinem Dei à Deo facti sumus,& in anima gerim⁹ ipsius prototypi trinitatis similitudinē. Nam sicuti in Genes.cap.1.super verba בראשית ברא אלהים berescit bara elohim, per אלהים elohim intelligūt tres proprietates quas vo eant מדות midoth,nempe patrem, filium & spiritum sanctum: Sic in anima per imaginem אלהים iutelligunt memoriam, intelligentiam,& voluntatem. vt & authores etiā nostri.Sed & !egimus in vaïkra rabba, super cap.4.Leuit.& in midras tehilim ita:
רבונן אמרי מה הנפש ממלארה את אגוף כן
חקרוש ברוך חוא סובל את העולם : מה
נפש יחידה בגוף כן הקדוט ברוך הוא יחיד
בעולם : ומה הנפש אוכלה ואונה שותה כן
הקדוש ברוך הוא אינו אוכל ואינו שותה:
ומה הנפש טהורה בגוף כן הקבה שהוא
למעלה מעולם : מה הנפש רואה ואינה
נראית כן הקבה רואה ואינו נראה : אמר
דויד טבא הנפש שיש בה כל המדות הללו
ותהלל להקבה שיש בו כל המידות הללו
id est, magistri dixerunt, Quemadmodum anima replet corpus, ita Deus sanctus benedi-

nedictus ipse, replet & sustinet mundum. Sicut anima vnica in corpore, sic sanctus benedictus ille, vnicus in mundo. Et sicut anima non comedit nec bibit, sic nec Deus benedictus ipse non manducat nec bibit. Et sicut anima ponitur pura in corpore, sic Deus qui est ipse æternitas, & sicut anima videt & ipsa non videtur, videt & Deus & non videtur. Dixit ergo Dauid, accedat anima mea in qua sunt omnes proprietates, & laudabo Deum sanctum, benedictus ille, & vos quæ estis in anima proprietates, laudate eũ. Hactenus Rabini ibi. Sed & alibi, illas tres proprietates Dei & animæ latius explicant. Verumtamen oculis hominum subiici posse vel planè cognosci quæ & quales sunt, negarũt. Sic enim scribit Rabi Mosce B ban iodeh בפרוש פרשת כיתישת ופרשא הגי קיטיליאת id est, in interpretatione capitis citissa, siue plagarum, & capitis ge kitiliah, siue vallis occisionis חג ספירות העליונות עין לא ראתה ועים-וח אין שם חבדל וקיצוץ חלילת id est, has tres numerationes supremas oculus non vidit, nõ tamẽ ideo in his est dissensio vel defectus, id enim dicere abominamur. Nolo etiã hac in parte suspendere ingenia optima lectorum, quin ex eorundem Rabinorum & Caballistarum fontibus, illis non communicẽ

nomina

nomina quæ illis tribus ſuperioribus ſephiroth ſiue numerationibus, impoſuerũt. illa autem habẽtur in libro הזהר hazzohar de illuminatione vel ſplendore, quẽ ſcripſit Simeon Beniohai.

א און סוף הראשונה בלי התחלה ור אשית
אב הנק ראת:

ב חכמה והשנירת הנקראת אצל חמק
כלים חכמה שבה נברא העולם:
שנ משלי ג יהוה בחכמ יסד
ארץ ונקראת ראשירת שנ
בראשית א בראשירת ברא
אלהים ערל כן תרגן יונתן
בחכמת ברא יהוה נקראת אצל
הנוצרים רבר יהוה והכל אחד
שהרי כתוב בדבר יהוה שמים
נעשו:

ג בינה והשלישית הנקראת אצל
המקבלים נקראת אצל
הנוצרים רוח קדוש כי הוא
יהב מנדעא לידעי בינה ככתוב
ויהיבנה עליהם הרוח ויתנבאו:

הספירה היא ſcribit & hęc Ludouicus Carretus Iudæus in ספר מראות אלהים in lib. viſionũ diuinarum.

Cuius

Cuius tabulæ hæc explicatio.

1. en soph. sine finito & termino

Sephira prima. sine aliqua insimulatione doloris vel infirmitatis: & principio pater dicitur.

2. hocma siue sapientia.

Secunda dicta apud Caballistas hocma sapientia, quia in ea creatus est mundus, vt scriptum est in Prouerb. c. 3. Dominus in sapientia fundauit terram. Dicitur & principium, quia scriptum est Genes. 1. In principio creauit Deus cœlum & terram. ideo id vertit Ionatas, in sapientia creauit dominus. vocatur apud Christianos verbũ Dei, quod idem est, quoniã scribitur, Verbo domini cœli facti sunt.

Trium Sephiroth superiorum Sephira.

3. Binah. id. intelligẽtia.

Tertia quæ à Caballistis vocatur Binah. i. intelligentia vocatur à Christianis spiritus sanctus. Quoniam ipse dat scientiã cognoscentibus intelligentiam, vt scriptũ est: Et factum est, simul acquieuit super eos spiritus, & prophetarunt.

His

His alia addere secretiora possemus, de Enieph, de iethon, de Phta & amon, quæ Iamblichus ponit ex schola Ægyptiorum & Chaldæorum [a]. Sed locus nos admonet, vt finem huic libro imponamus, si primùm de his quæ non exigunt ratiocinationem in docendo vel cognitione, regulas quattuor annotemus ex Rabino haben Tybbon in libro qui inscribitur רוח החן Rouach achen, siue spiritus gratiæ, & ex aliis.

[a] li. de mysteriis Aegypt.

Quarum prima, sensibus subiecta & supposita, alia demonstratione quàm sensuum compreh ẽsione non egent. Nam quòd nix sit alba, gelu frigidum, ignis calidus, & similia, sensibus tantùm sufficienter cognoscuntur. Quod autem circa eorum naturam disputatur: alterius est controuersię: vt quare album, quare nigrum, frigidum, & illud calidum, hæc enim intellectu, non sensibus comprehenduntur.

Secũda regula, manifesta, superfluè probatione onerantur, nisi alterius rei causa probentur. Exempli causa sit, non occidere, non furtum facere, non rapere, iam manifestè sine alia probatione inter homines iusta censentur, contraria iniusta. Et imperator Gordianus etiam solemnitatem probationis quæ fit in accusatione, in notoriis remittit, nec exigi statuit, & solùm controuerti num notorium sit [b]. Nec in manifestus

[b] in l. ea quidẽ l. 7. de accusation. lib. 9. C. tit. 2.

festis testes requiruntur [c]. Manifestum enim dicitur, quod per se apparet, & potest facilè probari: sed tamē id fieret superfluè. Nam quicquid rei adiicitur satis demonstratæ, frustra est, vt notat Vlpia. [d] Et non videtur esse celatus qui scit, nec certiorari debuit qui non ignorauit, vt idem Vlp. tradit. [e] Quin & illud verum est, iniuria eum affici, cui negatur id quod euidentissimum est. Sic & datur actio iniuriarum in eo qui fideiussorem negat locupletem eum, qui euidentissimè talis est, & approbatur huiusmodi, vt scribit Caius iurisc. [f] Si tamen illorum rationes proferantur, alterius fit causa nempe ratione pœnæ, rationéq; circūstantiarum, quæ inueniuntur & concurrunt in committis aduersus hæc decreta, vel alterius rei gratia, huius generis possunt esse quæ naturalis iuris sunt.

c in cano. manifesta, & cano. de manifesta causa 2. q. 1. in decreto.
d in l. 1. §. fin. de dot. præle. lib. 33. ff. tit. 4.
e in l. 1. §. fin. de act. empt. & vend. li. 19. ff. tit. 1.
f in l. si verò pro nō condēnato l. 5. §. qui pro rei qualitate qui satisd. cognu. li. 2. ff. tit. 8.

Tertia, à maioribus tradita & recepta à nepotibus, non egent probatione: quia ea innitūtur cognitioni maiorum, apud quos summa & diligenti inquisitione iam determinata fuerunt. Et credēdum potius quàm disputandum singulis: ne dum quisq; suus proprio ingenio, dúm ve veritatem debilibus rationibus suffulcire tentat, in negationem veritatis turpiter prolabatur. Et hac in parte, intelligentia ex facultate in actum non egreditur. Sic credebant Synagogæ Iudæi,

dæi, & Ecclesiæ Christiani credunt. De fidę namque ita simpliciter credendum est: imbecillia namque sunt hominum ingenia, ad reddendam rationem operum & pręceptorum Dei. Nec potest quis prius intelligere quàm crediderit: nisi enim credideritis, inqui Iesaias g, non intelligetis, & Dauid h, g c. 1.a.
Credidi propter quod locutus sum. & Da- h Psal. 115.
uid alibi expressius i אורח ח בכל ׃ לב בסוף i Psal. 111.
ישרים ועדת Confitebor domino in toto k in prolo
corde meo, in secreto rectorum & congre- go. sermo.
gatione. Et D. Cyprianus k scribit, subli- posterio-
mes materias, sublimium ingeniorum exi- rum.
gere tractatores, cùm nec facile de artibus iudicet, qui artes ignorat: ideo inquit tam in diuinis quàm in philosophorum doctrinis, nec tutum est nec honestum ineruditos sensuum ad literas illas pertinentium, prosilire ad discussionem eorum quæ nesciũt, & de his sibi vsurpare magisteriũ quæ ignorant. Potest itaque facilè homo in abditarũ causarum inspectionibus & secretis naturæ errare & decipi: quia non per omnia à fine vsque ad finem intellectus humanus attingit. Scribit & D. Dionysius Areopagita l, l li. de ec-
Nullus mihi imperfectus in contemplatio- clesiast. hie
ne veniat. Etenim non solares fulgores in- rar. c. 2.
firmis pupillis intueri nõ periculosum, nec his quæ supra nos sunt audere innocuum. Siquidem vera est iuxta legem hierarchia,

Oziam quidem punitum, quia sacra tractanit subuertens: Chore verò, quia supra se sacris: Nadab & Abiud, quia profanè propriis abusi sunt. Sed apertius & rationem afferens idem prestantissimus vir scribit [m], Nulla ratione audendum est, inquit, aliquid de occulta deitate, quæ est superior quàm essentia, dicere vel cogitare, præter ea quæ nobis sacra eloquia diuinitus aperuerunt. Et sicut nec sensibus intelligibilia comprehendi spectaríve possunt, neq; factis figuratísve simplicia & infigurata, neque per corporum figuras formales, informitas ipsa incorporeorum refugiens tactum, figuraq; carens: eadem ratione ipsa superessentialis infinitas, omnes essentias antecellit. Ipsa quoque vnitas, intellectus superior, omnes intellectus antecedit: ipsum deniq; vnum cogitatione præstantius, nullis cogitationibus potest excogitari: atque bonum excelsius omni verbo, verbis est ineffabile. Deinceps, si omnes inquit cognitiones tum entium sunt, tum etiam in entia desinunt, consequens est vt qui omni essentia superior est, sit ab omni cognitione semotus. Diuus etiam Athanasius [n] ait, non dari cōsequi res magnas atque difficiles, nisi fide. Et Galenus [o] scribit etsi non Christianus, tamen testimonio antiquitatis memorabili, prohibitum in lege Mosi & Christiana de ea

m li.de diuin. nominib.c.1.

n lib.de incarnatione verbi.

o tomo 4. li.1.de differēt pulsuum.

de ea disputare, his verbis, quàm in Christi & Mosis scholam impingat leges audiat nulla constitutas demonstratione, idq; minime deceat. Et rursum alibi p illius verba, Citius igitur Moysi asseclæ & Christi decedant de sua disciplina, quàm qui sectis sunt additi & consecrati, medici & philosophi. Meminit & Rabi Mosse ben Meimon in epistola de astrologia ad Iudæos Massiliç, de tribus superioribus regulis, cuius verba Hebræa Latinè sic accipe, In primis igitur mi domini, scitote hæc tria tantùm homini esse credenda, neque quicquã præterea. Primum id quod certam habet & euidentẽ probationem humana sua ratione & scientia sua inuestigatam: velut ratio numerandi, geometria, & reuolutiones. Alterùm id quod homo deprehendit vno quinque sensuum, veluti quia visu hoc rubrum, illud nigrum, gustu hoc dulce, illud amarum: tactu hoc calidum, illud frigidum, & sic de reliquis sensibus. Tertium & postremũ id quod acceptum à Prophætis piæ memoriæ, & à iustis. Porrò quod ad vltimum attinet, apud Hebræos liber dictus ספר כוזרי liber cozræ, vbi de creatione traditur, in eo החמישי במאמר id est, sermone 5. in principio, id, inquit, quod à maioribus traditum acceptúmque est, non bonum est, nisi cum bono & sincero corde coniunctum. & requiri-

p lib. 3. de differẽtiis pulsuum.

tur cognitio & traditio. facit pro vltimo Martianus Cæsar [a]. Sed de fidei simplicitate & intellectu alibi plura dicemus Deo fauente, & docebimus omnia aliqua præcedēte fide veluti quodam principio immobili, sine alia inquisitione firmari. Interim de rebus iam perceptis & ad intellectum vsque venientibus, nullam fieri intelligenti demonstrationem sui causa vel probationem teneamus: nam verum id non esset, nec intellectum, sed opinione plenum. Alterius tamen ignorantis causa, quem ad agnitionem veritatis ducimus, per rationes veluti per itinera certa, ad ipsum verum & intelligentiam trahimus.

[a] l. nemo l. 4. C. de sū. trinit. li. 1. C. tit. 4.

Quarta regula, Subiecta priora quibus verum vel falsum cōuenit, non autem malum vel bonum, non egent ratiocinationis probatione. Huiusmodi sunt demonstrationes vniuersales & mathematicæ: sicuti illud quod duo contraria in vno eodémq; subiecto esse non possunt, verum esse per se patet contrarium falsum. Et verum, totū maius esse sua parte: omnibus enim natura tribuit dignoscendi & distinguendi facultatem. Sub hac etiam regula continentur subiecta rationi & intelligentiæ, vt propositiōnes scientiarum & artium demonstratiuarum. Principia namque cuiusque artis inquantum sunt illius artis principia, indubi-

tata

tata & concessa sunt: Et eorum principiorũ vel propositionum ex duobus vel tribus indubitatis principiis accommoda collectio, habet intelligẽtiam possessiuam, hoc est iam præcedentem aliundè notionẽ, antequam ad artem illam cuius sint principia, accedat. Principia namque artis, vt ait Galenus b, aut in sensus notis, aut in his quæ ex aliis percipiuntur, aut in his quæ prę-ostensa fuere, aut in manifestis intellectui consistunt. At ordo de quo iam antè dictũ, viam sternit facile ad memoriam eorũ quæ dicta factáve sunt: Cùm enim repetere singula per ordinẽ cœperis, vbi aliquid deest, statim sensus inquirit, & cùm inuenerit seruat, aut si inuestigare non poterit, statim à magistro requirit, vt ait D. Clemens c. Et mens, vt ait Cicero d, alia visa sic arripit vt non statim vtatur, aliqua sic recondit, ex quibus memoria oritur, & rursum paulò post, e Nos meminisse nisi cõprehensa non posse, ait. vnde & Plato nos reminisci non discere, ac si scientias notas ante vnionem corporis & animæ haberemus, quod & refert & refellit Cicero f, & Alex. Aphrodis. g quorum rationes prætermitto, verumtamẽ est, eam memoriam præteritorum esse tantùm, non pręsentium, in quibus sentire, scire vel intelligere est, nec futurorũ, de quibus dicitur opinio vel spes tantùm, vt ait

b in Isagogicis li. de optima secta ad Thrasib.

c li. 5. recognitionũ.

d li. 4. academ. quęst.

e eo. libro.

f li. 3. tuscul. quæst.

g Problem. 121.

Aristoteles h. Quo fit vt memoria circa Deum, vel ens, vel intellectum ponenda nō sit. Nihil enim ei eorum accidit. Neq; tempus circa ens est, sed æuum: neque prius vel posterius, sed est semper vti se habet permanens in eodem, nullam admittens mutationem vel Plotino autore i. Memoria itaque veluti sphæra ambiens reliquos gradus cognoscendi, constituenda est: ne perperam quæ quis didicerit, effluant, & vt ea, veluti anchora, figantur, ne fluctibus obliuionis elidantur. Est enim memoriæ ea natura & vis, vt innuit Phornutus k, dum ait, Μνημοσύνη ἡ τοῦ συναιρεῖν τὰ γεγονότα αἰτία, memoria est qua colligere possumus ea quæ facta sunt. Nec aliud illa est quàm collectio: & vt Plato ait l, sensuum & intellectus salus & conseruatio: vtque Cicero m, thesaurus omnium studiorum. Quod & subscribit Tertullianus n. Atque Plutar. o Disciplinæ quasi quandam cellam penariam dixit, vnde traditum Mnemosynem, id est, memoriam esse matrem Musarum. Quanquā nouerim Plotinum dixisse p, memoriam non esse formarum impressarum custodiam, sed facultatem animæ quandam ita seipsam excitantis, vt & quod non habet habeat, quādo fit egressio potentiæ in actum. quod & ego quoque verum puto, sed & illam potentiam animæ prius non cōcepisse recordata,

h libello de memor.
i li.3. ænnea dis 7.
k lib. qui θεωρία περὶ τῆς τῶν θεῶν φύσεως de natura suorū deorū c. περὶ τῶν παραδεδομένων μύθων de ante traditis fabulis.
l in phil.
m 1. de oratore.
n li. de anima.
o lib. de liber. educa.
p ænnea l.3 lib.6. dum agit de impossibilitate incorporeorū ca.1.

data, non possum mihi persuadere. Non enim potuit excitari quod nunquam fuit, non secus quàm memoria esse non potest, nisi eorum quæ præuisa & præcognita fuerunt. Et ideo rectè post mētem ponitur. Sicut in intellectu nulla est contrariorum vel dubiorum agitatio: sic memoria ostendit prorsus quod in anima non est agitatio, sed quies stabilísque permansio. Quod docet Plato q à nomine μνήμη, id est, memoria, tracto argumento vt ea sit quasi μονὴ quies statióve. Et vt apertius me explicem, memoria similis est cellario vel loco capaci, in quem inuehuntur vel merces vel aliæ res quælibet, conseruationis vel depositi gratia, & sicuti non omnia horrea, non omnia loca vbi res deponuntur, eiusdem sunt firmitatis, non ęquè contra latronum iniurias & vim externam vallata, non circunsepta: Sic neque omnes hominum memoriæ, æqualis sunt roboris, sed aliæ aliis sunt firmiores & meliores, & perfluere aliquæ facilè quæ receperant patiuntur, aliæ tenaciter retinent, aliæ've externis expugnantur vel iuuantur. Idcirco non eorum memoria est animalibus, quæ in memoria hominum esse possunt, cùm locus ille memoriæ animalium, non sit eius qualitatis, capacitatis, & substantiæ in illi, cuius est memoria hominis in homine. Quippe tria potissima in

q In Craty lo.

eo sunt, memoria, consilium, voluntas. In memoria, hominis pecudísque confinium: nam & nidos ciconiæ & hyrundines post annum reuisunt, & equi stabula repetunt, & canes dominos recognoscunt. Sed quoniã animæ sensitiuæ belluarum, etsi imagines locorum naturaliter retinent, ipsius tamen substantiæ suæ scientiam non habent, & in recordatione corporalium rerum quas per corporis sensus hauserunt, necessariò remanent, & ratiocinandi non habentes oculum, non dicam supra se aliquid, sed se ipsas videre non possunt, vt tractat Claudia. Mamertus [r]. addit Aristoteles [s] postquam ex sensibus cognitionem fieri dixit, potissimũ ex visu qui nos cognoscere quicquam facit, multásque differentias manifestat, subiungit, natura itaque animalia sensum habentia fiunt, à sensu verò quibusdã eorũ nõ innascitur memoria, quibusdam verò innascitur: Et ob hoc alia prudentia, alia disciplinarum capaciora sunt quã illa quæ memorare non possunt. Discunt autem quæcunque vna cum memoria, quæcunq; scilicet audiunt. Cætera phantasiis & memoriis viuunt, experientia verò parum participãt: humanum autem genus arte etiam ac ratiocinationibus. Fit autem experientia ex memoria hominibus, quæ potius reminiscentia est, quando scilicet ex initio præcedente,

r lib. 1. de sta. animæ. cap. 21.

s 1. metaphysic. in initio.

dente, id rursus colligit cuius primùm vel scientiam vel sensum hauserit, vel id quod fuerit repetit, cuius habitũ dici reminiscentiam testatur Aristoteles [t], syllogisat reminiscens homo. Animalia autem vt idem ait Aristoteles [v], qua animæ parte sentire solent, eadem & recordantur. Et memoria se habet in homine, sicut intellectus simpliciter apprehendens: reminiscẽtia autem, sicut intellectus discurrens. Et propterea sicut in homine non sunt duæ potentiæ distinctæ, intellectus & ratio, (quod pertinet vt ego intelligo ad substantiã animæ, in aliis namque ratione ordinis distinximus) sic nec memoria & reminiscentia, vt tradit Chrisostomus, Iauellus Canapitius [x], & Plato [y], Quoties, inquit, quæ cum corpore passa est aliquando anima, eadẽ sine corpore in seipso resumens animaduertit, tunc meminisse eã asserimus: Quando autem memoriæ passa iacturám, deinde vel sensu vel disciplina mouente eam iterum reuocat in se ipsa, reminisci putatur: atque hæc iam memoriam reminiscentiámque vocamus. Sic Galenus vel alius eius nomine [z], Memoria, inquit, est retentio conseruatióq; in anima earum rerum quas anteà obseruauimus: vel memoria, est præteriti comprehensio, cuius præsens fuit ex sensu perceptum. Recordatio est cùm præter cætera, spatio multo té-

t li. de memoria & reminisc.

v eod. lib. de memoria.

x tractatu 2. de reminiscen. c. 1.

y lib. 10. in Philebo vel de summo bono.

z in finitionib. medicis.

poris

poris interueniente, rurſum cogitatio oritur adeo, vt quæ prius animum mouêre, ad memoriam reuocentur. Docétq; deinceps, ſitus & veluti loci ſedes memoriæ, eius cõſiderationem poſtremam eſſe, quòd ea organum ſuum habere dicatur, ab Auerroë, Auicenna, Alberto Magno, & D. Thoma, in poſteriore parte cerebri. Quod & ita oportuit fieri: non enim potuit cõſtitui in parte anteriori, vbi ſenſus eſt communis, quia nimium mollis ea pars eſt, vt reciperet probè ita conſtituta. Memoria quippe cùm ſit cõſeruatrix, requirit durum & ſiccum. Quamobrem ſicuti læſa anteriore parte cerebri, vel eius cõplexione, læditur ſenſus & imaginatio, & remanet cogitatio & rememoratio: Et cùm medium fuerit læſum, læditur & cogitatio: ſic poſteriore læſa, læditur memoria, vt inde colligere liceat memoriã ibi organum habere. vt tractat Galenus, libro vno [a], & latius alibi [b], vbi & cognatum officium cum corde mirificè explicat habere memoriã. Ideo & nos naturæ ordinem ſequuti, ad calcem graduũ reiiciemus, eámq; ſummopere in diſcipulis iſtius artis deſideramus. Iuuamus autem permaximè diſpoſitis quibuſdam veluti alphabetis, & tabulis rerum omnium, de quibus poſteà latiùs. Oportet tamen & illos cooperatores eſſe, & hanc memoriæ vim adhuc ſibi aliunde conſeruare,

[a] de ſymptoma. differen. ca. 3.
[b] lib. 3. de locis aff. ctis cap. 4.

conseruare, intrinsecus & extrinsecus:cùm cerebrũ & loci illius vbi residet pars, quamplurimis mutationibus obnoxia sit, & substantia cerebri non omnibus æque temperata, neque paris conditionis, non mentis idem acumen, non eadem promptitudo. Vt pone, inquit Plato [c], exempli causa, cereã vnam in animis nostris effigiẽ, in hoc maiorem, minorẽ in illo, in hoc purioris ceræ, sordidioris duriorísve in alio, in quibusdã mollioris, in aliquibus temperatæ: in hac si quicquid eorum quæ aut videmus, aut audimus, aut ipsi excogitamus meminisse cupimus, insinuantes ipsa sensibus intelligentiísve, veluti annulis signãtes exprimimus, quódque signatum fuerit meminimus nos, & scimus quoad figura permanet: & cùm aboletur vel inscribi nequit, obliuiscimur atque nescimus. In primis itaque vt bene organum vt cera ad sigilli impressionẽ bene disponatur, operepræetium est: estq; necessaria moderata siccitas, vt bene conseruentur impressa & recondita. Quamobrem quæ moderatam siccitatem impediũt, officiunt etiam memoriæ: siue ad nimiam trahant siccitatem, siue ad superfluentem humiditatem. Nec memoria his, inquit Aristoteles [d], qui multo agitantur motu ex morbo aliquo, aut ex longa ætate, vt si motus & signum in aqua fiat, quæ præcipiti

c In Theæteto vel de scientia.

d li. de memor.

cursu

cursu deferatur. Item in frigenti ætate, nulla vel debilis, perinde ac in annoso ędificio, & ob duriciem ob recipiendam affectioné ineptam, nulla imago effingi potest. Et ob eam rem qui adolescunt, quique ad summam senectutem peruenerunt, memoria acri non sunt: alteri propter auctionem, alteri propter diminutionem. Qui etiam animi celeritate, & qui tardo ingenio sunt, fluxam æquè obtinent memoriam: illi enim magis hument quàm res ferat, hi magis sicci sunt: vnde alteris imagines in anima non asseruantur, alteris non adhærent. Similia ferè explanat Plato [e], dum ait, quòd mollis nimium cera, celeres quidem ad percipiédum efficit, sed eosdem obliuiosos. Dura contrà, diu memores, sed ineptos tardósq; ad percipiẽdum. Et qui densam, obscuram, lapideámque, luteam vel fæculentam habent, obscura quoque simulachra continét: obscuram quoque, qui duram: profunditas enim abest. obscuram prætereà qui molliorem. nam ex confusione facilè euanescunt. Vnde tales homines, vt etiam propter angustiam animæ homines, ad opinionem falsam fiunt proni. Nam cùm quid vident, aut audiunt, aut cogitant, quia singula singulis mox reddere nequeunt, tardi sunt, præuaricantúrque, aliud pro alio sæpe cogitando concipientes: & ij falsi, mentiẽtes, ignari

e In Theæteto.

ignari vocantur. Hęc Plato. Paucitas itaque dormitionis officit memoriæ, quoniam nō purgatur caput ſuperabundanti humiditate. Officiunt & cibi vapores emittentes, legumina, caules, vinum forte, niſi moderatè ſumatur. Nam & ebrij ob fumos multum caput humectantes, immemores. Itē nimia ſuperueniens frigiditas, quæ nimium denſat & indurat prohibétque impreſſionem. Sunt & his ſimilia quæ venari ex medicorum libris poterit, & eorum ſcriptis qui de memoria proprios ediderunt libellos. Ex parte demum ipſius memoriæ, exigimus impreſſionē fieri, vt in vera ſigillum optimè imprimi, in marmore profundè inſculpi oportet. Nam ſi bene inſculpta ſint ſimulachra, ea facilè non commutantur, nec in electione, diſtinctione & cognitione impreſſorum decipitur animus. Quamobrem potiſſima pars præſtantis memoriæ, ſimulachra rerum memoratarum, vel notas certas intra ſe imprimere. Quod maximè conſequimur frequēti rerum apprehenſarum meditatione, alioquin vel perit vel obſcuratur, fitque contumax cùm motui non cōſueſcat: non ſecus ac aquæ ſtagnantes, ſitū contrahunt: metalla, rubiginem & ſcoriā: ignis, cineres: incultus ager, inutiles herbas: lapis muſcum. Et ita Plutar. [f] memoriam exercendam & conſueſcendam eſſe edocet

[f] lib. de liberis educan.

INDEX RERVM MEMORABI- *lium, inquo prior numerus caput, alter paginam, ultimus librum, a litera Syntaxes denotat. In Cõmentarijs autem, prior numerus caput, reliqui paginã, b uerò ipsa Commentaria significat.*

A

V Ange-

Q

R

FINIS.

